

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องอิทธิพลของปัจจัยด้านการเรียนรู้ในเครือข่ายการเรียนรู้นอกระบบโรงเรียน ด้านการสนับสนุนทางสังคมและด้านความเป็นหุ้นส่วน ที่มีต่อการปฏิบัติงานของสมาชิกเครือข่ายการป้องกันยาเสพติดในชุมชน พื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยแบ่งเนื้อหาซึ่งแบ่งเป็น 6 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 การศึกษานอกระบบโรงเรียนและพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษา

นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551

ตอนที่ 2 การเรียนรู้ การเรียนรู้ในชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้

ตอนที่ 3 การสนับสนุนทางสังคม

ตอนที่ 4 ความเป็นหุ้นส่วน

ตอนที่ 5 การปฏิบัติงานด้านการป้องกันยาเสพติดในชุมชน

ตอนที่ 6 การปฏิบัติงานและการประเมินผลการปฏิบัติงาน

ตอนที่ 7 ทฤษฎีรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเส้น

ตอนที่ 8 รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 9 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตอนที่ 1 การศึกษานอกระบบโรงเรียนและพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551

1.1 การศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามความหมายของโกวิท วรพิพัฒน์ (2516) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า หมายถึง ประสบการณ์และกิจกรรมที่จัดนอกระบบการศึกษาในโรงเรียนภาคปกติ เพื่อส่งเสริมความรู้ ความสามารถทั้งในด้านความรู้ทั่วไปและวิชาชีพให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี มีสัมมนาอาชีพ และทำหน้าที่พลเมืองให้ดีขึ้น และได้ให้ความมุ่งหมายเรื่องวัตถุประสงค์ของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ให้ประชาชนมีปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ให้ประชาชนมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะในงานและผลลัพธ์ที่จะเกิดจากงาน

ปฐม นิคมานนท์ (2522) ได้ให้ความหมายของคำว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า หมายถึงกิจกรรมที่สังคมสนใจจัดขึ้น เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาโดยเฉพาะ นอกเหนือจากการเรียนตามปกติในโรงเรียน กิจกรรมดังกล่าวอาจจัดเป็นกิจกรรมเฉพาะ หรือเป็นส่วนหนึ่งของ กิจกรรมอื่นใด ทั้งนี้เพื่อมุ่งสนองความต้องการด้านการเรียนรู้ตามแต่ละบุคคลจะสนใจ

ทวีป อภิสัทธ์ (2523) ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ไว้ดังนี้ เพื่อให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ และมีนิสัยรักการอ่าน รักการค้นคว้า จะเป็นเครื่องมือในการแสวงหาวิชาความรู้เพิ่มเติม เพื่อเสริมสร้างให้ประชาชนคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น โดยใช้เหตุผลและมีความคิดเป็นเครื่องมือในการแสวงหาวิชาความรู้เพิ่มเติม เพื่อให้ประชาชนที่มีได้อยู่ในระบบโรงเรียนได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในชั้นที่สูงขึ้น เป็นการสร้างภาวะแวดล้อมของการเรียนรู้อย่างเท่าเทียมกันในการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องกันไป เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสศึกษาวิชาชีพ และเพิ่มเติมวิชาการความรู้ในการประกอบอาชีพที่ตนปฏิบัติอยู่ หรือในการที่จะเปลี่ยนอาชีพใหม่ ตามความต้องการอันจะเป็นประโยชน์ในการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของตน ของครอบครัว ของชุมชนและของประเทศชาติ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้พัฒนาตนเอง ให้ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบันของโลก ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ตลอดจนมีสำนึกในความรับผิดชอบต่อชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น เพื่อส่งเสริม ศิลธรรม และวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ

อุดม เขยกิ่งศ์ (2523) กล่าวไว้ว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนมุ่งเสริมสร้างและปลูกฝังให้คนมีลักษณะ “คนคิดเป็น” ตอบสนองตามสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้และสร้างเสริมความเป็นธรรมในการศึกษา ดังนั้นการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงได้กำหนดความมุ่งหมายไว้ว่า ให้ผู้เรียนเป็น “คนคิดเป็น” เพื่อให้ผู้เรียนได้มีเครื่องมือในการเสาะแสวงหาความรู้ต่อไป เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนได้นำความรู้ ที่ตนคิด และทักษะที่จำเป็นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม เพื่อส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมอันดีงามซึ่งเป็นมรดกของชาติ

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ (2529) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบว่าเป็นกิจกรรมทางการศึกษาใดๆ ที่จัดขึ้นอย่างมีระบบ แต่จัดขึ้นนอกเหนือจากระบบโรงเรียนภาคปกติ ทั้งนี้ไม่ว่าแยกออกเป็นกิจกรรมหนึ่งต่างหาก หรือเป็นส่วนสำคัญของกิจกรรมหลักก็ตาม โดยมีความมุ่งหมายที่จะให้บริการต่อประชากรให้ได้รับการเรียนรู้ทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่

สุนทร สุนันท์ชัย (2530) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่านิยามของการศึกษาในทางสังคมวิทยา คือ การถ่ายทอดประสบการณ์ ความคิดที่ผู้ใหญ่กระทำต่อผู้เยาว์ เพื่อให้ผู้เยาว์มีความสามารถที่จะรับบทบาทของผู้ใหญ่ในอนาคต

อุ้นตา นพคุณ (2532) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมหรือโครงการใด ๆ ที่สถาบันต่าง ๆ ในสังคมจัดขึ้น โดยมีเจตนาและวัตถุประสงค์ที่จะให้การเรียนรู้แก่ประชาชนที่สามารถกำหนดเป้าหมายได้ ผู้รับการศึกษาเองก็มีเจตนาหรือวัตถุประสงค์ในการที่รับการเรียนรู้ กิจกรรมดังกล่าวจัดให้แก่ประชากรทุกเพศทุกวัย ทุกชุมชน และทุกระดับการศึกษา เพื่อให้บุคคลดังกล่าวมีความรู้ ทักษะและทัศนคติค่านิยมที่ดี กิจกรรมทางการศึกษาที่เรียกว่า เป็นการศึกษาอกระบบโรงเรียนจะต้องจัดขึ้นในระยะเวลาอันสั้น หลักสูตรยืดหยุ่น ประหยัด และตอบสนองความต้องการความสนใจของผู้เรียนและปัญหาของชุมชน

อาชัญญา รัตนอุบล (2539) ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่ามีความหมายครอบคลุมถึงมวลประสบการณ์การเรียนรู้ทุกชนิดที่บุคคลได้รับการเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ การเรียนรู้จากสังคมและการเรียนรู้ที่ได้รับจากโปรแกรมการศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในโรงเรียนตามปกติ จากการได้มีโอกาสแสวงหาความรู้เพื่อมุ่งแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน ฝึกอาชีพ หรือเพื่อพัฒนาความรู้เฉพาะเรื่อง

อาชัญญา รัตนอุบล (2546) การศึกษานอกระบบโรงเรียนก็คือเพื่อการบริการและช่วยให้ประชาชนสามารถปรับชีวิตให้เข้ากันได้ หรือผสมกลมกลืนกับสภาพสิ่งแวดล้อม โดยบริการในรูปแบบต่างๆ กันตามลักษณะของกลุ่มเป้าหมายตามสภาพท้องถิ่น หรือตามสถานการณ์ ทั้งนี้ เนื่องจากเมื่อสภาพสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป การเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ก็ย่อมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงให้ทันต่อสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงนั้น เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีวัตถุประสงค์ ที่จะพัฒนาคุณภาพของประชากรให้เป็นทรัพยากรที่สำคัญของประเทศชาติ เพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองต่อไป และให้ความรู้แก่บุคคลเพื่อการปรับตัวกับสภาพและสถานการณ์ใหม่ของสังคมให้ได้

Griffin (1971) ได้ให้ลักษณะกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่าเป็นโครงการหรือกิจกรรมทางด้านสังคมหรือการพัฒนา เช่น การควบคุมโรคมาลาเรีย หรือการศึกษาผู้ใหญ่ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม และมีส่วน

สนับสนุนให้มีความสัมพันธ์ ระหว่างการเรียนรู้ และสภาพแวดล้อม ซึ่งไม่ได้กำหนดไว้ในกิจกรรมต่างๆ ในระบบโรงเรียน เป็นกิจกรรมหรือโครงการที่เป็นเรื่องการเรียนรู้จากประสบการณ์อันจะนำไปสู่ความสามารถในการเป็นผู้นำ และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในพฤติกรรมของบุคคลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่มีเป้าหมายให้นักเรียนได้รับโอกาสเรียนรู้ในอีกสภาพแวดล้อมหนึ่ง เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ในการเรียนรู้กิจกรรมต่างๆ ที่มีอยู่นอกหลักสูตร

Kilne and Keehn (1973) ได้สรุปความหมายของการศึกษานอกระบบไว้ว่าการศึกษานอกโรงเรียนเหมือนกับการศึกษาที่เรียกว่า การศึกษานอกระบบ การศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาชีวิต การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จ เป็นคำที่หมายถึงชนิดของการศึกษาที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อเป็นทางเลือกหรือ ส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียน หรือเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อช่วยปิดช่องว่างของประชากรจำนวนมาก ซึ่งไม่สามารถจะรับบริการจากระบบการศึกษาในโรงเรียนแล้ว การศึกษานอกโรงเรียนเป็นการศึกษาที่ยืดหยุ่นได้ง่าย

Knowles (1981) อธิบายว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นกระบวนการซึ่งทั้งหญิงและชายจะเรียนรู้ต่อไป หลังจากสำเร็จการศึกษาภาคปกติหรือหมายถึงกิจกรรมที่จัดขึ้นสำหรับผู้ใหญ่ทั้งหญิงและชาย ซึ่งจัดขึ้นตามสถาบันต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเฉพาะทางการศึกษา

สรุปได้ว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนครอบคลุมถึงกิจกรรมหรือโครงการที่สถาบันต่างๆ ในสังคม ที่จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้เกิดการเรียนรู้แก่บุคคลจากประสบการณ์การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในหลากหลายรูปแบบ บนหลักการที่ให้ผู้เรียนสามารถพึ่งตนเองได้และมีความคิดริเริ่มที่ต้องการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้และมีการใช้ทรัพยากรร่วมกันที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อสนองต่อการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่มีการศึกษาในระดับบุคคลตามอัธยาศัย จากสื่อและแหล่งความรู้อื่นๆ การเรียนรู้จากบุคคลที่มีประสบการณ์การทำงาน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อันสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 18 ระบุถึงสถานที่ที่สามารถจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้ ให้รวมไปถึงองค์กร ชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นสถานที่สำหรับจัดให้มีการเรียนรู้ต่างๆ ของคนในชุมชน โดยเฉพาะมุ่งหมายให้เกิดการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้นภายในชุมชน เพื่อเป็นการสร้างโอกาสและทางเลือกให้กับประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน และสอดคล้องกับนโยบายตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551 มุ่งหมายให้มีการจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียน

พัฒนาตนเอง ด้วยรูปแบบที่ยืดหยุ่นและมีความชัดเจนตรงตามความต้องการ จากกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ เช่น การฝึกอบรม สัมมนา ดูงาน การประชุมหารือ เพื่อสร้างการเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพการแก้ไขปัญหาของผู้เรียนและการแก้ไขปัญหาสังคม

1.2 พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 กล่าวถึงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อสนับสนุนให้ประชาชนมีโอกาสเรียนรู้ตามศักยภาพได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ในพระราชบัญญัตินี้ประกอบด้วย 25 มาตรา แยกพิจารณาตามมาตราดังต่อไปนี้

มาตรา 4 ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัยและภาคเครือข่าย

สาระสำคัญของมาตรานี้เป็นการให้ความหมายของการศึกษานอกระบบ ซึ่งหมายถึง กิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมาย ผู้รับบริการและวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียนหรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการและศักยภาพ การเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้นและมีวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐาน เพื่อรับคุณวุฒิทางการศึกษาหรือเพื่อจัดระดับผลการเรียนรู้ ซึ่งตรงตามกับนิยามตามมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาชาติ พ.ศ. 2542 ที่นิยามว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดความมุ่งหมาย รูปแบบและวิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาการศึกษา และการวัดประเมินผล ที่สอดคล้องตามสภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย และมีหลักการใกล้เคียงกับการศึกษาตามอัธยาศัยที่ให้นิยามไว้ว่าเป็นการศึกษาที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ และแหล่งความรู้อื่นๆ ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาในระบบที่มีการกำหนดจุดมุ่งหมายวิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาการศึกษา และการวัดและประเมินผลซึ่งเป็นเงื่อนไขในการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอนกว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยอาศัยภาคีเครือข่ายได้แก่ บุคคล ครอบครัวยุวมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และองค์กรอื่น รวมทั้งสถานศึกษาอื่นที่มีได้สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีส่วนร่วม หรือมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

มาตรา 6 การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้ยึดหลักดังต่อไปนี้

1. การศึกษานอกระบบโรงเรียน

1.1 ความเสมอภาคในการเข้าถึงและได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวางทั่วถึง เป็นธรรม และมีคุณภาพเหมาะสมกับสภาพชีวิตของประชาชน

1.2 การกระจายอำนาจแก่สถานศึกษาและการให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้

2. การศึกษาตามอัธยาศัย

2.1 การเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและวิถีชีวิตของผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมาย

2.2 การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีความหลากหลายทั้งที่เป็นส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่วนที่นำเทคโนโลยีมาใช้ในการศึกษา

2.3 การจัดการรอบหรือแนวทางการเรียนรู้ที่เป็นคุณประโยชน์แก่ผู้เรียน

สรุปสาระสำคัญของมาตรานี้มีเจตนารมณ์เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาคในการเข้าถึงและได้รับการศึกษา อีกทั้งภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้และเกิดการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีความหลากหลาย

มาตรา 7 การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบให้ดำเนินการเพื่อเป้าหมายในเรื่องดังต่อไปนี้

1. ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาศักยภาพกำลังคนและสังคม ที่ใช้ความรู้และภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความมั่นคงและคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ตามแนวทางการพัฒนาประเทศ

2. ภาคีเครือข่ายเกิดแรงจูงใจและมีความพร้อมในการมีส่วนร่วมเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษา

สรุปสาระสำคัญของมาตรานี้มีเจตนารมณ์เพื่อให้เกิดการศึกษาอย่างต่อเนื่องและภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้

มาตรา 8 การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาตามอัธยาศัยให้ดำเนินการเพื่อเป้าหมายในเรื่องต่อไปนี้

1. ผู้เรียนได้ความรู้และทักษะพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2. ผู้เรียนได้เรียนรู้สาระที่สอดคล้องกับความสนใจและความจำเป็นในการยกระดับคุณภาพชีวิตทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม
3. ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์และเทียบโอนผลการเรียนกับการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ

สรุปสาระสำคัญแห่งมาตรานี้มีเจตนารมณ์เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้และทักษะพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ อีกทั้งได้เรียนรู้สาระที่สอดคล้องกับความสนใจและความจำเป็นในการยกระดับคุณภาพชีวิต นอกจากนั้นยังสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปเทียบโอนผลการเรียนกับการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ

มาตรา 9 ให้กระทรวงศึกษาธิการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยให้ความสำคัญแก่ผู้เกี่ยวข้องตามบทบาทและหน้าที่ต่อไปนี้

1. ผู้เรียน ซึ่งเป็นผู้ได้รับประโยชน์ มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้และสามารถเลือกรับบริการที่หลากหลายตามความต้องการของตนเอง
2. ผู้จัดการเรียนรู้สำหรับการศึกษานอกระบบและผู้จัดแหล่งการเรียนรู้สำหรับการศึกษาตามอัธยาศัย มีการดำเนินการที่หลากหลายตามศักยภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน โดยบูรณาการความรู้ ปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม
3. ผู้ส่งเสริมสนับสนุน ซึ่งเป็นผู้ที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนและผู้จัดการเรียนรู้มีการดำเนินการที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

สรุปสาระสำคัญแห่งมาตรานี้มีเจตนารมณ์เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้จัดการเรียนรู้สามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนโดยบูรณาการความรู้ และผู้ส่งเสริมสนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

มาตรา 10 เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ส่วนราชการหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องและภาคเครือข่าย อาจดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนในเรื่องต่อไปนี้

1. สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาที่จำเป็นสำหรับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยและการช่วยเหลือทางการเงินเพื่อจัดการศึกษานอกระบบ
2. การจัดการศึกษา การพัฒนาวิชาการและบุคลากร การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อการศึกษา และการยกย่องประกาศเกียรติคุณสำหรับผู้จัดการเรียนรู้การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

3. สิทธิประโยชน์ตามความเหมาะสมให้แก่ผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบ

นอกระบบ

4. การสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนการศึกษิตตามอัธยาศัยสามารถเข้าถึงได้ตามความเหมาะสม

5. ทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการเพื่อให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้ตามความสนใจและความต้องการที่สอดคล้องกับความจำเป็นในสังคมของการศึกษิตตามอัธยาศัย หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการส่งเสริมและสนับสนุนตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

สรุปสาระสำคัญของแห่งมาตรานี้มีเจตนารมณ์เพื่อพัฒนาวิชาการและบุคลากรการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อการศึกษา ทำให้เกิดการสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้ตามความสนใจและความต้องการจำเป็น

มาตรา 11 เพื่อประโยชน์ในการจัดและการพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษิตตามอัธยาศัย ให้ส่วนราชการและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องร่วมมือกับภาคีเครือข่ายเพื่อดำเนินการในเรื่องดังต่อไปนี้

1. จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเรียนรู้ เช่น แหล่งการเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ ชุมชน สื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้

2. ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายเพื่อให้เกิดความร่วมมือและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาคีเครือข่าย ได้รับโอกาสในการจัดสรรทรัพยากรและเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อการดำเนินงาน

สรุปสาระสำคัญของแห่งมาตรานี้มีเจตนารมณ์เพื่อให้มีแหล่งการเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลาย อีกทั้งยังส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของภาคีเครือข่าย

สรุปตามความมุ่งหมายของ พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษิตตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 มีเจตนารมณ์ในการมุ่งเน้นให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ได้แก่ บุคคล ครอบครัว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถานศึกษาสังกัดอื่นที่มีได้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษิตตามอัธยาศัย และสถาบันสังคมอื่นที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้มีบทบาทในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีระบบและกลไกการทำงานเชื่อมโยงกันตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่น (สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน, 2548) อันมีเป้าหมายสำคัญคือ ประชาชนมีโอกาสเรียนรู้ตามศักยภาพได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตทุกรูปแบบ อันมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพของประชาชนและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า

ตอนที่ 2 การเรียนรู้ การเรียนรู้ในชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้

2.1 การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือความสามารถให้ เป็นไปตามที่กำหนดอย่างคงทนถาวร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจเกิดจากการปฏิบัติ หรือประสบการณ์ในรูปแบบอื่นๆ เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเกิดจากการฝึกหัด หรือประสบการณ์ของแต่ละบุคคล (สมบุญธรรม ศาลยาชีวิน, 2526) การเรียนรู้ครอบคลุม กลุ่มเป้าหมายทุกพื้นที่ทุกสังคม ในหลายภาคส่วนทั้งในระดับหน่วยงาน องค์กรและชุมชน ได้กำหนดรูปแบบของการเรียนรู้ไว้หลายรูปแบบดังที่ บุญผา พวงมาลี (2542) และดนัย เทียนพุด (2543) แบ่งการเรียนรู้ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. การเรียนรู้ระดับบุคคล หมายถึง การที่บุคคลมีศักยภาพที่จะแสวงหาความรู้ พัฒนาลักษณะเขาวงมณีปัญญา ทักษะสติ โดยนักการศึกษาจะค้นคว้าด้วยตนเองและแลกเปลี่ยน เรียนรู้กับผู้อื่น การเรียนรู้ระดับนี้เน้นการกระตุ้นให้แต่ละคนใฝ่รู้และสร้างโอกาสการเรียนรู้ได้อย่าง ต่อเนื่องอันประกอบด้วย

1.1 ความรู้ที่มีในตนเอง เป็นการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของตนเอง ประมาณ ความสามารถในตนเอง ค้นหาและศึกษาเอกลักษณ์แห่งตน เมื่อรู้ความต้องการจะสามารถขึ้นำ การเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง

1.2 การเรียนรู้ที่จะเรียนรู้เพื่อค้นหาจุดอ่อน จุดแข็งของตนเองในการเรียนรู้และ หาวิธีกำหนดแนวทางในการเรียนรู้ของตน

1.3 การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก เป็นวิธีการเรียนรู้จากการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ปัญหาเป็นตัวกำหนดว่าจะต้องเรียนรู้อะไรจึงจะแก้ปัญหาได้ โดยการเรียนรู้เกิดขึ้นจริงในขณะที่ ปฏิบัติงาน กระบวนการเรียนรู้จะเชื่อมโยงโดยตรงกับกระบวนการทำงานเป็นวัฏจักร

1.4 การใช้วิธีการเรียนรู้แบบรูปธรรม เป็นการเรียนรู้ขณะทำงานหรือการเรียนรู้ จากประสบการณ์โดยตรงและเสริมให้เป็นรูปธรรม เช่น เรียนรู้ในห้องเรียน ฝึกอบรม

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ระดับบุคคลเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญของการเรียนรู้ในระดับชุมชนและเครือข่ายการเรียนรู้ เนื่องจากการที่บุคคลเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมแล้วก็จะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมคนอื่นๆในชุมชน ซึ่งเป็นเทคนิคที่ทำให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดการเรียนรู้และนำความรู้ที่ได้ไปปรับปรุงการปฏิบัติงานของตน

2. การเรียนรู้ระดับกลุ่ม หมายถึง การเพิ่มพูนความรู้ ลักษณะความสามารถของกลุ่มจากการบุคคลมีส่วนร่วมและได้แลกเปลี่ยนสิ่งที่ตนมีระหว่างกัน การเรียนรู้ระดับนี้มักเกิดจากผลการเรียนรู้ระดับบุคคล คือการนำสิ่งที่ตนเรียนรู้มาสู่กลุ่ม อันประกอบด้วย

2.1 วิธีการเรียนรู้แบบร่วมกันเป็นทีม เป็นเทคนิคที่ทำให้การเรียนรู้มีพลังมากกว่าเรียนรู้ระดับบุคคลในการนำเสนอความคิดหรือความรู้ ไปสู่องค์กรในระดับกว้างขึ้นเพราะทำให้สมาชิกได้คิดอย่างลึกซึ้งในประเด็นที่ซับซ้อน มีการพัฒนาความรู้ไปสู่การเป็นนวัตกรรม มีการประสานงานและการปฏิบัติและรูปแบบทีมที่มีลักษณะข้ามสายงาน ซึ่งการเรียนรู้แบบร่วมกันเป็นทีมที่มีปัจจัยสำคัญ คือ ความพึงพอใจในทีม สร้างทีมผสมผสาน สร้างความสมดุลระหว่างงานที่ทำกับการเรียนรู้ในขณะทำงานการเรียนรู้แบบร่วมกัน เน้นการเรียนรู้โดยการใช้กระบวนการกลุ่มโดยทีมประกอบด้วย สมาชิกที่หลากหลายทั้งระดับหน้าที่การงานสายหลักและสนับสนุน ซึ่งเทคนิคการเรียนรู้นี้จะสนับสนุนให้ความอิสระ ให้โอกาสและเวลาในการร่วมประชุมปรึกษาหารือ

2.2 วิธีการเรียนรู้โดยการปฏิบัติ เป็นวิธีการเรียนรู้โดยผ่านการแก้ไขปัญหาและพัฒนาแนวทางการแก้ปัญหา โดยอาศัยการเรียนรู้จากประสบการณ์การทำงาน

2.2.1 การปฏิบัติโดยการวิจัย ค้นคว้าเป็นกระบวนการวิจัย ที่อาจทำได้โดยการรวมกลุ่มคนที่มีปัญหาล้ายคลึงกัน นำเสนอปัญหาของแต่ละคนต่อกลุ่ม รวบรวมปัญหาร่วมวิเคราะห์ ข้อมูลในกลุ่ม สรุปความเห็นของกลุ่ม ร่วมวางแผนไปปฏิบัติ

2.2.2 การปฏิบัติจากผลการเรียนรู้ เป็นการให้บุคคลเรียนรู้จากการทำงาน จากการแก้ปัญหาในงานร่วมกับผู้อื่นทำได้โดยมอบหมายงาน โครงการทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กร มีการประชุมหรือกันเสมอในเรื่องงาน

2.2.3 การปฏิบัติตามหลักวิทยาศาสตร์ เป็นเทคนิคที่รวบรวมข้อมูลจากการปฏิบัติจากผลการเรียนรู้ มาสร้างเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำงาน พัฒนาค้นให้ทำอย่างที่ดีและพูดสร้างและใช้ระบบเทคโนโลยี ทำโดยนำประโยชน์จากความรู้ที่ได้จากการทดลองปฏิบัติหรือสร้างทีมเครือข่าย กระตุ้นให้คนมีการพัฒนาตนเองและองค์กร สร้างแนวคิดวิธีใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่ไม่เคยพบหรือมีความซับซ้อน เป็นการสร้างเครื่องมือใหม่ในการเรียนรู้ให้แต่ละคน

สรุปได้ว่าการเรียนรู้ระดับกลุ่ม จะเกิดขึ้นได้โดยกิจกรรมหรือกระบวนการที่เอื้ออำนวยต่อกระบวนการกลุ่มหรือปฏิสัมพันธ์สมาชิกในกลุ่ม เมื่อบุคคลต้องปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง จะเกิดการเรียนรู้ในกลุ่มไปพร้อมๆกัน โดยเฉพาะในเครือข่ายการปฏิบัติงาน มักควบคู่ไปกับเครือข่ายการเรียนรู้

3. การเรียนรู้ในระดับองค์กร หมายถึง การเรียนรู้ที่มุ่งสร้างให้องค์กรเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถทำได้โดยสร้างวัฒนธรรมที่ยืดหยุ่นเอื้อต่อการเรียนรู้ได้ดังนี้

3.1 สร้างโอกาสและบรรยากาศในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถทำได้โดยใช้การเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ มอบหมายงานที่ท้าทายทำให้บุคคลมีความสามารถที่จะปรับปรุงพื้นฐานการทำงาน ส่งเสริมการฝึกอบรมข้ามสายงาน เพื่อให้บุคลากรมีความสามารถ มีความรู้ในการทำงานที่หลากหลาย ขยายหน้าที่ความรับผิดชอบเพื่อพัฒนาทักษะการทำงาน

3.2 การเปิดโอกาสให้สร้างและถ่ายโอนความรู้ รวมถึงการสร้างความรู้ใหม่ จากการหยั่งรู้ทางความคิดของแต่ละบุคคล การแลกเปลี่ยนความรู้ผ่านช่องทางการติดต่อสื่อสาร เช่น กระดานข่าวสารประจำหมู่บ้าน ชุมชน หรือการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

3.3 ต้องจัดวางกระบวนการทำงานให้สอดคล้องกับระบบการสอนงาน เช่น เทคนิคการแก้ปัญหาและตัดสินใจ กำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงาน

3.4 สร้างสังคมฝึกอบรม เน้นการให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความคิดแบบสร้างสรรค์ สามารถแก้ปัญหาและตัดสินใจได้ดี โดยมีการจัดทำแผนการพัฒนาตนเอง โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ด้วยตนเองผสมกับรูปแบบการเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้เข้าอบรมด้วยกัน โดยสะท้อนผ่านการทำกิจกรรม

3.5 ให้ผลตอบแทน คำชมเชย ยอมรับ หรือโบนัสกรณีที่การดำเนินงานประสบผลสำเร็จ อาจมีการจัดเลี้ยง มอบประกาศเกียรติคุณ กรณีที่โครงการใดโครงการหนึ่งสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี มีการมอบเงินตอบแทนตามภารกิจ ตามผลงานที่เกิดจากการใช้ความรู้ ความสามารถ

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ในระดับองค์กรเป็นการเรียนรู้ที่มุ่งหมายจะปรับปรุงการปฏิบัติงาน เพื่อให้บุคลากรมีความสามารถ เกิดทักษะเฉพาะด้วยการเปิดโอกาสให้มีการสร้างและถ่ายโอนความรู้ผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆ โดยมีเป้าหมายมุ่งสู่การสร้างมาตรฐานการปฏิบัติงาน การเรียนรู้ในระดับนี้มักอยู่ในรูปของการฝึกอบรมและมีการประเมินผลที่ตรงตามวัตถุประสงค์เฉพาะที่วางไว้

เชียรศรี วิวิธศิริ (2527) แบ่งระดับการเรียนรู้เป็น 3 ประเภท

1. การเรียนเป็นรายบุคคล หมายถึง การจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เพียงคนเดียว หรือ การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนโดยใช้บทสรุป การเรียนทางไกล เรียนแบบตัวต่อตัว เน้นฝึกปฏิบัติ

2. การเรียนเป็นกลุ่ม หมายถึง การเรียนรู้ในแบบชั้นเรียน กลุ่มย่อย 6-10 คน จัดกลุ่มอภิปรายหรือศึกษาค้นคว้า

3. การเรียนในสถานการณ์มวลชน หมายถึง การจัดการเรียนการสอนให้แก่กลุ่มคนจำนวนมาก โดยอาศัยสื่อมวลชนเข้าช่วย อาจไม่จำเป็นต้องจัดชั้นเรียน

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ระดับองค์กร เป็นการนำความรู้ ลักษณะความสามารถและทุกอย่างที่แต่ละกลุ่มมีมาใช้ร่วมกันเพื่อเป้าหมายขององค์กร โดยการเรียนรู้ระดับนี้จะเกิดขึ้นได้ โดยองค์กรต้องให้อำนาจคนของตนในการใช้ความรู้ที่มีเพื่อองค์กร ต้องมีการบูรณาการคุณภาพเข้ากับคุณภาพชีวิตการทำงาน และต้องสร้างช่องว่างสำหรับการเรียนรู้ทั้งที่เป็นสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกและเวลา

จากการศึกษาแนวคิดการเรียนรู้ทั้ง 3 ระดับ สรุปได้ว่ารูปแบบการเรียนรู้ทั้ง 3 ระดับ มีความสัมพันธ์กันและเป็นหัวใจของ การเรียนรู้ในชุมชนและการเรียนรู้ในเครือข่าย การเรียนรู้ ที่จำเป็นต้องได้รับความรู้จากกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย เช่น การประชุม หรือ การฝึกอบรม การแก้ไขปัญหาจากการปฏิบัติงานจริง ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ตรงตามความต้องการของชุมชนและสอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียนจะช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การจัดกิจกรรมให้กับสมาชิกมีส่วนร่วมในการเรียนรู้รวมถึงการเรียนรู้ระหว่างชุมชน สังคม ผ่านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองในการดำรงชีวิตในสังคม สามารถนำรูปแบบการเรียนรู้ต่างๆ มา กำหนดเป็นปัจจัยที่ใช้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นและเป็นองค์ประกอบ ในเครือข่ายการเรียนรู้กับการปฏิบัติงานของสมาชิกเครือข่ายการป้องกันยาเสพติดในชุมชน

2.2 การเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง แนวความคิดทางการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์ ในการกระตุ้นให้ชุมชนช่วยเหลือตนเอง เพื่อให้การพัฒนาชุมชนมีความสมดุลในทุกๆด้าน (อุ้นตา นพคุณ, 2523) การศึกษาชุมชนเป็นแนวความคิดทางปรัชญาที่มาใช้กับชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการด้านการศึกษาของสมาชิกภายในชุมชน เพื่อพัฒนาความรู้ลึกผูกพัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและพัฒนาชุมชนตามกระบวนการที่จะให้ชุมชน เกิดวิจรรณญาณขึ้น (อาชัญญา รัตนอุบล, 2539) ด้วยเหตุนี้การศึกษาชุมชนจึงหมายถึงกิจกรรม

การศึกษาที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อกระตุ้นและแนะแนวทางให้ชุมชนนั้นๆ รู้จักช่วยเหลือตัวเอง โดยตอบสนองต่อความต้องการทางการศึกษาของคนภายในชุมชนนั้น และใช้โรงเรียนในชุมชน เป็นศูนย์กลางที่จะนำทรัพยากรต่างๆ ในท้องถิ่นของชุมชนไปร่วมมือแก้ปัญหาของชุมชนเอง ซึ่งจะเป็นการพัฒนาชุมชนนั้นๆ เกิดความผูกพัน เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลทุกด้าน ในที่สุดชุมชนจะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและประชาชนจะเกิดวิจรรณญาณที่จะพัฒนาชุมชนต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไว้ในหนังสือการศึกษาในวิถีชุมชน กล่าวว่า การเรียนรู้ที่ปรากฏอยู่ในชุมชนเป็นกระบวนการของข้อมูลข่าวสาร ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีของชาวบ้านและชุมชนที่นำไปใช้ประโยชน์ได้จริงและเป็นการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่วางอยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรม สังคมของชุมชน รูปแบบการเรียนรู้จึงเรียบง่าย เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง การเรียนรู้ของชุมชนไม่ได้มุ่งเฉพาะตัวความรู้หรือเทคนิค แต่เป็นการเรียนรู้แบบองค์รวมและแยกองค์ประกอบของการเรียนรู้ในชุมชนไว้ 3 ด้าน คือ

1. คน ประกอบด้วย ผู้รู้ ผู้นำชุมชน ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านในชุมชน
2. ความรู้ ประกอบด้วย ตัวความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน หรือองค์กรที่มีความรู้ ความชำนาญเฉพาะและประสบการณ์ที่ชุมชนและองค์กรได้สะสมและพัฒนาขึ้น
3. ทรัพยากร ประกอบด้วย เงินทุน สถานที่

นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงองค์ประกอบหรือกลไกที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ชุมชนไว้ดังนี้

1. เครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน จัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ของชุมชน มีความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมเครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน เครือข่ายเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมโยงส่วนต่างๆ เข้าหากัน ส่วนองค์กรชาวบ้านเป็นเครื่องมือในการจัดการ ทั้งในด้านเงินทุน การเรียนรู้
2. ระบบข้อมูลและสารสนเทศ การเรียนรู้ของชุมชนจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลข่าวสารและความรู้ ในระยะแรกการเรียนรู้อาจใช้ข้อมูลข่าวสารและความรู้ในชุมชน เมื่อการเรียนรู้กว้างขวางขึ้น ความรู้จากภายนอกก็จะเป็นสิ่งจำเป็นตามมา
3. สถาบันการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่มีความต่อเนื่อง อันเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การเรียนรู้ของชุมชน

สรุปได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีองค์ประกอบที่เป็นการเรียนรู้ของบุคคล จากการลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาในชีวิต เกิดเป็นองค์ความรู้และมีการสะสมประสบการณ์ มีการแลกเปลี่ยนขยายวงกว้างจึงเกิดเป็นเครือข่าย เกิดการเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างกันและกัน เรียนรู้ร่วมกันและทำงานร่วมกันและเป็นวงจรของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากปัญหาต่างๆ ในชุมชนมีความเป็นพลวัตสูง โดยเฉพาะปัญหาสุขภาพจิตที่มีการเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ แต่ละชุมชนจะมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาหรือสมาชิกเครือข่ายชุมชนจะต้องมีรูปแบบ วิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายและเป็นการเรียนรู้ที่อยู่ในกิจกรรมนอกระบบโรงเรียน การเรียนรู้จากกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งการเรียนรู้ตามอัธยาศัย การเรียนรู้แบบร่วมกันจากการประชุมหารือ การเรียนรู้จากประสบการณ์การทำงาน การสอนงาน หรือการเรียนรู้จากการฝึกอบรม ความสำเร็จเนื่องจากกิจกรรมที่ให้ความรู้และทักษะการปฏิบัติงานป้องกันยาเสพติดในชุมชนไม่มีการจัดในรูปแบบกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียน

2.3 เครือข่ายการเรียนรู้ ตามความหมายของกล้า สมตระกูล (2535: 189) ให้ความหมายว่า การจัดการศึกษาในระบบเครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึง ความพยายามที่ได้หลอมรวมประสบการณ์ในการจัดการศึกษาในหลายรูปแบบ หลายเนื้อหา ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายได้ด้วยการจัดการศึกษา ให้มีระบบที่ผู้เรียนพิจารณาเนื้อหาสาระที่ต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง และแสวงหารูปแบบ วิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง ในลักษณะที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยมีหน่วยงานของรัฐและเอกชนเป็นผู้สนับสนุน และอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนรวมทั้งการระดมสรรพกำลังของชุมชนเพื่อช่วยเหลือชุมชนด้วยตนเอง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2538) จัดการสัมมนาเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ได้สรุปความหมายเครือข่ายการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของคนทุกเพศ ทุกวัย ในลักษณะที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนต่างๆ
2. อาศัยองค์ความรู้เดิม หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนา โดยมีการประยุกต์ใช้วิทยาการสมัยใหม่ด้วยความเหมาะสมในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ (Constructivist)
3. มีองค์กรชุมชนเป็นหน่วยจัดการศึกษา โดยสมาชิกในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ปัญหของคนในชุมชนร่วมกัน

ปาน กิมปี (2540) ได้ให้ความหมายเครือข่ายการเรียนรู้ว่า เป็นเรื่องของกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคน กลุ่มคนหรือองค์กร และแหล่งความรู้ต่างๆ ที่มีกระบวนการมีส่วนร่วมจนเกิดการเชื่อมโยงกัน ส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และมีพลังที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน เครือข่ายจึงมีความหมายแตกต่างจากกลุ่มเพราะกลุ่มมีเอกลักษณ์และมีเป้าหมายเฉพาะของกลุ่มตนเองเท่านั้นไม่ได้มุ่งหวังที่จะเชื่อมโยงกับองค์กรอื่นเพื่อขยายการเรียนรู้ ดังนั้นเครือข่ายการเรียนรู้จึงนับได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่จะเกิดอย่างต่อเนื่อง

เอนก นาคะบุตร (2532) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เครือข่ายที่อาศัยชุมชนเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ ประชาชนต้องเรียนรู้จากกันและกัน จากความรู้ที่ได้จากที่อื่นแล้วขยายความรู้ให้ผู้อื่นทราบด้วย จะช่วยให้เกิดการศึกษามากหลายและสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลและชุมชน กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่เกิดจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งนอกจากจะมีการสืบทอดกันภายในชุมชนแล้ว ยังได้ขยายการใช้ประโยชน์หรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในรูปของเครือข่ายการเรียนรู้ ดังนี้

1. การเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรด้วยกันเอง
2. การเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรและนักวิชาการ แล้วเกิดกระบวนการสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมา รวมทั้งบางเรื่องได้นำมาเป็นนโยบายด้วย
3. การส่งเสริมการจัดการข้อมูล (Knowledge management) และยกระดับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาชาวบ้านจากการศึกษาและการทำวิจัยของสถาบันการศึกษาต่างๆ
4. การเชื่อมประสานผู้นำในชุมชนเข้าด้วยกัน โดยนักพัฒนาจากเอกชนและรัฐเข้าไปเสริมให้เกิดการเกาะตัวของแม่ข่าย (Nucleus) ก่อให้เกิดการขยายผล

สรุปได้ว่าการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ ประกอบด้วยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลายตั้งแต่การเรียนรู้ระหว่างบุคคล องค์กรและแหล่งความรู้ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีการขยายตัวจนเกิดเป็นระบบที่เชื่อมโยงกันและส่งผลให้เกิดการเผยแพร่ความรู้อย่างกว้างขวาง พัฒนาและประยุกต์ความรู้ใหม่ๆ อันเป็นการสร้างความตระหนัก รับรู้และเกิดการตื่นตัวของสมาชิกในเครือข่ายที่จะนำความรู้เหล่านั้นไปแก้ปัญหาหรือพัฒนาชุมชนของตนต่อไป และรูปแบบการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้จะแตกต่างกันไปตามธรรมชาติของแต่ละเครือข่ายการเรียนรู้

ลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้

ปาน กิมปี (2540) ได้เสนอลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ว่า เครือข่ายการเรียนรู้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน อันจะเป็นพลังที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาตนเอง ครอบคลุม และท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม สามารถกำหนดลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้ได้ ดังต่อไปนี้

1. เครือข่ายการเรียนรู้มีแนวคิดการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานความต้องการของประชาชนมากกว่าที่จะพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก ความสัมพันธ์ในแนวราบจะเป็นความสัมพันธ์ที่ส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ และการพัฒนาแบบยั่งยืน มากยิ่งขึ้น
2. เครือข่ายการเรียนรู้มีลักษณะการดำเนินงานที่ประชาชนมีส่วนร่วม ทั้งร่วมกันคิด ร่วมดำเนินการ โดยอาศัยองค์กรชุมชนเป็นแกนในการดำเนินการ
3. เครือข่ายการเรียนรู้มีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนทุกเพศ ทุกวัย มีลักษณะยืดหยุ่นในการถ่ายทอด แลกเปลี่ยน และการกระจายความรู้ที่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง
4. เครือข่ายการเรียนรู้เป็นกระบวนการกลั่นกรองความรู้จากภายนอก เพื่อผสมผสานกับความรู้ของชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อผสมผสานเป็นความรู้ใหม่ที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาตนเอง ครอบคลุม และชุมชน
5. เครือข่ายการเรียนรู้มีลักษณะการระดม ผสมผสานการใช้ทรัพยากรต่างๆ ในลักษณะร่วมมือกันเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ลักษณะต่างๆของเครือข่ายการเรียนรู้ สรุปได้ว่าเครือข่ายการเรียนรู้มีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ที่มีความเฉพาะ สามารถสรุปเป็นหลักการของเครือข่ายการเรียนรู้ได้ดังนี้

1. คนทุกคนมีการเรียนรู้ ทั้งในลักษณะเอกัตบุคคลและชุมชน
2. การเรียนรู้นั้นมีอยู่แล้วโดยธรรมชาติของมนุษย์ การเสริมสร้างกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นโดยหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกสังคม
3. การทำงานของหน่วยต่างๆภายในและภายนอกชุมชน เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการประสานกิจกรรมและระดมทรัพยากรร่วมกันเป็นเครือข่ายกัน

4. การดำเนินงานร่วมกันในลักษณะเครือข่ายนั้น เป็นการเชื่อมโยงการทำงาน
ของหน่วยต่างๆ เข้าด้วยกัน

การศึกษาลักษณะและกระบวนการของเครือข่ายการเรียนรู้ ทำให้ผู้ศึกษา
เข้าใจความเป็นเอกลักษณ์ของเครือข่ายการเรียนรู้ แต่ในการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยด้านการเรียนรู้ใน
เครือข่ายการเรียนรู้ของระบบโรงเรียนที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของสมาชิกเครือข่ายการป้องกัน
ยาเสพติดในชุมชน จะต้องทำการศึกษาให้เข้าใจถึงที่มาและวิธีการเกิดเครือข่ายและทำความเข้าใจถึงเหตุผล ความจำเป็นหรือธรรมชาติในการเกิดเครือข่ายการเรียนรู้จากแนวคิดและรูปแบบ
ของเครือข่ายการเรียนรู้

วิธีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

เจ็จันท์ จงสถิตอยู่ (2533) ได้สรุปแนวคิดและรูปแบบ ตลอดจนวิธีการสร้าง
เครือข่ายการเรียนรู้ ดังนี้

1. คนมีความจำเป็นที่จะเป็น ที่จะต้องเรียนรู้ตลอดชีวิต จากปิรามิดของ
การศึกษา ชี้ให้เห็นว่า คนที่เข้าไปอยู่ในระบบการศึกษาเป็นคนส่วนน้อยและอยู่ในเมือง ส่วนคนที่
อยู่นอกระบบการศึกษาส่วนใหญ่เป็นคนชนบท ซึ่งควรให้ความสำคัญคนกลุ่มนี้เป็นพิเศษ

2. การจัดการศึกษาตามหลักการจัดการศึกษาทั้ง 4 ประการ คือ ความกว้างขวาง
และเป็นธรรม ความสมดุล ความสอดคล้องและความหลากหลายนั้น ถ้าจะจัดให้มีประสิทธิภาพ
และสามารถตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ของคนในชุมชนอย่างแท้จริงแล้ว ต้องอาศัยกลไก
นอกระบบราชการเพิ่มขึ้น โดยเน้นการให้คนในชุมชนจัดการศึกษาของตนเองขึ้น (People
education) คือ การศึกษาที่ให้ชาวบ้านจัดการศึกษาด้วยตนเองเพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนา
ศักยภาพของตนเอง หรือเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ

3. เนื่องจากการเรียนรู้ แบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

3.1 การถ่ายทอดความรู้ (Transmission of knowledge หรือ
Processing of Knowledge) เป็นการเรียนรู้ที่มีครูมาขึ้นหน้าชั้นแล้วถ่ายทอดความรู้ ซึ่งระบบนี้ก็มี
ทั้งข้อดีและข้อเสีย

3.2 การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Individualized learning หรือ Self - directed
learning) คือ การเรียนรู้โดยไปแสวงหาเอง เช่น ค้นคว้าหาหนังสืออ่านเอง

3.3 กระบวนการปฏิสัมพันธ์ (Interaction process) คือ การเรียนรู้แบบร่วมกัน ซึ่งทั้งครูและนักเรียนจะต้องเรียนร่วมกัน (ชุมชน คือ ห้องเรียนที่ทั้งผู้ที่เข้าไปช่วยและชาวบ้านต้องมีความเสมอภาคในการเรียนรู้อย่างเท่าเทียมกัน)

4. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้อยู่บนพื้นฐานที่ว่าจะให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกคนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ไม่จำกัดเรื่องเพศ วัย และอายุ การสร้างเครือข่ายจะต้องยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง และควรสร้างจากเบื้องล่างขึ้นไป

5. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้มอง 2 ระดับ คือ เครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้นอกชุมชน สิ่งที่จะควรเน้น คือ ตัวแม่ข่ายในชุมชน ซึ่งหมายถึง ผู้นำหรือผู้ดำเนินการเกี่ยวข้องอยู่ในกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้หรือแม่ข่าย (Nucleus) โดยแม่ข่ายนี้เป็นได้ทั้งตัวบุคคล ห้องเรียน กิจกรรมจากศูนย์หรือแม่ข่าย จะทำให้เกิดการแตกตัวของแม่ข่ายต่อไป นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายยังต้องคำนึงถึงเนื้อหาสาระ และองค์กรด้วย

6. ในการสร้างรูปแบบเครือข่ายของการเรียนรู้ พิจารณาองค์ประกอบด้านผู้เรียน สถานที่เรียน วิธีเผยแพร่ความรู้ เครื่องมือที่ใช้ในการเผยแพร่ความรู้ การวัดและประเมินผล

7. การพัฒนาเครือข่ายของการเรียนรู้ต้องคำนึงถึงปัจจัยอื่นๆ ได้แก่

7.1 ต้องให้มีการกระจายอำนาจการศึกษาในชุมชน และให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหา และความต้องการของตัวเองอย่างแท้จริง

7.2 การสร้างเครือข่ายของการเรียนรู้ ควรเลือกคนที่มีลักษณะความเป็นผู้นำที่จะถ่ายทอดความรู้ต่อไป

7.3 ในพื้นที่ใดที่มีการดำเนินงานอยู่แล้ว รัฐควรส่งเสริมให้มีการดำเนินการต่อไป โดยไม่ต้องลงมือทำเองทั้งหมด ถ้าพื้นที่ใดที่ยังไม่มีการดำเนินการ ควรมีองค์กรใดองค์กรหนึ่งที่จะไปช่วยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้

7.4 การดำเนินงานของรัฐ รวมทั้งบทบาทของนักวิชาการ/นักพัฒนา ควรทำหน้าที่เป็น Catalyst หรือ Facilitator คือ กระตุ้นให้ประชาชนคิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหาด้วยตนเอง ทำการส่งเสริมโดยการจัดหาแหล่งความรู้ ตลอดจนให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ

7.5 ปรับบทบาทของสถาบันการศึกษาและครูเสียใหม่ จากบทบาทผู้สอน ผู้จัดการ ให้เน้นบทบาท Sponsor ด้วยการให้บริการการวิจัยและการเรียนรู้ต่างๆ เพิ่มขึ้น

7.6 ปรับโยงการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียนและระบบการศึกษาของชาวบ้าน จะทำให้เนื้อหาสาระของการเรียนรู้สอดคล้องต่อวิถีชีวิตของท้องถิ่นมากขึ้น

สรุปได้ว่ารูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ถูกกำหนดจากความต้องการของชุมชน ความเหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนรวมถึงปัญหาที่ชุมชนตระหนักและต้องการมีส่วนร่วมในการแก้ไข โดยการผสมผสานความรู้ ทรัพยากรต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนและสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งในการดำเนินงานของเครือข่ายจะมีการพัฒนาตัวเครือข่ายในด้านกระบวนการเรียนรู้และการขยายตัวอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองในการแก้ไขปัญหาต่างๆของชุมชนได้

การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้

อนุชาติ พวงสำลี (2541: 249-250) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้และการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน ว่ากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน นับเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้ เนื่องจากเป็นการยกระดับความสามารถในการคิดวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุทางเลือกของการแก้ปัญหา การตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหาและการสรุปทเรียนเพื่อยกระดับสติปัญญาให้สูงขึ้น กระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมทั้งเรื่องการปลูกจิตสำนึกของคน ในการที่มุ่งมั่นจะแก้ปัญหาและพึ่งตนเองและเรื่องของการพัฒนาความรู้ และทักษะในการจัดการกับปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างเท่าทันการเปลี่ยนแปลง

กระบวนการเรียนรู้ที่สามารถช่วยยกระดับสติปัญญาของปัจเจกบุคคลและชุมชนได้จะต้องมีลักษณะเป็นการเรียนรู้ที่ควบคู่ไปกับการปฏิบัติ หรือการทำกิจกรรมต่างๆ ประเวศ วะสี เรียกกระบวนการดังกล่าวว่า "กระบวนการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน (Interactive learning through action)" หรืออีกนัยหนึ่ง คือ การเรียนรู้แบบ Learning by doing ซึ่งนักการศึกษาทั่วไปคุ้นเคยกันดีนั่นเอง อย่างไรก็ตาม จุดต่างที่เน้นเพิ่มขึ้นมา คือ การเรียนรู้มิใช่การเรียนรู้ของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้แบบร่วมกันของคนหลายๆ คนที่มาทำกิจกรรมร่วมกัน กระบวนการเรียนรู้ มีขั้นตอนหลักๆ 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การแสวงหาและพัฒนาระบบคุณค่าใหม่ของปัจเจกบุคคล หรือผู้นำชุมชน โดยผ่านกระบวนการเสวนา ศึกษาดูงาน เพื่อให้ได้มาซึ่ง "ข้อมูลใหม่" แล้วนำมาทดลองปฏิบัติจนเห็นผลและได้รับบทเรียนที่เป็นรูปธรรม จนสรุปเป็น "ระบบคุณค่าใหม่" ที่สอดคล้องกับตนเอง และสมาชิก และเป็นแบบอย่างให้คนอื่นได้

ขั้นที่ 2 การเชื่อมโยงผู้นำชุมชนที่มี "ระบบคุณค่าใหม่" โดยการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนให้เกิดการวิเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ ในชุมชน และการทำกิจกรรมร่วมกันของ

กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในเชิงพัฒนาการเรียนรู้จากประสบการณ์การทำงานร่วมกันที่เป็นจริงนี้ จะส่งผลให้เกิดความเป็นองค์กรของชุมชนนั้น เกิดการตั้งกฎระเบียบ กติกา และการจัดการของชุมชน

ขั้นที่ 3 การเชื่อมโยงองค์กรชุมชน และผู้นำแต่ละชุมชน แต่ละท้องถิ่นที่มีปัญหา ร่วมกัน เช่น กรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับการใช้ป่าผืนเดียวกัน ลุ่มน้ำเดียวกัน ปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ ชนิดเดียวกัน ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในพื้นที่ โดยการเปิดเวทีชาวบ้านให้มีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลซึ่งกันและกัน พัฒนาขีดความสามารถในการจัดการตนเองของชุมชน และ พัฒนามาเป็นเครือข่ายการเรียนรู้และความร่วมมือระหว่างองค์กรที่มีความสนใจร่วมกัน

จะเห็นได้ว่า กิจกรรมหลักที่สำคัญในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วย 1) การศึกษาดูงาน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลใหม่ อันจะนำมาซึ่งการสร้างภูมิปัญญา และ 2) เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อันเป็นเครื่องมือในการ "ระดมสมอง" ของชาวบ้านในการวิเคราะห์ ข้อมูลใหม่ร่วมกัน และในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มเติมจากกันและกัน

วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540) ได้เสนอกระบวนการเครือข่ายว่า หัวใจ ของกระบวนการสร้างเครือข่าย คือ ต้องมีการปฏิบัติและการสรุปประสบการณ์จากการปฏิบัติ (Action – Reflection) ขององค์กรชุมชนอย่างต่อเนื่อง ในการปฏิบัติกิจกรรมของเครือข่าย ดังนี้

1. การคัดเลือกผู้นำ คัดเลือกผู้นำจากข้อมูลที่ได้รับในกระบวนการสำรวจ ค้นหา เน้นที่ผู้รู้และองค์กรชุมชนที่มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ เป็นขั้นตอนการตั้งด้าน ที่เป็นศักยภาพของท้องถิ่นออกมา เปิดโอกาสให้ศักยภาพของชาวบ้านได้แสดงออกและพัฒนา ศักยภาพเพื่อการแก้ปัญหาและเอาชนะข้อจำกัดที่มีอยู่ในชุมชนและท้องถิ่น และแน่นอนว่าผู้รู้ ชาวบ้านและองค์กรชุมชนที่ผ่านการเลือกสรรนี้ จะมีบทบาทหลักในกระบวนการ

2. การจัดเวทีชาวบ้าน โดยชาวบ้านที่เป็นผู้รู้และผู้นำชุมชน ที่ได้รับการคัดเลือก เข้าร่วม การจัดเวทีชาวบ้านพิจารณา ใน 2 ประเด็น ดังนี้

2.1 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้นำชาวบ้าน โดยการนำเสนอข้อมูลจากกระบวนการ สำรวจและค้นหา ทั้งข้อมูลภาพรวมและรายงานการวิเคราะห์ให้เวทีชาวบ้านได้เรียนรู้ความเป็นจริงของตนเอง ขยายความรับรู้ของชาวบ้านจากรู้ระดับหมู่บ้านของตนเองมาเป็นรู้ระดับท้องถิ่น รู้ว่ามีปัญหาอะไร มีข้อจำกัดตรงไหน มีความรู้ ความสามารถอะไรบ้าง ให้ข้อมูลผ่านการวิเคราะห์ ของผู้นำชาวบ้าน ซึ่งจะมีการตรวจสอบข้อสรุปจากการวิเคราะห์ขององค์กรด้วย

2.2 การเรียนรู้จากผู้รู้ชาวบ้าน ซึ่งมาจากท้องถิ่นนั้นหรือมาจากท้องถิ่นอื่น ในประเด็นที่เราต้องการนำเสนอเพื่อให้ชาวบ้านต่อความคิด ต่อประสบการณ์ให้รับรู้กว้างไปกว่าระดับท้องถิ่นของตนเอง ประเด็นที่สาม คือ การเรียนรู้ความคิดและประสบการณ์ในการจัดการงานพัฒนาของตนเองโดยการรวมตัวเป็นเครือข่าย โดยผู้รู้หรือผู้นำเครือข่ายจากพื้นที่ที่มีความใกล้เคียงในปัญหาการดำรงชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่นเป้าหมาย จุดเน้นนั้นอยู่ที่ตัวแบบการทำงาน เครือข่ายจากภายนอกท้องถิ่น เวทีชาวบ้านอาจจะจัดหลายครั้งต่อเนื่องกัน เพราะเนื้อหาทั้งสามประเด็นที่กล่าวถึง ชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมายจะเรียนรู้ควบคู่กับการเรียนรู้เชิงประจักษ์ที่ได้จากการเห็นด้วยตา สัมผัสด้วยมือ หรือการศึกษาดูงาน

3. การวางแผนงานพัฒนา การได้คิดได้แสดงออกถึงความคิดเห็นของตนเองในเวทีชาวบ้าน กิจกรรมที่จะทำมาจากความคิดที่สอดคล้องกับศักยภาพของชาวบ้านการทำกิจกรรมในพื้นที่นั้น

4. การจัดตั้งองค์กรเครือข่าย แม้เมื่อมีการวางแผนการทำงานและลงสู่การปฏิบัติแล้ว เวทีชาวบ้านยังต้องทำอย่างต่อเนื่อง เพราะเวทีชาวบ้านจะเป็นที่พบปะหารือ ร่วมกันในงานอย่างต่อเนื่องเป็นกระบวนการสรุปประสบการณ์จากการปฏิบัติ และพัฒนารูปแบบวิธีการบริหาร

ปาน กิมปี (2540: 206) ได้เสนอกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายว่า กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย ประกอบด้วยขั้นตอน

1. ความตระหนักในปัญหา เพื่อทำความเข้าใจสภาพและเข้าใจว่าสิ่งใดเป็นปัญหาของชุมชน
2. การหาทางเลือกที่หลากหลาย เพื่อกำหนดทางเลือกต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหา
3. การเลือกทางเลือกที่เหมาะสม โดยการพิจารณาตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสมที่จะแก้ปัญหาของชุมชน
4. เรียนรู้ปฏิบัติการ เพื่อดำเนินการตามทางเลือก
5. การปรับปรุงแก้ไขโดยการรวบรวมข้อมูล และปรับปรุงแก้ไข
6. การประเมินผล เพื่อตัดสินใจผลการปฏิบัติการว่าบรรลุเป้าหมายหรือไม่

ขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย สอดคล้องกับแนวคิดของ กรมการศึกษานอกโรงเรียนที่ยึดกระบวนการ "คิดเป็น" ได้ใช้เป็นแกนของการเรียนรู้ในแต่ละ ประเด็น กล่าวคือ ในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนั้น โดยทั่วไปจะเริ่มต้นที่ความพยายามในการ แสวงหาทางออกหรือการแก้ไขปัญหา ซึ่งจะต้องเรียนรู้ที่จะค้นหาต้นเหตุของปัญหา เรียนรู้ที่จะคิด แก้ไขปัญหา ใช้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตัวของผู้แก้ปัญหาเอง และความสามารถเฉพาะตน ชุมชน ข้อมูล ด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยและสนับสนุนต่อการแก้ปัญหารวมทั้งข้อมูลวิชาการ องค์ความรู้ที่จะใช้ในการแก้ปัญหานั้นๆ การแสวงหาข้อมูลเพื่อการแก้ปัญหาดังกล่าว อาจเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลมากพอที่จะตัดสินใจในการแก้ไขปัญหา ซึ่งจะช่วยให้บรรลุเป้าหมาย คือ ความสุข

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ในระดับเครือข่าย ซึ่งเป็นการแพร่กระจายขยายตัวจากปัจเจกเป็นเพื่อนบ้านสู่หมู่บ้านข้างเคียง สู่กลุ่ม สู่องค์กร ชาวบ้านภายนอก แม้ว่าระดับปัญหาแต่ละคน แต่ละกลุ่มจะต่างระดับกัน แต่เวทีการเรียนรู้แบบ ร่วมกันจะช่วยสนับสนุนทั้งกำลังใจ กำลังทรัพยากร และความร่วมมือร่วมใจกันในการแก้ปัญหา กระบวนการเหล่านี้พัฒนาจนกระทั่งเป็นเครือข่ายสายใยโยงกัน ยกกระดับเป็นองค์กรระหว่างชุมชน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาในระดับที่ใหญ่ขึ้น โดยใช้วิธีการแบ่งปันความรู้ ประสบการณ์ การศึกษา ดูงาน การฝึกอบรม การประชุมสัมมนา และทำกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้านเกิดกระบวนการเรียนรู้ ที่มีการพัฒนามากขึ้น ดังเช่น

1. ส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกัน เพื่อร่วมกันประชุมหาทางแก้ไขปัญหาซึ่งจะ เป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมกันของชาวบ้าน จากประสบการณ์การทำงานร่วมกัน อย่างจริงจัง
2. การจัดอบรมสัมมนาร่วมกับองค์กรอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนกัน ระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง และนักพัฒนาด้วย
3. ประสานกับหน่วยงานราชการ เพื่อขอสนับสนุนด้านเงินทุน ความรู้ เครื่องมือและ อุปกรณ์
4. การพาชาวบ้านไปดูงาน

สีลาภรณ์ นาคทรพรพ (2538: 61-64) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไว้ ดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้ของแต่ละคนจะเกิดขึ้นในกระบวนการที่ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหา และข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาระหว่างกันในชุมชนด้วยกัน และแม้ว่าสมาชิกในกลุ่ม/ชุมชนอาจจะไม่ตระหนัก แต่แท้ที่จริงแล้วกระบวนการกลุ่มนี้เท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของคนในกลุ่มที่มาเรียนรู้ด้วยกัน บางคนอาจรู้มากกว่าคนอื่นในบางเรื่อง แต่ก็มีความรู้เรื่องที่เขาอาจเรียนรู้ได้จากคนอื่นเช่นกัน นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้แบบร่วมกันเป็นกลุ่มยังทำให้เกิดสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ทำให้สามารถหาทางออกที่ดีที่สุด และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายได้ เนื่องจากคนที่มาเรียนรู้ร่วมกันเป็นคนในชุมชน เขาย่อมเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุดเกี่ยวกับปัญหาของตนเองและชุมชน ได้มีประสบการณ์ของการทดลองทางเลือกการแก้ปัญหาต่างๆ มาแล้วในชีวิตจริง การพูดคุยถกเถียงของคนในชุมชน จึงเป็นการนำเอาประสบการณ์จริง มาแลกเปลี่ยนกันเพื่อหาทางแก้ปัญหาที่ดีที่สุด

2. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นเรื่องของความพยายามที่จะหาทางแก้ปัญหาในชีวิตจริง พลวัตของการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหา และหาแนวทางแก้ไข เมื่อได้แนวทางแก้ไขแล้ว สมาชิกก็นำกลับไปลงมือปฏิบัติ ซึ่งอาจเป็นการกระทำของบุคคลหรือของกลุ่มก็ได้ แล้วแต่กรณีว่าประเด็นปัญหานั้นเป็นเรื่องที่ต้องการพลังของกลุ่มหรือไม่ เมื่อได้ทดลองทำตามแนวทางที่ได้ตกลงกันไว้แล้ว ได้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้น ก็นำกลับมาทบทวน วิเคราะห์ร่วมกับกลุ่มเพื่อหาทางแก้ต่อไปอีก กระบวนการคิดทำทบทวนวิเคราะห์ทำจึงหมุนวนไป และส่งผลต่อการยกระดับสติปัญญาของสมาชิกในกลุ่ม/ชุมชน ประเวศ วะสี เรียกกระบวนการนี้ว่า กระบวนการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน (Interactive learning through action)

3. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง (Problem oriented) และเป็นการเรียนรู้เพื่อพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงๆ การเรียนรู้ของชุมชนจึงมิได้มีความหมายเพียงยกระดับความคิด สติปัญญาของคนในชุมชน แต่ยังหมายถึงการช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต อันเป็นผลที่คนในชุมชนสามารถเห็นเป็นรูปธรรมได้ เมื่อชุมชนสามารถช่วยกันแก้ปัญหาของตนเองได้ ความมั่นใจในศักยภาพของตนเองก็จะสูงขึ้น และกล้าที่จะริเริ่มคิดค้นหาทางเรียนรู้เพิ่มเติม เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น นอกจากนี้การเรียนรู้จากปัญหา

ในชีวิตจริงยังมีความหมายในอีกนัยหนึ่ง คือ การเรียนรู้เช่นนี้เป็นการเรียนรู้จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ผู้เรียนรู้อยู่แล้ว การทำความเข้าใจในสิ่ง/สถานการณ์ที่ผู้เรียนรู้จักอยู่แล้ว ย่อมง่ายและเอื้อต่อการพัฒนาความคิดของผู้เรียนเกี่ยวกับเรื่องนั้นอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการเรียนรู้จากเรื่องที่ไกลตัว

4. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็น เครือข่าย เครือข่ายเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ในแนวราบมากกว่าแนวตั้ง ความเชื่อมโยงระหว่างคนที่เข้ามาสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายนี้ คือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน การแลกเปลี่ยนความคิด ทรัพยากรระหว่างกันและกันตามความสมัครใจ มีการช่วยเหลือกัน มีการติดต่อสื่อสารถึงกันสม่ำเสมอ แต่ไม่มีการบังคับบัญชาสั่งการ ไม่มีโครงสร้างอำนาจ เครือข่าย จึงมีลักษณะค่อนข้างหลวม จุดร่วมของคนหรือชุมชนที่เข้ามาเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย มักจะได้แก่ การมีแนวคิดคล้ายกัน มีความสนใจที่ทำงานในเรื่องประเภทเดียวกัน โดยนัยนี้เครือข่ายในแต่ละชุมชนก็คือ กลุ่มคนที่เข้าร่วมกันเรียนรู้และร่วมกันทำงาน โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันนั่นเอง แต่ในระดับที่สูงกว่าชุมชนขึ้นมา องค์กรชุมชนที่ร่วมอยู่ในเครือข่ายเหล่านี้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ และติดต่อสื่อสารถึงกันเป็นระยะๆ ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มิใช่การเรียนรู้ของปัจเจกชนเท่านั้น หากแต่เป็นการเรียนรู้แบบร่วมกันหลายๆ คนที่มาทำกิจกรรมร่วมกัน

สรุปได้ว่ากระบวนการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้เป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากประสบการณ์ที่เกิดจากการปฏิบัติของแต่ละบุคคล องค์กรหรือชุมชน แล้วนำบทสรุปบทเรียนก่อนนำมาแลกเปลี่ยนทั้งในระดับชุมชน และระหว่างชุมชนเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องต่อกันไปไม่มีจุดสิ้นสุด โดยการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้มีวิธีการและกระบวนการที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชนและสภาพความต้องการหรือปัญหา เช่น ปัญหายาเสพติดอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการกำหนดแนวทางที่จะพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ ให้มีความเข้มแข็งและประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหายาเสพติด เพื่อตอบสนองความต้องการปกป้องลูกหลานของคนในชุมชน

แนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้

การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสได้เรียนรู้อย่างกว้างขวาง และต่อเนื่องตลอดชีวิต และมีแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเครือข่ายการเรียนรู้ และบริการการศึกษาเพื่อปวงชน ส่งเสริมให้ชุมชนจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการศึกษา การแสวงหาความรู้ข้อมูลข่าวสาร และการรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิทยาการอื่นๆ ให้ชุมชนสามารถวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของตน ตามมาตรา 7(2)

แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551 มุ่งหมายให้เกิดภาคีเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้นในชุมชน ด้วยการสร้างแรงจูงใจและสนับสนุนปัจจัยในการสร้างความพร้อมในการมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมของภาคีเครือข่าย

วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540: 38) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. การถ่ายทอดแบบตัวต่อตัว เป็นวิธีการถ่ายทอดโดยการบอกกล่าวกับบุคคลที่เป็นญาติสนิทกัน เพื่อนสนิท หรือเป็นลูกหลานอยู่ในครอบครัวเดียวกัน จะไม่ยอมถ่ายทอดให้กับคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติ หรือเพื่อนที่สนิทกัน ความรู้ต่างๆ
2. การถ่ายทอดโดยการรวมกลุ่มกัน เป็นวิธีการขยายผลได้ดี และแพร่หลายทั่วไป เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วม เช่น ชุมชนหนองบัวหลวง ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะมีผู้นำที่ดี ชาวบ้านสามัคคีกัน กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นจึงประสบผลสำเร็จ
3. การทดลองปฏิบัติโดยชักถามคนอื่น เป็นการถ่ายทอดความรู้และมีความเสี่ยงสูง เนื่องจากผู้ทดลองต้องมีลองผิดลองถูก และทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จ
4. การทดลองปฏิบัติโดยการพูดคุยแลกเปลี่ยน ค้นคว้าจากเอกสาร ซึ่งพบว่า ประสบความสำเร็จดีกว่าการทดลองทำตามคนอื่น โดยขาดความรู้และประสบการณ์

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาเครือข่ายการเรียนรู้ พบว่า การเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนชนบทนั้นมีอยู่ตลอดเวลา การเรียนรู้บางอย่างก็รับจากภายนอกเข้ามาเกือบทั้งหมด แต่บางอย่างก็มีการปรับและประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพของชุมชน

ปาน กิมปี (2540: 199-201) ได้เสนอ แนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน ประกอบด้วย แนวทางแก้ปัญหาโดยยึดคนเป็นศูนย์กลาง ให้ชุมชนเป็นเจ้าของกิจกรรม ทำงานเล็กไปสู่งานใหญ่ มีกระบวนการกลุ่มสร้างความ สะดวกสบาย แนวทางเรียนรู้ มีกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย แนวทางจัดความขัดแย้ง มีความยืดหยุ่น และการกระจายอำนาจ และแนวทาง การอยู่ร่วมกัน มีความโปร่งใส ความเชื่อมั่นและศรัทธา โดยมีองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนมีผู้ที่มีความสามารถ ความรู้ เพื่อใช้ในการดำรงชีวิต ชีวิตและการประกอบอาชีพ

2. วิทยาการสมัยใหม่ เปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีความสามารถในการรับรู้วิทยาการใหม่ เพื่อนำมาประสมประสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. กิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียน มีการจัดกิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียน ด้านพื้นฐานการดำรงชีวิตเกี่ยวกับทักษะการเรียนรู้ การแก้ปัญหาด้านข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ประจำวันและการประกอบอาชีพ ด้านพัฒนาทักษะและอาชีพเกี่ยวกับความสามารถในการใช้เครื่องมือในการประกอบอาชีพ การจัดทำบัญชี

4. กระบวนการเรียนรู้ มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ การเรียนรู้ด้วยตนเอง กระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้ต่างๆ เหล่านี้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

5. องค์การและการจัดการ ได้แก่

5.1 การบริหารองค์การเครือข่าย มีการจัดองค์การโครงสร้างโดยใช้ เครือข่ายทางสังคม

5.2 การประสานเชื่อมโยงกับองค์การเครือข่าย ทั้งองค์การภาครัฐ เอกชน องค์การชุมชน องค์การธุรกิจและองค์การวิชาการ ให้เกิดการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้

เดวิท แมทิวส์ (อ้างถึงใน ปารีชาติ วลัยเสถียร, 2543: 191-192) เสนอแนวทางการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน โดยการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วย 4 ยุทธศาสตร์ คือ

1. การกำหนดประเด็นปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนขบคิดกับปัญหา ไม่เพียงแต่จากแง่มุมผลประโยชน์ของตนเท่านั้น หากแต่เราไปถึงผลประโยชน์ของคนอื่นด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึกในชะตากรรมร่วมกัน และถือเป็นขั้นแรกของการนำประชาชนไปสู่สำนึกการแบกรับและร่วมแก้ไขปัญหา

2. การสร้างทางเลือกให้กับชุมชน โดยผ่านกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ กระบวนการสนทนาอย่างพินิจพิเคราะห์จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้เข้าร่วมสนทนาต่างเข้าร่วมด้วยฐานะที่เท่าเทียมกัน คือ ต่างคนเป็นพลเมืองเหมือนกัน และต่อเมื่อผู้เข้าร่วมสนทนาต่างมีโอกาสและเวลาไตร่ตรองที่ศนะทุกที่ศนะที่น่าเสนอ และกระบวนการตัดสินใจต้องเชื่อมโยงใกล้ชิดกับการปฏิบัติ แม้การสนทนาดังกล่าวจะไม่จบลงด้วยการเห็นพ้องต้องกันของทุกคน

3. การดำเนินกิจกรรมสาธารณะ เป็นกิจกรรมที่ระดมพลังรวมหมู่ของประชาชน มีความหลากหลาย และเกี่ยวข้องกับประชาชนจำนวนมาก กิจกรรมสาธารณะมิได้ก่อเกิดจากผล การวางแผนบริหารจัดการ มิใช่สิ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากกระบวนการ

สนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ และนำมาซึ่งการกำหนดแนวทางทั่วไปของการดำเนินกิจกรรม เผยให้เห็นประโยชน์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกันของผู้เข้าร่วม และเป้าหมายที่อาจจะร่วมกันได้ กิจกรรมนั้นอาจมีต้นทุนต่ำในสายตาของนักเศรษฐศาสตร์ แต่ก็เป็นกิจกรรมที่ต้องการการติดต่อประสานงานในระดับหนึ่ง และเกิดจากเป้าหมายร่วมของผู้คน จึงก่อให้เกิดการเสริมสร้างให้เกิดความเข้มแข็ง

4. การประเมินผลกิจกรรมโดยสาธารณะ คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชน โดยให้ประชาชนเป็นฝ่ายตัดสินว่าความพยายามและกิจกรรมที่ดำเนินการใดที่มีประโยชน์ และมีคุณค่าอย่างแท้จริงต่อชุมชนของพวกเขา การกระทำดังกล่าวเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนประเมิน และปรับเปลี่ยนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) กล่าวถึงการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ ประกอบด้วย

1. การถ่ายทอด แลกเปลี่ยน และกระจายความรู้ เพื่อปรับและสร้างองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับชุมชน สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน
2. การกระตุ้นความคิด ความใฝ่รู้ จิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เพื่อตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับชุมชนตนเอง
3. การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันภายในเครือข่าย เพื่อให้ทราบความเคลื่อนไหวของกันและกันในการพัฒนาชุมชน
4. การระดมและการประสานการใช้ทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ และงบประมาณเพื่อให้ใช้ทรัพยากรร่วมกันในการพัฒนาชุมชน ลดความซ้ำซ้อนและการสูญเปล่า

สรุปได้ว่าการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ คือ การส่งเสริมให้มีเวทีแลกเปลี่ยน การถ่ายทอดความรู้ การแสวงหาความรู้ และกระบวนการคิดเพื่อสร้างองค์ความรู้ จากการศึกษาแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ ผู้ศึกษาประมวลลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญได้ดังนี้

1. เป็นกระบวนการกลุ่ม มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหา และเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน เน้นปฏิสัมพันธ์และการเรียนรู้แบบร่วมกัน

2. มีการดำเนินงานที่เน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิก ทั้งร่วมกันคิด ร่วมดำเนินการ โดยอาศัยองค์กรชุมชนเป็นแกนในการดำเนินงาน

3. การพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของความต้องการของชุมชน โดยอาศัยความรู้ความสามารถของชุมชนเป็นฐานในการแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการของชุมชน

4. มีการผสมผสานความรู้ใหม่กับภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดเป็นความรู้ใหม่ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

5. เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง และนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนกัน แล้วนำกลับไปปฏิบัติใหม่ เมื่อได้ผลอย่างไรก็นำกลับมาแลกเปลี่ยนใหม่ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาสติปัญญาของสมาชิก แก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป.) ได้วิจัยและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการศึกษาเพื่อปวงชน กรณีศึกษาชุมชนภาคกลาง: จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่ารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา ซึ่งเป็นพื้นฐานการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ 4 ประการดังนี้

1. การเรียนรู้แบบตัวต่อตัว เป็นวิธีการเรียนรู้โดยการบอกกล่าวกับบุคคลที่เป็นญาติสนิทกัน เพื่อนสนิทหรือเป็นลูกหลานอยู่ในครอบครัวเดียวกันจะไม่ยอมถ่ายทอดให้กับคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติหรือเพื่อนที่สนิทกัน ความรู้ต่างๆ ชาวบ้านถือว่าเป็นความลับที่คนอื่นจะรู้ไม่ได้

2. การเรียนรู้โดยการรวมกลุ่มกัน เป็นวิธีการที่ขยายผลได้ดีและแพร่หลายทั่วไป เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วม เช่น ชุมชนหนองบัวหลวง ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะมีผู้นำที่ดี ชาวบ้านสามัคคีกัน กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นจึงประสบผลสำเร็จ

3. การเรียนรู้การปฏิบัติโดยซักถามคนอื่น เป็นการถ่ายทอดความรู้และมีความเสี่ยงสูง เนื่องจากผู้ทดลองต้องมีลองผิดลองถูก และทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จ

4. การเรียนรู้การปฏิบัติโดยการพูดคุยแลกเปลี่ยน ค้นคว้าจากเอกสาร ซึ่งพบว่าวิธีนี้ประสบความสำเร็จดีกว่าการทดลองทำตามคนอื่น โดยขาดความรู้และประสบการณ์

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาจากกรณีเครือข่ายผู้รู้จากผลการวิจัยเรื่องเดียวกันก็พบว่าการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนชนบทนั้นมีอยู่ตลอดเวลา การเรียนรู้บางอย่างก็รับจากภายนอกเข้ามาเกือบทั้งหมด แต่บางอย่างก็มีการปรับและประยุกต์ให้ใช้ได้เหมาะสมกับ สภาพเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสามารถสรุปเครือข่ายที่สำคัญได้ดังนี้

1. เครือข่ายในระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้ โดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนบุคคลเป็นหลัก เช่น การถ่ายทอดความรู้จากบุคคลในครอบครัวเดียวกัน เป็นต้น
2. เครือข่ายในระดับชุมชน เป็นการถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลที่อยู่ในชุมชนเดียวกันระหว่างปัจเจกบุคคลกับกลุ่มคนทั้งที่เป็นทางการและเป็นทางการ เช่น ถ่ายทอดโดยผู้นำชุมชนให้ชาวบ้าน หรือให้กับสมาชิกของกลุ่มที่ประกอบอาชีพเดียวกัน
3. เครือข่ายในระดับองค์กร เป็นการถ่ายทอดความรู้จากหน่วยงานต่างๆ โดยอาจผ่านเข้ามาทางผู้นำกลุ่มหรือสมาชิกในผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ

จากรูปแบบความสัมพันธ์ของเครือข่ายการเรียนรู้ข้างต้น ประกอบด้วย ความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ของเครือข่ายการเรียนรู้เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับกลุ่ม และกลุ่มกับกลุ่ม ใน 3 ระดับ

1. การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในบุคคลนั้นๆ จากปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน หรือเกิดขึ้นภายในตัวคนๆ เดียวกับสถานการณ์ และความรู้ต่างๆ ที่มีการจัดขึ้น เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเอง อาจมีรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น

- 1.1 การศึกษาทางไปรษณีย์
- 1.2 การเรียนรู้ด้วยตนเองในลักษณะทำรายงาน
- 1.3 การเรียนจากโปรแกรมสำเร็จรูปหรือการเรียนผ่านเว็บ
- 1.4 การเรียนรู้จากสื่อประสม
- 1.5 การเรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

2. การเรียนรู้ระดับกลุ่ม ตามหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ได้เห็นประโยชน์จากการที่ผู้ใหญ่แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ได้รับการจูงใจระหว่างกันให้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง รูปแบบตัวอย่างที่มักใช้ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบกลุ่ม

2.1 โครงการปฏิบัติการ โดยมีวัตถุประสงค์ที่องค์กรหน่วยงานต้องการจัดทำหรือดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ต้องอาศัยความร่วมมือของกลุ่มคนในหน่วยงาน ชุมชนนั้น เช่น การจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ชุมชน การสร้างทำโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โครงการรณรงค์แก้ไขปัญหายาเสพติด

2.2 การประชุมที่เน้นการวิเคราะห์แก้ปัญหา จากประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมประชุม การประชุมแบบสถาบันที่เน้นการพัฒนาความรู้และทักษะเฉพาะอย่าง มุ่งเน้นพัฒนาความสามารถของกลุ่มคนในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยจะแบ่งผู้เข้าประชุมเป็นกลุ่มย่อย

2.3 การจัดตั้งชมรมหรือกลุ่มจัดตั้ง เป็นลักษณะที่ไม่เป็นทางการตามกฎหมาย บางชมรมเป็นอิสระในตนเองไม่ขึ้นกับสถาบันใดๆ แต่บางชมรมก็สังกัดองค์กรระดับชาติหรือท้องถิ่น สมาชิกของชมรมได้มีโอกาสเรียนรู้ร่วมกันในการทำกิจกรรมของชมรมตามวัตถุประสงค์ หรือได้รับรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสมาชิกในชมรม

2.4 การจัดประชุมปรึกษาหารือ หรือร่วมกันพิจารณากำหนดแนวปฏิบัติในกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง การประชุมรอบปีของกลุ่มอาชีพใดอาชีพหนึ่ง เช่น กลุ่มสมาชิกเกษตรกร

2.5 การสาธิตให้ความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยมีขั้นตอน เพื่อสร้างความตระหนัก ความสนใจ ทดลองใช้ทดลองทำ ประเมินผลและรับรู้แนวทางนั้นมาปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

2.6 อื่นๆ เช่น การดูงานเป็นกลุ่ม

3. การเรียนรู้ระดับชุมชน มีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชน พัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้ให้แก่บุคคลในชุมชน โดยมีชุมชนเป็นห้องเรียนขนาดใหญ่ของผู้ใหญ่ในชุมชน ในการจัดประสบการณ์ในลักษณะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในชุมชน ดังตัวอย่าง

3.1 การจัดแหล่งวิทยาการไว้ให้ผู้เรียนทุกระดับ ทุกวัยในชุมชน ได้เข้ามาเรียนรู้ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ห้องสมุด ห้องเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่น บุคคลที่มีประสบการณ์ โดยอาจมีหน่วยงานเข้าไปให้ความรู้ในชุมชนในการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด

3.2 ส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการจัดการศึกษาขึ้นเอง โดยมีองค์กรในระดับท้องถิ่นรับผิดชอบที่ปัญหา วางแผน ประสานงาน ดำเนินการและประเมินผล

3.3 ส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่ม เพื่อร่วมกันศึกษาปัญหาของตนเองโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น โรงเรียน วัด หน่วยงานวิทยากรท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รู้วิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง วางแผนประสานงาน ติดต่อวิทยากร แหล่งทรัพยากรต่างๆ และถ่ายทอดความรู้ระหว่างประชากรด้วยกัน เป็นไปตามหลักการพึ่งพาตนเอง

สรุปได้ว่ารูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดข้างต้นมีความสัมพันธ์กันโดยธรรมชาติ ซึ่งเป็นการแบ่งประเภทหรือรูปแบบการเรียนรู้ที่ พิจารณาวัตถุประสงค์ของการจัดประสบการณ์ ระดับของเนื้อหาที่เรียนรู้และขนาดของกลุ่มผู้เรียน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาในขอบเขต

ของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในกลุ่มของสมาชิกเครือข่ายการป้องกันยาเสพติดในระดับชุมชน เพื่อให้การแบ่งรูปแบบของการเรียนรู้มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม เหมาะสมกับบริบทและกิจกรรม การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในเครือข่ายการแก้ไขปัญหายาเสพติดในทุกพื้นที่ชุมชนทั่วประเทศ และสามารถจำแนกรูปแบบการเรียนรู้ภายในเครือข่ายการเรียนรู้เป็นตัวแปรการเรียนรู้ 5 แบบ ได้แก่ การเรียนรู้ตามอัธยาศัย การเรียนรู้แบบร่วมกัน การเรียนรู้จากประสบการณ์ทำงาน การเรียนรู้จากการสอนงาน และการเรียนรู้แบบเป็นทางการ โดยมีสถาบันหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นผู้จัดการฝึกอบรม สัมมนา ศึกษาดูงาน จากการทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่มีผู้ศึกษารูปแบบการเรียนรู้ภายในเครือข่ายการเรียนรู้ไว้ ผู้วิจัยทำการสังเคราะห์และกำหนดเป็นตัวบ่งชี้ที่ใช้วัดการเรียนรู้ในเครือข่ายการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน ดังแสดงในตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 ผลสรุปการศึกษารูปแบบการเรียนรู้ในเครือข่ายการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน

ที่	ผู้วิจัย/ปี	การเรียนรู้ในเครือข่ายการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน				
		การเรียนรู้ตามอัธยาศัย	การเรียนรู้แบบร่วมกัน	การเรียนรู้จากประสบการณ์ทำงาน	การเรียนรู้จากการสอนงาน	การเรียนรู้แบบเป็นทางการ
1	อเนก นาคะบุตร (2532)		√	√	√	
2	เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ (2533)	√	√			√
3	กล้า สมตระกูล (2535)	√		√		
4	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2538)		√			
5	สีลาภรณ์ นาคทรพร (2538)		√	√		
6	ปาน กิมปี (2540)		√	√		
7	วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540)	√	√	√	√	√
8	อนุชาติ พวงสำลี (2541)		√	√		√
9	ปารีชาติ วลัยเสถียร (2543)		√	√		
10	เดวิท แมทิวส์ (อ้างในปารีชาติ วลัยเสถียร)(2543)	√	√	√		
	รวม	4	9	8	2	3

จากแนวคิดและงานวิจัยข้างต้น สามารถสรุปในบริบทของการปฏิบัติงานด้านการป้องกันยาเสพติดในชุมชนได้ว่า รูปแบบการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะปรากฏอยู่ในเครือข่ายการเรียนรู้ได้ เมื่อได้รับการสนับสนุนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้รูปแบบต่างๆขึ้น โดยสอดคล้องกับความมุ่งหมายในมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551 ที่มุ่งหมายให้หน่วยงานของรัฐและภาคเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง สนับสนุนด้านสื่อ เทคโนโลยี การยกย่องเกียรติคุณ สิทธิประโยชน์ แหล่งการเรียนรู้และทรัพยากรอื่น เพื่อให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้ตามความต้องการที่สอดคล้องกับความจำเป็นในสังคม และการศึกษาของ ถนัด ไบยา และคณะ (2544) ยังพบว่า การดำเนินงานในเครือข่ายยังมีลักษณะที่นอกเหนือจากการเรียนรู้อีก 2 ด้าน ได้แก่ 1) การบริหารจัดการในเครือข่ายที่มีการจัดกลไกการดำเนินงาน มีแกนกลางประสานงานระหว่างเครือข่าย กำหนดแผนงานโครงการที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกันชัดเจน แต่ยังคงใช้ความสัมพันธ์ในแนวราบ ความเป็นมิตร ความเป็นอาสาสมัครในการทำงานของเครือข่าย 2) แรงจูงใจในเครือข่ายที่สนับสนุนการเรียนรู้และการทำกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายของคนทำงานที่มาพบกันโดยกิจกรรมหรือบทบาทหน้าที่และความรู้สึกผูกพัน ความเป็นพรรคพวก ที่ต้องสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างเสริมขวัญและกำลังใจในการทำงานด้านยาเสพติด เนื่องจากเป็นภารกิจที่ต้องการความปลอดภัยและได้รับการยอมรับนับถือ เพราะการปฏิบัติงานด้านยาเสพติดไม่ได้รับผลตอบแทนในรูปแบบของรายได้ที่เป็นตัวเงิน แต่ได้ผลตอบแทนเป็นความสงบสุขของคนในครอบครัว ชุมชนและสังคม ซึ่งผู้ปฏิบัติต้องได้รับการเสริมพลังจากการสนับสนุนจากสังคมควบคู่กันไปเช่นเดียวกัน โดยการสนับสนุนจากแหล่งต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

ตอนที่ 3 การสนับสนุนทางสังคม (Social Support)

การสนับสนุนทางสังคมเป็นตัวแปรจิตสังคม ที่มีการศึกษากันอย่างแพร่หลาย ในด้านการช่วยเหลือตนเองในสถานะเจ็บป่วย หรือในบริบทของสังคมที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน มีผู้ที่สนใจทำการศึกษาวิจัยด้านการสนับสนุนทางสังคมจิตวิทยา ในด้านการรักษาพยาบาล และเริ่มมีการศึกษาในบริบทของจิตวิทยาชุมชนมากขึ้น และให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

ความหมายและประเภทการสนับสนุนทางสังคม แบ่งเป็น 4 ด้าน (Brown, 1986)

1. การสนับสนุนทางอารมณ์ ได้แก่ การเห็นคุณค่า การให้ความไว้วางใจ และการรับฟัง

2. การสนับสนุนด้านการแสดงความคิดเห็น ได้แก่ การพูดหรือแสดงท่าทีที่เห็นด้วย การสะท้อนกลับหรือแสดงการเปรียบเทียบทางสังคมให้ทราบ

3. การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ การให้คำแนะนำ การเสนอแนะ การชี้แนะโดยตรงและการให้ข้อมูล

4. การสนับสนุนด้านทรัพยากร ได้แก่ การช่วยเหลือด้านการเงิน แรงงาน วัสดุ สิ่งของ เวลาและการช่วยเหลือด้านปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อม

Grasha (1995) ได้ให้ความหมายของการสนับสนุนทางสังคมไว้ว่า เป็นสิ่งที่บุคคลได้รับเมื่อมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่น ซึ่งจะช่วยให้บุคคลทุกขั้วรวมกับการเจ็บป่วยทางกายและมีปัญหาทางด้านอารมณ์น้อยลงเมื่อเทียบกับคนที่แยกตัวออกจากผู้อื่น การสนับสนุนทางสังคมที่ดีจะช่วยให้บุคคลผ่านพ้นจากความเจ็บป่วย และปัญหาทางด้านอื่นๆ ด้วย

นอกจากนั้น Grasha (1995) ยังได้แบ่งประเภทของการสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 3 ประเภท การพิจารณาประเภทของการสนับสนุนทางสังคมนี้จะทำให้เข้าใจความหมายของการสนับสนุนทางสังคมมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีดังต่อไปนี้คือ

1. การสนับสนุนด้านอารมณ์ การที่บุคคลอื่นฟังหรือพูดกับเราเกี่ยวกับความรู้สึกของเรา และช่วยเราให้สามารถหาทางที่จะจัดการกับปัญหาของเราได้ บุคคลอื่นสามารถช่วยให้เราเกิดความมั่นใจในตนเอง และส่งเสริมให้เราสามารถดำเนินงานให้ผ่านลุล่วงไปได้

2. การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร การที่บุคคลอื่นให้คำแนะนำแก่เรา เพื่อนำไปพิจารณาใช้ในการแก้ปัญหาของเราต่อไป

3. การสนับสนุนด้านวัตถุ การที่บุคคลซึ่งเป็นผู้ที่เราชื่นชมและไว้วางใจให้การสนับสนุนวัสดุสิ่งของแก่เรา เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ เงิน หรือลงแรงช่วยเหลือ

ส่วน Nevid (2003) ได้อธิบายเกี่ยวกับการสนับสนุนทางสังคมไว้ว่า การสนับสนุนทางสังคมเป็นสิ่งสำคัญที่จะส่งผลต่อความเครียดของบุคคลคือ ทำให้ความเครียดของบุคคลลดลง Nevid เสนอแนะนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาว่าสามารถหาองค์กรหรือชมรมต่างๆ ในมหาวิทยาลัยที่เปิดโอกาสทางสังคมให้บุคคลและช่วยขยายเครือข่ายทางสังคม ทำให้บุคคลมีโอกาสได้รับการสนับสนุนทางสังคมเพิ่มขึ้น ศูนย์เกี่ยวกับชีวิตของนักศึกษาหรือบริการให้คำปรึกษาในวิทยาลัยแต่ละแห่งสามารถให้คำแนะนำเพื่อที่นักศึกษาจะได้พบกับแหล่งประโยชน์

ที่จะช่วยให้การสนับสนุนทางสังคมแก่นักศึกษาได้ Nevid ได้แบ่งประเภทของการสนับสนุนทางสังคมไว้ 4 ประเภทพร้อมทั้งบอกความหมายและวิธีการที่จะทำให้ได้รับการสนับสนุนทางสังคมไว้ดังต่อไปนี้

1. การสนับสนุนในด้านอารมณ์ หมายถึง การที่มีบุคคลอื่นที่สามารถรับฟังปัญหาของเราและแสดงท่าทีที่เข้าใจ เห็นอกเห็นใจ เอาใจใส่และเกื้อกูลให้เราเกิดความเข้มแข็งขึ้น การที่คนเราจะได้รับการสนับสนุนในด้านอารมณ์จากผู้อื่นในสังคมนั้น บุคคลจะต้องสร้างมิตรภาพและดำรงรักษาความสัมพันธ์อันดีงามกับเพื่อนและสมาชิกในครอบครัวไว้บุคคลควรมีการติดต่อกับผู้ให้คำปรึกษาที่เราไว้วางใจซึ่งอยู่ในชุมชนของเรา เช่น ผู้นำทางศาสนา ควรเข้าร่วมองค์กรหรือกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนที่เปิดโอกาสให้บุคคลได้ขยายเครือข่ายทางสังคมของตน

2. การช่วยเหลือในด้านวัตถุ สิ่งของ หมายถึง การที่มีบุคคลอื่น ๆ ให้การช่วยเหลือในด้านนี้คือ บุคคลจะต้องเรียนรู้ถึงแหล่งที่จะให้บริการเพื่อช่วยเหลือประชาชนในช่วงเวลาที่ต้องการความช่วยเหลือ ต้องหาความรู้หรือทำตัวให้คุ้นเคยกับโปรแกรมหรือหน่วยงานที่จะให้ความช่วยเหลือนี้

3. การได้รับการสะท้อนกลับ หมายถึง การที่บุคคลได้รับการสะท้อนกลับจากผู้อื่นว่า สิ่งที่เราได้ดำเนินการไปแล้วนั้นเป็นอย่างไร วิธีการที่จะได้รับการสนับสนุนทางสังคมนี้ บุคคลจะต้องแสวงหามิตรภาพที่ตนเชื่อถือ หรือไว้วางใจในความคิดเห็นของเขา

4. การเข้าสมาคม หมายถึง การที่บุคคลได้รับโอกาสที่จะข้องเกี่ยวสังสรรค์กับผู้อื่นในช่วงเวลาที่มีเวลาว่าง วิธีการที่บุคคลจะได้รับการสนับสนุนทางสังคมในด้านนี้ บุคคลจะต้องร่วมกิจกรรมที่สนุกสนาน บันเทิงใจกับเพื่อนฝูงและสมาชิกในครอบครัวอยู่เป็นนิจ เช่น ทานข้าวร่วมกัน ร่วมงานรื่นเริง หรือเล่นกีฬาพร้อมกัน เป็นต้น

เมื่อพิจารณาความหมายและประเภทของการให้การสนับสนุนทางสังคมเพื่อการสร้างแบบวัดเกี่ยวกับการสนับสนุนทางสังคมนี้ให้ได้ตรงจุดและคงเส้นคงวา โดยการพิจารณาจากงานของ House (1981 cited in Brown, 1986); Grasha (1995) และ Nevid (2003) สามารถสรุปประเด็นสำคัญในการสร้างแบบวัดดังนี้

1. ในการพิจารณาการสนับสนุนทางสังคม ควรพิจารณาว่าผู้ได้รับการสนับสนุนได้รับการสนับสนุนทางสังคมในด้านใด และจากใคร เพื่อให้การตีความหมายการสนับสนุนทางสังคมมีความแจ่มชัดขึ้น

2. ประเภทของการสนับสนุนทางสังคมแบ่งได้เป็น 4 ด้าน

2.1 การสนับสนุนทางอารมณ์ เป็นการที่ผู้อื่นรับฟังความรู้สึกของเรา การแสดงว่ารักหรือชอบ เข้าใจ เห็นอกเห็นใจ การให้ความไว้วางใจ

2.2 การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร เป็นการที่ผู้อื่นให้คำแนะนำ การเสนอแนะ การชี้แนะโดยตรง และการให้ข้อมูล การให้การสะท้อนกลับจากผู้อื่นว่าสิ่งที่เราดำเนินการไปแล้วเป็นอย่างไร

2.3 การสนับสนุนเพื่อประเมินคุณค่า เป็นการที่ผู้อื่นพูดหรือแสดงการยอมรับเคารพในศักดิ์ศรีและมองเห็นคุณค่าของเรา

2.4 การสนับสนุนด้านวัตถุสิ่งของ เป็นการที่บุคคลที่เราชื่นชมให้การสนับสนุนวัตถุสิ่งของ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ สนับสนุนด้านการเงิน การลงแรงช่วยเหลือ การเสียสละเวลาช่วยเหลือ

3. แหล่งที่มาของประโยชน์ การพิจารณาถึงแหล่งที่มาของการให้การสนับสนุนทางสังคมทำให้การตีความหมายการสนับสนุนทางสังคมเป็นไปอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น เช่นเป็นการสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัว เพื่อน คู่สมรส หรือบุคลากรทางการแพทย์ เป็นต้น

Cobb (1976: 30) ให้ความหมายว่า การสนับสนุนทางสังคมนั้นเป็นข้อมูลหรือข่าวสารที่ทำให้บุคคลเชื่อว่ามีคนรักและสนใจ มีคนยกย่องและมองเห็นคุณค่า และรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีความผูกพันซึ่งกันและกัน

Thoits (1982: 147) ให้ความหมาย การสนับสนุนทางสังคมเป็นการที่บุคคลในเครือข่ายของสังคมได้รับการช่วยเหลือทางอารมณ์และสังคม สิ่งของหรือข้อมูล ซึ่งการสนับสนุนนี้จะช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญและตอบสนองต่อความเจ็บปวดและความเครียดได้

Hubbard, Muhlemkamp, and Brown (1984: 266) ให้ความหมายว่า การสนับสนุนทางสังคมเป็นโครงสร้างหลายมิติ (Multidimensional) ซึ่งประกอบด้วยการติดต่อสื่อสารในแง่ดี ทำให้มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และมีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน โดยคำนึงถึงแหล่งที่มาด้วย

Pender (1987: 396) ให้ความหมายว่า การสนับสนุนทางสังคมเป็นการที่บุคคล รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ การรับการยอมรับ ได้รับความรัก รู้สึกมีคุณค่าในตนเอง เป็นที่ต้องการ ของบุคคลอื่น โดยได้รับจากกลุ่มบุคคลในระบบของสังคม เป็นผู้ให้การสนับสนุนด้านจิตใจ วัสดุ อุปกรณ์ ข่าวสาร คำแนะนำ อันจะทำให้บุคคลนั้นสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม

Gottlieb (1991) ให้ความหมายว่า การสนับสนุนทางสังคมเป็นผลที่เกิดจาก ปฏิสัมพันธ์ของบุคคลซึ่งอยู่ในเครือข่ายทางสังคมที่มีโครงสร้างแน่ชัด ปฏิสัมพันธ์นี้เป็นการมีส่วนร่วม ของบุคคลที่เกี่ยวข้องและเป็นการแลกเปลี่ยนทรัพยากรกับบุคคลที่รู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี

บุญเยี่ยม ตระกูลวงษ์ (2528: 171) ให้ความหมายของการสนับสนุนทางสังคม ในการใช้แรงสนับสนุนทางสังคมในการแก้ปัญหาสาธารณสุขว่า แรงสนับสนุนทางสังคมเป็นสิ่งที่ สังคมให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูลข่าวสาร วัสดุ สิ่งของหรือการสนับสนุนด้านจิตใจจากผู้ให้ การสนับสนุนซึ่งอาจจะเป็นบุคคลหรือกลุ่ม แล้วมีผลให้ผู้รับไปปฏิบัติในทิศทางที่ถูกต้อง ซึ่งในที่นี้หมายถึงการมีสุขภาพอนามัยดี

ระพีพรรณ คำหอม (2544) ให้ความหมายในด้านสังคมสงเคราะห์เกี่ยวกับ การสนับสนุนทางสังคมว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีความต้องการตามธรรมชาติที่จะอยู่รวมกันเป็น กลุ่ม ชุมชน สังคม การอยู่รวมกันต้องมีปฏิสัมพันธ์และพึ่งพาอาศัย เกิดการปฏิบัติงานทางด้าน สังคมสงเคราะห์อันเป็นการทำงานกับคนและสิ่งแวดล้อม มีการทำความเข้าใจคนแต่ละคนใน สังคมที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันทางด้านความคิด อารมณ์ จิตใจและสถานะ เศรษฐกิจและสังคม สอดคล้องกับวันทนีย์ วาสิกะสิน (2538) ในการปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์หลักการสำคัญ ของการสนับสนุนทางสังคมประกอบด้วย

1. กระบวนการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ที่ทำหน้าที่หลักเป็นผู้ให้การสนับสนุนและ ผู้ที่ทำหน้าที่หลักเป็นผู้รับการสนับสนุน
2. กระบวนการติดต่อสื่อสารทั่วไปประกอบด้วย
 - 2.1 ข้อมูลข่าวสารที่ทำให้ผู้รับเชื่อว่ายังมีความเอาใจใส่ มีความรักและ ความหวังดีต่อตนเองอย่างจริงจัง
 - 2.2 ข้อมูลข่าวสารที่ทำให้ผู้รับรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า และเป็นที่ยอมรับในสังคม
 - 2.3 ข้อมูลข่าวสารที่ทำให้ผู้รับเชื่อว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและ สามารถทำประโยชน์แก่สังคมได้

3. ปัจจัยนำเข้าในกระบวนการสนับสนุนซึ่งอาจอยู่ในรูปของข้อมูลข่าวสาร วัสดุ สิ่งของ หรือแรงสนับสนุนทางด้านจิตใจ

4. การช่วยให้ผู้รับได้บรรลุถึงจุดหมายที่เขาต้องการ เช่น ด้านสาธารณสุข คือ การมี สุขภาพที่ดี ด้านสภาพความเป็นอยู่ที่ดี ด้านการเผชิญปัญหาความเดือดร้อนได้อย่างเหมาะสม

การสนับสนุนทางสังคมมีทฤษฎีทางสังคมสงเคราะห์มาสับสนับสนุนอยู่หลายทฤษฎี ทฤษฎีที่สำคัญและมีความสัมพันธ์กับระบบครอบครัวมีดังนี้

1. ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและการสื่อสารระหว่างบุคคล

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลมีอิทธิพลต่อ พฤติกรรมของบุคคล และสามารถทำให้บุคคลมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทิศทาง ที่ต้องการได้ ในขณะที่เดียวกันการติดต่อสื่อสารใดๆ ก็ต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลเพื่อให้สามารถถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารต่อไปยังเพื่อนบ้าน หรือบุคคลใกล้ชิด ดังนั้นการสื่อสารระหว่างบุคคลก็นับว่าเป็นแรงสนับสนุนทางสังคมที่สำคัญ (พูนพร ศรีสะอาด และสุภัทรา เก้าประดิษฐ์ อ้างถึงใน วันทนีย์ วาสิกะสิน และคณะ, 2538)

2. ทฤษฎีความผูกพัน ความผูกพันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกที่มั่นคง ยาวนานตลอดชีวิต ให้ความรู้สึกปลอดภัย ลดการเสี่ยงภัยอันตรายและเป็นพื้นฐานของความคิด สร้างสรรค์ มนุษย์เป็นสัตว์สังคม และมีความต้องการที่จะผูกพันระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ความผูกพันที่สำคัญที่สุด ได้แก่ ความผูกพันระหว่างมารดากับทารกซึ่งเป็นพื้นฐานการรู้จัก สร้างความผูกพันของบุคคลไปตลอดชีวิต ความผูกพันมีผลต่อการสนับสนุนทางสังคมโดยตรง (พูนพร ศรีสะอาด อ้างถึงใน วันทนีย์ วาสิกะสิน และคณะ, 2538)

3. ทฤษฎีบทบาท ทฤษฎีบทบาทเป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยาคำว่า "บทบาท" หมายถึง สิทธิหน้าที่ในการประพฤติปฏิบัติของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคม เช่นบทบาท การเป็นบิดา หน้าที่ตามบทบาทคือการเลี้ยงดูเอาใจใส่บุตรและภรรยา เป็นต้น บทบาทเป็นความคาดหวังจากสังคมให้ ต้องมีพฤติกรรมที่สอดคล้องไปตามบทบาทนั้นแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ บทบาทที่ได้จากตำแหน่ง และบทบาทที่ถูกกำหนดโดยบุคลิภาพของบุคคล ได้แก่ ค่านิยม ทัศนคติ ประสบการณ์ เป็นต้น

ทฤษฎีบทบาทเกี่ยวข้องกับการสนับสนุนทางสังคมโดยตรงเนื่องจากในเครือข่าย ทางสังคมจะประกอบด้วยบทบาทต่างๆ มากมาย นอกจากนี้บุคคลยังเปลี่ยนแปลงบทบาทได้ตาม สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป บทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปย่อมมีผลต่อการสนับสนุนทางสังคม ทั้งด้านบวกและด้านลบ (นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์, 2541)

4. ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์ ทฤษฎีนี้อธิบายถึงเครือข่ายทางสังคมว่าเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีความสำคัญ การปฏิสัมพันธ์ของบุคคลในเครือข่ายครอบคลุมการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

สรุปได้ว่าการสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การที่บุคคลได้รับความรักและการได้รับความช่วยเหลือด้านต่างๆ เช่น ข้อมูลข่าวสาร วัตถุ สิ่งของ หรือบริการต่างๆ จากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์สะท้อนให้เห็นพลวัตของการติดต่อสัมพันธ์ของบุคคลในเครือข่าย ตั้งแต่ครอบครัวจนถึงเครือข่ายรอบวงนอก เป็นแบบแผนพฤติกรรมที่ตอบสนองความต้องการของบุคคลในเครือข่าย การปรับตัวระหว่างบุคคลที่มีสัมพันธ์ภาพต่อกัน ทฤษฎีการมีปฏิสัมพันธ์จึงเกี่ยวข้องโดยตรงกับการวิเคราะห์การสนับสนุนทางสังคม ทำให้เห็นแบบแผนของพฤติกรรมที่แสดงออกต่อบุคคลในระดับสัมพันธ์ภาพแตกต่างกัน

แหล่งของการสนับสนุนทางสังคม

กลุ่มของการสนับสนุนทางสังคมโดยทั่วไปแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ กลุ่มปฐมภูมิและกลุ่มทุติยภูมิ กลุ่มปฐมภูมิเป็นกลุ่มที่มีความใกล้ชิดและมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ได้แก่ ครอบครัว ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน กลุ่มทุติยภูมิ เป็นกลุ่มสังคมที่มีความสัมพันธ์กันตามแบบแผนและกฎเกณฑ์ที่วางไว้ กลุ่มชนิดนี้มีอิทธิพลต่อการกำหนดบรรทัดฐานของบุคคลในสังคม ได้แก่ เพื่อนร่วมงาน กลุ่มวิชาชีพ และกลุ่มสังคมอื่นๆ ในระบบการสนับสนุนทางสังคมถือว่ามีเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (Dynamic)

แหล่งของการการสนับสนุนทางสังคม แบ่งออกเป็น 5 ระบบ ดังนี้ (Pender, 1987)

1. ระบบการสนับสนุนตามธรรมชาติ (Natural support system) ได้แก่ แหล่งสนับสนุนจากครอบครัว ญาติพี่น้อง ซึ่งถือว่ามีค่ามากที่สุด เพราะครอบครัวมีบทบาทสำคัญตั้งแต่วัยเด็กเพราะเป็นแหล่งที่ถ่ายทอดค่านิยม ความเชื่อ แบบแผนพฤติกรรม การปฏิสัมพันธ์ และประสบการณ์ต่างๆ ในชีวิตอันเป็นเครื่องมือสำคัญในการให้การสนับสนุน

2. ระบบสนับสนุนจากเพื่อน (Peer support system) เป็นการสนับสนุนที่ได้รับจากบุคคลซึ่งมีประสบการณ์ มีความชำนาญในการที่จะค้นคว้าหาความต้องการและสามารถติดต่อชักจูงได้ง่าย เป็นเหตุให้บุคคลประสบความสำเร็จและสามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เลวร้ายต่างๆ ในชีวิตได้

3. ระบบการสนับสนุนด้านศาสนาหรือแหล่งอุปถัมภ์ต่างๆ (Religious organizations or denomination) เป็นแหล่งที่จะช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนความเชื่อ ค่านิยม คำสอน คำแนะนำเกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ให้แก่ พระ นักบวช หมอสอนศาสนา กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม เป็นต้น

4. ระบบการสนับสนุนจากกลุ่มวิชาชีพด้านสุขภาพ (Health professional support system) เป็นแหล่งการสนับสนุนแห่งแรกที่มีการช่วยเหลือ ซึ่งมีความสำคัญหาก การสนับสนุนที่ได้รับจากครอบครัว เพื่อนสนิทและกลุ่มเพื่อนไม่เพียงพอ

5. ระบบสนับสนุนจากกลุ่มวิชาชีพอื่นๆ (Organized support system not directed by health professionals) เป็นการสนับสนุนจากกลุ่มบริการอาสาสมัครช่วยเหลือตนเอง (Self-help groups) เป็นกลุ่มที่เป็นสื่อกลางที่ช่วยให้ผู้ป่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่างๆ ในทางที่ส่งเสริมให้สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในชีวิต

สรุปได้ว่าการสนับสนุนทางสังคม สามารถแบ่งเป็น 3 ระดับ การสนับสนุนทางสังคมที่อยู่ในระดับที่เล็กที่สุด คือ การสนับสนุนทางสังคมที่เกิดขึ้นภายใต้ระบบย่อย (Subsystem) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอื่น การสนับสนุนทางสังคมที่อยู่ในระดับถัดมาคือ การสนับสนุนทางสังคมที่เกิดขึ้นในระบบ (System) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับกลุ่มบุคคลที่อยู่ในสังคมเดียวกันหรือระหว่างบุคคลกับองค์กรต่างๆ ที่ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือ ส่วนการสนับสนุนทางสังคมที่อยู่ในระดับที่ใหญ่ที่สุดคือ การสนับสนุนที่เกิดขึ้นเหนือระบบ (Supersystem) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคมอื่นที่อยู่ในชุมชน การสนับสนุนทางสังคมที่เกิดขึ้นในระดับระบบ จะมีลักษณะไม่เป็นทางการ ต่างจากการสนับสนุนทางสังคมที่บุคคลได้รับจากองค์กรต่างๆ หรือกลุ่มบุคคลในสังคมอื่นๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นทางการ แต่ถ้าแบ่งการสนับสนุนทางสังคมออกตามแหล่งที่ให้การสนับสนุนจะแบ่งได้สองชนิด คือ การสนับสนุนทางสังคมที่มาจากบุคคลภายในครอบครัวและภายนอกครอบครัว

หลักการสำคัญของการสนับสนุนทางสังคม

บุญเยี่ยม ตระกูลวงษ์ (2528: 584) กล่าวถึง หลักการสำคัญของการสนับสนุนทางสังคมประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้

1. จะต้องมีการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ให้และผู้รับการสนับสนุนทางสังคม
2. ลักษณะของการติดต่อสื่อสารนั้นจะต้องประกอบด้วย

- 2.1 ข้อมูลข่าวสารที่ผู้รับเชื่อว่าคนสนใจเอาใจใส่ มีความรักต่อตน
- 2.2 ข้อมูลข่าวสารที่ผู้รับรู้สึกว่าเป็นที่ยอมรับในสังคม
- 2.3 ข้อมูลข่าวสารที่ผู้รับเชื่อว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและสามารถ

ทำประโยชน์แก่สังคมได้

3. ปัจจัยนำเข้าของการสนับสนุนทางสังคมอาจอยู่ในรูปของข้อมูลข่าวสาร วัสดุ
สิ่งของหรือทางด้านจิตใจ
4. จะต้องช่วยให้ผู้รับได้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายที่ต้องการ คือ การมีสุขภาพดี

ประเภทของการสนับสนุนทางสังคม

House (1981: 15-26) ได้แบ่งรูปแบบของพฤติกรรมในการให้แรงสนับสนุนทางสังคมออกเป็นสี่รูปแบบคือ

1. การสนับสนุนทางอารมณ์ (Emotional support) เช่น การให้ความพอใจ การยอมรับนับถือ ความห่วงใย การกระตุ้นเตือน
2. การสนับสนุนในการให้การประเมินผล (Appraisal support) เช่น การให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) การเห็นพ้อง การให้การรับรอง หรือการยอมรับในสิ่งที่คนอื่นได้แสดงซึ่งอาจจะเป็นการช่วยเหลือโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ได้
3. การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร (Information support) เช่น การให้คำแนะนำ การตักเตือน การให้คำปรึกษา การให้ข่าวสาร
4. การสนับสนุนด้านเครื่องมือ (Instrumental support) เช่น แรงงาน เงิน เป็นต้น

Tilden (1985: 201) ได้แบ่งการสนับสนุนทางสังคมออกเป็นสามชนิดคือ

1. การสนับสนุนด้านอารมณ์ (Emotional support) เป็นความรู้สึกใกล้ชิด ผูกพัน รักใคร่และความรู้สึกเป็นเจ้าของตลอดจนความรู้สึกไว้น้ำใจเชื่อใจและไว้วางใจผู้อื่น
2. การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร (Information support) เป็นการแนะนำข้อมูลในการแก้ปัญหาหรือการให้ข้อมูลป้อนกลับเกี่ยวกับพฤติกรรมกระทำของบุคคล
3. การสนับสนุนด้านสิ่งของ (Tangible support) เป็นการให้ความช่วยเหลือโดยตรงด้วยการให้สิ่งของ เงินทองหรือบริการ

สรุปได้ว่าการสนับสนุนทางสังคมมีผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อร่างกายและจิตใจ อิทธิพลของการสนับสนุนทางสังคมที่บุคคลได้รับจากครอบครัว เพื่อนบ้าน คนในชุมชน ช่วยให้บุคคลมีการปฏิบัติตัวและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น เช่น การดูแลสุขภาพตนเอง รับประทานยาอย่างสม่ำเสมอ และหายจากโรคมามากกว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับแรงสนับสนุนทางสังคม (Baekeland and Lundwall, 1975) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีความสำคัญและสามารถตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานของผู้ปฏิบัติงานด้านการป้องกันยาเสพติดในชุมชนที่ต้องการปัจจัยหลายด้านจากแหล่งต่างๆ ซึ่งในงานศึกษาด้านการสนับสนุนทางสังคมที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทบทวน พบว่ามาจากแหล่งต่างๆ ได้แก่ ครอบครัว ประชาชนและผู้นำในชุมชน หน่วยงานภาคเอกชนและหน่วยงานภาครัฐ ที่สนับสนุนปัจจัยด้านต่างๆ ที่ผู้วิจัยสังเคราะห์และคัดเลือกเป็นตัวบ่งชี้ด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านจิตใจ ข้อมูลข่าวสารและทรัพยากร ดังแสดงไว้ในตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 ผลสรุปการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนทางสังคม

ที่	ผู้วิจัย/ปี	สาระสำคัญของทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนทางสังคม						
		การสนับสนุนทางอารมณ์	การสนับสนุนในการให้การประเมินผล	การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร	การสนับสนุนด้านเครื่องมือ/สิ่งของ/วัสดุ	การสนับสนุนด้านความคิดเห็น	การเข้าสมาคม/การมีส่วนร่วม	การสนับสนุนเพื่อประเมินคุณค่า
1	Cobb(1976)	√						√
2	House(1981)	√	√	√	√			
3	Thoits(1982)	√		√	√			
4	Hubbard & Brown(1984)			√		√	√	
5	Tilden(1985)	√		√	√			
6	Brown(1986)	√		√	√	√		√
7	Pender(1987)	√			√			√
8	Gottlieb(1991)				√		√	
9	Grasha(1995)	√		√	√			√
10	Nevid(2003)	√			√	√	√	√
11	บุญเยี่ยม(2528)	√		√	√			
12	วันทนีย์(2538)	√		√	√	√	√	√
13	ระพีพรรณ(2544)	√		√	√	√	√	√
	รวม	11	1	9	11	5	5	7

ในการปฏิบัติงานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน นอกจากแนวคิดเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดจากเครือข่ายของคนทำงานที่มาพบกันโดยกิจกรรมหรือบทบาทหน้าที่และความรู้สึกผูกพัน ความเป็นพรรคพวกที่ต้องสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานด้านยาเสพติด เนื่องจากการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดในชุมชนเป็นภารกิจที่ต้องการความปลอดภัยและได้รับการยอมรับนับถือของคนในพื้นที่ เพราะเป็นการปฏิบัติงานที่ไม่ได้รับผลตอบแทนในค่าจ้างเหมือนในองค์กรธุรกิจอื่นทั่วไป แต่เป็นการตอบแทนด้านความสุขของคนในชุมชน สังคม ซึ่งผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องได้รับการเสริมพลังจากสังคมเช่นเดียวกัน งานวิจัยข้างต้นสามารถสรุปในบริบทของงานด้านยาเสพติดได้ว่ารูปแบบการเรียนรู้ที่อยู่ในเครือข่ายการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนและการสนับสนุนทางสังคมในเครือข่ายการทำงานด้านอื่นๆ ยังมีรูปแบบหรือลักษณะในด้านการบริหารจัดการ การจัดการโครงการดำเนินงาน การกำหนดบทบาทของสมาชิกที่เครือข่ายการป้องกันยาเสพติดจะมีแกนกลางประสานงานระหว่างเครือข่าย กำหนดแผนงานโครงการที่จะดำเนินการร่วมกันชัดเจน การกำหนดผลประโยชน์ร่วมกันในลักษณะของการเข้าร่วมเป็นหุ้นส่วน โดยเฉพาะเครือข่ายการป้องกันยาเสพติดจะได้รับผลประโยชน์ร่วมกันเป็นความสงบสุขของคนในชุมชน

ตอนที่ 4 ความเป็นหุ้นส่วน (Partnership)

ความหมายของคำว่าหุ้นส่วน มักจะมีการให้ความหมายที่ใกล้เคียงกันกับคำว่า การเกี่ยวข้อง (Involve) และการมีส่วนร่วม (Participation) หรือ การร่วมกัน (Collaboration) จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยต่างๆ (สามารถ กมขุนทด, 2548) เกี่ยวกับบทบาทของชุมชนในด้านการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการศึกษา พบว่า

การร่วมกัน (Collaboration) หมายถึง พฤติกรรมการทำงานบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเพื่อการผลิตหรือสร้างสรรค์บางสิ่ง ผลงานที่เกิดจากการผลิตของกลุ่มคนหลายๆ คนที่เข้ามาทำงานร่วมกัน การช่วยเหลือหรือสมรู้ร่วมคิดกับศัตรูในการยึดครอง (Wehmeier, 2000) หรือกระบวนการทำงานที่จะต้องประสานงานกับผู้อื่นรวมถึงการทำงานต่างๆ การประสานงานกับบุคคลที่เข้ามาใหม่เพื่อพัฒนาความสำเร็จในเป้าหมายร่วมกัน การใช้ปัจจัยนำเข้าจากแต่ละหุ้นส่วนเพื่อทำให้เกิดการพัฒนาความเปลี่ยนแปลง ความตระหนักในระบบการให้บริการโดยการต่อรองในระดับนโยบายที่จะนำไปสู่ความตระหนักในระบบการให้บริการ (Caiffee et al., 1998)

การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง พฤติกรรมการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมหรือเหตุการณ์หนึ่ง ๆ (Wehmeier, 2000)

การเกี่ยวข้อง (Involvement) หมายถึง การร่วมกันในลักษณะที่แสดงถึงสภาพของการแสดงบทบาทหรือในลักษณะของพฤติกรรม ซึ่งความหมายของการร่วมกันและความเป็นหุ้นส่วนมีความหมายที่คล้ายคลึงกันมาก ต่างกันตรงเพียงการเกี่ยวข้อง (Involvement) แสดงถึงกิจกรรมที่ปฏิบัติหรือเกี่ยวข้องกันซึ่งมีลักษณะที่หลากหลาย แต่อาจมีกิจกรรมเพียงเล็กน้อย ซึ่งแต่ละฝ่ายมีภาระความรับผิดชอบที่ไม่ชัดเจนเท่าความเป็นหุ้นส่วน (Partnership)

ความเชื่อมโยงระหว่างความเป็นหุ้นส่วน (Partnership) กับเครือข่าย (Network) มีความแตกต่างในความหมาย โดยความเป็นหุ้นส่วนมองในเรื่องของเป้าหมายหรือผลประโยชน์ร่วมกัน มากกว่ามองในด้านกระบวนการ หรือเป็นปัจจัยนำเข้า คือ สัมพันธภาพ นอกจากนี้ ความเป็นหุ้นส่วน ต้องมีการเรียนรู้ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม (จිරะ หงส์ลดารมย์, 2548)

3.1 ความหมายของความเป็นหุ้นส่วน

การทำงานที่เกิดจากการประสานความร่วมมือข้ามหน่วยงานระหว่างบุคคล กลุ่ม และองค์กรที่เรียกว่า ภาคีหรือหุ้นส่วน ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Partnerships เป็นคำที่ใช้ในหลายวงการ ดังนั้นการสื่อความหมายจึงแตกต่างกัน เช่น ในแบบนักธุรกิจจะหมายถึง โครงการร่วมทางธุรกิจ แต่ถ้าหากในฐานะภาคราชการจะหมายถึง การร่วมรับผิดชอบ ซึ่งเป็นการสร้างคำจำกัดความขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์และเงื่อนไขของตน (ลักษณะ เต็มศิริกุลชัย และ สุชาติ ตังทางธรรม, 2541) แต่ทั้งนี้จะมีลักษณะคล้ายกัน 4 ประการดังนี้

- ประการที่ 1 ทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุข้อตกลงหรือเพื่อปฏิบัติการเฉพาะ
- ประการที่ 2 มีการตกลงกันไว้ล่วงหน้าในเรื่องของพันธะและความคาดหวัง
- ประการที่ 3 ทบทวนความสัมพันธ์อยู่เสมอและแก้ไขข้อตกลงเมื่อมีความจำเป็น
- ประการที่ 4 แบ่งปันผลประโยชน์และความเสี่ยงร่วมกัน

ศิริกุล กสิวิวัฒน์ (2547) กล่าวว่า หุ้นส่วนคือคนมาลงทุนร่วมกันทำกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งและแบ่งปันผลประโยชน์กัน การร่วมมือระหว่างหน่วยงาน องค์กร กลุ่มหรือบุคคลเป็นไปโดยสมัครใจ ในการทำงานมุ่งสู่เป้าหมายอย่างเดียวกันหรือเป้าหมายที่เข้ากันได้ โดยมีอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบและการจัดการร่วมกันในการสนับสนุนทรัพยากรการทำงาน เช่น เวลา เงินทุน วัสดุ เครื่องมือ ความชำนาญ ตลอดจนข้อมูลข่าวสาร ร่วมกันรับภาระความเสี่ยงร่วมกัน รับผิดชอบกิจกรรมที่จะทำร่วมกัน และร่วมกันรับผลประโยชน์ ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นการทำงานในสถานการณ์ที่มีชัยด้วยกันทุกฝ่าย (Win-Win Situations)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) ได้ให้ความหมายคำว่า ความเป็นหุ้นส่วน หมายถึง เป็นการที่ทุกฝ่ายเกิดความรู้สึกว่าเป็นผู้ให้การศึกษาแก่เด็กร่วมกัน

Wright and Stegelin (2003) กล่าวว่า ความเป็นหุ้นส่วนจะเกิดขึ้นได้เมื่อทุกฝ่าย มีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาและดำเนินการร่วมกันในสิ่งเดียวกัน

สรุปได้ว่าความเป็นหุ้นส่วนมีความหมายเกี่ยวกับเรื่องของการทำงานร่วมกัน ระหว่างบุคคลหรือหน่วยงานซึ่งประกอบด้วย ลักษณะสำคัญ คือ มีเป้าหมายเดียวกันและ ยึดหลักการทำงานที่เสมอภาค มีความเคารพและไว้วางใจซึ่งกันและกัน รับผิดชอบผลงานร่วมกัน และมีขั้นตอนการดำเนินงานเป็นระบบ สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่ทำให้ความเป็นหุ้นส่วนมี ความโดดเด่นทั้งในด้านเป้าหมายหรือผลผลิตและกระบวนการ มากกว่าเพียงแค่การมี ความสัมพันธ์กันซึ่งเป็นเพียงปัจจัยนำเข้าในระดับของเครือข่ายเท่านั้น

3.2 รูปแบบและขั้นตอนของความเป็นหุ้นส่วน

นักการศึกษาและนักพัฒนาหลายท่านได้ศึกษาเรื่องความร่วมมือของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครอบครัว ชุมชน รวมไปถึงประชาชนในกิจกรรมที่สำคัญต่างๆ โดยเฉพาะกิจกรรมทาง การศึกษามีเหตุผลและหลักฐานเชิงประจักษ์ ทำให้ประจักษ์และตระหนักถึงประโยชน์ทั้งทางด้าน พฤติกรรมและความสำเร็จทางการศึกษาที่จะเกิดขึ้นกับเยาวชน (ประกอบ คูปรัตน์, 2528; อุ่นตา นพคุณ, 2528; Cheng and Townsend, 2000; Epstein, 1995) ที่ให้เห็นความจำเป็นของการ ร่วมมือในการจัดการศึกษาไว้ 4 ประการได้แก่

1. ประชาชนในฐานะเจ้าของการศึกษาจะรู้ดีว่า เขาและบุตรหลานต้องการอะไร จากระบบการศึกษา และอะไรในระบบที่เป็นอยู่ แล้วเขาไม่ต้องการ
2. ความร่วมมือระหว่างการศึกษา จะก่อให้เกิดความรู้สึกมีอำนาจมีส่วนร่วมใน ชุมชนที่ตนอาศัยอยู่
3. ความร่วมมือทำให้มีโอกาสดำเนินกิจการด้านการศึกษาเป็นไปอย่างมี ประสิทธิภาพ
4. ความร่วมมือทางการศึกษาเปิดโอกาสให้มีการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นมากขึ้น

นอกจากนี้ ยังเสนอแนะว่าในการดำเนินการเรื่องการมีส่วนร่วมนั้นต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพสังคมไทย หลักการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคหลักของความเป็นระบบควบคู่กับความหลากหลาย และการดำเนินงานต้องมีประสิทธิภาพสูงสุด การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนานั้นมีความสำคัญ ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืน โดยที่สามารถลดภาระค่าใช้จ่ายของรัฐบาลลงได้ (อุ้นตนา นพคุณ, 2528; Werf Creemer and Guldemond, 2001 อ้างถึงใน Creemer and Guldemond, 2001) ศึกษาโครงการปรับปรุงโรงเรียนในอินโดนีเซีย โดยการเปรียบเทียบนวัตกรรม 4 แบบคือ การพัฒนาครู การบริหารจัดการ พัฒนาสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองใช้งบประมาณน้อยที่สุด และพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551 มาตรา 11 มุ่งเน้นให้เกิดหุ้นส่วนในรูปแบบภาคีเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในชุมชน

Cheng and Cheung (1997 cited in Cheng and Townsend, 2000) ได้เสนอกรอบแนวคิดความเป็นหุ้นส่วนระหว่างครอบครัวและประโยชน์ที่จะได้รับของทั้งสองฝ่ายในมุมมองทางด้านกฎหมาย การบริหารจัดการและทางการศึกษา ซึ่งเป็นกรอบเบื้องต้นจากการศึกษาในประเด็นการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ในมุมมองทางด้านกฎหมาย การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ผู้ปกครองมีสิทธิและหน้าที่ปกป้องสิทธิให้เด็กได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพและใช้สิทธิเข้าไปรับผิดชอบในฐานะผู้ปกครองในด้านต่างๆ ดังนี้

1. การรับรู้ข้อมูลข่าวสารและนโยบายของทางโรงเรียน เพื่อให้มีอำนาจในการชักจูงหรือการให้การสนับสนุน
2. การปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานในด้านการรับการศึกษา
3. ติดตามการดำเนินการ จัดการศึกษาของโรงเรียน
4. ตั้งองค์การ สมาคม เพื่อมีส่วนร่วมตัดสินใจและรับผิดชอบการดำเนินงาน

ศิริกุล กสิวิวัฒน์ (2547) กล่าวว่า หุ้นส่วนอาจเป็นพันธมิตรในหน่วยงานเดียวกันหรือต่างหน่วยงานก็ได้ หุ้นส่วนบางกรณีเป็นความร่วมมือระหว่างคนที่ทำงานเหมือนกันแต่อยู่คนละพื้นที่ คนที่ทำงานต่างกันในพื้นที่เดียวกัน หรือชุมชนที่อยู่ต่างภูมิภาคกัน ความเป็นหุ้นส่วนต้องมีการร่วมมือกันอย่างเสมอภาคโดยมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน มีการสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกันในลักษณะการร่วมแรงร่วมใจกัน รวมทั้งมีเครื่องมือวัดความสำเร็จของการทำงานร่วมกัน

สรุปได้ว่าการปฏิบัติงานในชุมชน มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายองค์กรชุมชน ที่มีคนเข้ามาสัมพันธ์กันและปฏิบัติงานร่วมกัน มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของเครือข่ายที่ชัดเจน เพื่อให้ได้ผลการปฏิบัติที่ชัดเจนก็จะมีความเป็นหุ้นส่วนมากขึ้น นั่นคือการมีเป้าหมายที่มาร่วมมือร่วมใจกันก็เพื่อทำให้ชุมชนดีขึ้น เป็นการเสริมสร้างศักยภาพ ความสามารถของชุมชน และก่อให้เกิดความยั่งยืนในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นของชุมชน จะเห็นได้ว่าเมื่อเครือข่ายคิดจะทำงานร่วมกันให้ราบรื่น จะไม่มองที่ความสำเร็จที่จะเกิดกับองค์กรของตนเป็นสำคัญ แต่ให้ความสำคัญกับเป้าหมายในการพัฒนาจะได้รับประโยชน์อะไรจากการร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานดำเนินงานมากกว่า

สิ่งที่จะทำให้การทำงานระหว่างหุ้นส่วนประสบความสำเร็จ ก็คือ การมีข้อตกลงร่วมกัน มีการตัดสินใจร่วมกัน มีการจัดการกระบวนการดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง มีกระบวนการตอบรับและป้อนกลับผลการดำเนินงาน ซึ่งหมายถึงการมีช่องทางที่จะได้รับฟังความคิดเห็นและรับทราบความรู้สึก มุมมองของคนที่ร่วมกันทำงาน และสิ่งที่สำคัญที่สุดของการทำงานในลักษณะหุ้นส่วนคือ ทุกฝ่ายต้องร่วมมือร่วมใจอย่างจริงจังด้วยความสัมพันธ์ที่เสมอภาคกันตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่าย โดยคำนึงถึงผลสำเร็จของงานในภาพรวมเป็นหลัก

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542 อ้างถึงใน แสงทอง ภูศรี, 2545) กล่าวว่า ความหมายของการมีส่วนร่วมระดับนโยบายนั้น เป็นการมีส่วนร่วมที่เป็นหุ้นส่วน (Partner participation) คือ การเป็นเจ้าของโรงเรียนร่วมกัน แต่จากการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า การมีแบบแผนการมีส่วนร่วมแบบเหลื่อมล้ำ (Inequity participatory) เป็นการมีส่วนร่วมที่ผู้เกี่ยวข้องถูกกำหนดบทบาท อำนาจและทรัพยากรของตนเองและถูกกำหนดขอบเขตของการมีส่วนร่วมจากโรงเรียน ทำให้เข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการจัดการศึกษาเฉพาะส่วนที่ไม่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน โดยแผนย่อย 3 แบบคือ

1. แบบแผนการมีส่วนร่วมชายขอบ (Marginal participatory pattern) เป็นการเข้าร่วมกิจกรรมโดยร่วมงานให้ความร่วมมือหรือร่วมสนับสนุน โดยอาจแสดงความคิดเห็นหรือร่วมกิจกรรมบ้างแต่ไม่มีการร่วมตัดสินใจ

2. แบบแผนการมีส่วนร่วมบางส่วน (Partial participatory pattern) เป็นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนในฐานะผู้ริเริ่มงาน ผู้ร่วมงาน ผู้ให้การสนับสนุนค่อนข้างมากและบ่อยครั้ง โดยมีการแสดงความคิดเห็นหรือร่วมกันตัดสินใจบางครั้ง

3. แบบแผนการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ (Full participatory pattern) เป็นแบบแผนการมีส่วนร่วมค่อนข้างมากและมีอำนาจในการตัดสินใจและโดยทั่วไปแล้ว กลุ่มบุคคลที่มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ จะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทุกขั้นตอน โดยส่วนมากจะเป็นผู้นำในชุมชน

จะเห็นได้ว่า แบบแผนการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ที่เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่เป็นแบบหุ้นส่วน ซึ่งมีลักษณะของความเสมอภาค (Equity participatory) ดังนี้คือ 1) ร่วมริเริ่มงาน 2) ร่วมดำเนินการ 3) ร่วมสนับสนุน 4) ร่วมแสดงความคิดเห็น 5) ร่วมงานและกิจกรรม 6) มีอำนาจในการตัดสินใจในการดำเนินงาน ซึ่งจำเป็นต้องพัฒนาแบบแผนการมีส่วนร่วมด้วยการให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมแบบเสมอภาค ในลักษณะที่ทุกฝ่ายสามารถเข้ามามีบทบาทในการดำเนินการอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งสอดคล้องกับกาญจนา แก้วเทพ (2538 อ้างถึงใน ศิริกาญจน์ โกสุมภ, 2542) ที่ระบุว่าในการทำงานร่วมกันนั้นควรมีลักษณะความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน (partnerships) คือ

1. Interdependence พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน รับผิดชอบร่วมกันทั้ง 2 ฝ่าย
2. Balance เป็นความสัมพันธ์ที่เท่าเทียม เสมอภาค
3. Parter มีผลประโยชน์ร่วมกันและผลประโยชน์นั้นสนับสนุนซึ่งกันและกัน

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536 อ้างถึงใน รัชนก โสภากิศ, 2542) กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการพัฒนาไว้ว่า บุคลากรที่จะทำงานพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดความเป็นหุ้นส่วนอย่างแท้จริง ต้องมีเจตคติต่อความเป็นหุ้นส่วน เพื่อให้เกิดความตระหนักว่าความร่วมมือระหว่างกันเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยแก้ปัญหาหรือพัฒนาชุมชน ให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ส่งผลต่อการปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ และเต็มกำลังความสามารถ จากการร่วมกันกำหนดนโยบาย และการให้การสนับสนุนระหว่างกัน

Cohen and Uphoff (1977 อ้างถึงใน ชูชาติ พวงสมจิตร, 2540) กล่าวถึงลักษณะของความเป็นหุ้นส่วนหรือการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า ต้องเข้าร่วมกระบวนการตัดสินใจว่าจะทำอะไรอย่างไร เข้าร่วมในการนำโครงการไปปฏิบัติ โดยเสียสละทรัพยากรต่างๆ เงิน วัสดุ แรงงาน หรือความร่วมมือในโครงการหรือกิจกรรมเฉพาะด้าน รวมถึงผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาและร่วมในการประเมินผลโครงการ สอดคล้องกับ (รัชนก โสภากิศ, 2542) ที่กล่าวว่า ชุมชนควรมีขอบเขตของการร่วมงานกัน 4 ลักษณะ ดังนี้คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยชูชาติ พวงสมจิตร (2540) ได้สรุปเกี่ยวกับขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้ใน

การศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน กับโรงเรียนประถมศึกษา โดยแนวคิดของ Cohen and Uphoff นำเสนอไว้ 4 ขั้นตอนคือ

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มโครงการ ค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา แล้วร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการ

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผน ร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ วิธีและแนวทางดำเนินการ รวมทั้งกำหนดแหล่งทรัพยากร

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ โดยเข้าร่วมทำประโยชน์ด้านทุน ทรัพย์ แรงงาน วัสดุอุปกรณ์ การบริหารงาน หรือประสานงาน

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลโครงการ เข้าร่วมประเมินว่าโครงการที่ ดำเนินมาบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ และเพื่อเป็นแนวทางปรับปรุงการดำเนินงานต่อไป

สรุปได้ว่าแนวคิดความเป็นหุ้นส่วนมีความแตกต่างไปจากความเป็นเครือข่ายใน บริบทของการบริหารจัดการในการทำงานร่วมกัน ซึ่งในการทำงานร่วมกันจะต้องมีการกำหนด เป้าหมายของการทำงานอย่างชัดเจน มีการกำหนดเกี่ยวกับการแบ่งปันผลประโยชน์ที่หุ้นส่วนแต่ละคนจะได้รับจากการปฏิบัติงาน และมีการวางระบบการทำงานโดยการกำหนดบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ คุณลักษณะของความเป็นหุ้นส่วนเหล่านี้จะทำให้เครือข่ายมีความชัดเจนใน กระบวนการและเป้าหมายการปฏิบัติ ซึ่งเป็นการสร้างคุณค่าในทางปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น และในบริบทของการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน มีหลายงานศึกษาที่ทำการศึกษาถึงความ เป็นเครือข่ายยาเสพติด แต่ยังไม่มีการศึกษาลึกลงไปถึงองค์ประกอบของความเป็นหุ้นส่วน อย่างแท้จริง ทำให้งานศึกษาเหล่านั้นได้เพียงแคภาพของความสัมพันธ์กันของสมาชิกเครือข่ายใน มิติของที่มาและปัจจัยของการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย แต่ขาดความลึกเพียงพอที่จะทำให้การ ปฏิบัติงานของสมาชิกเครือข่ายป้องกันยาเสพติดต่างๆเกิดประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากความ เป็นหุ้นส่วนมีองค์ประกอบที่แตกต่างไป จากลักษณะของเครือข่ายในมิติของการจัดการที่มีระบบ มีเป้าหมายที่ชัดเจน และทบทวนความสัมพันธ์กันเสมอ ดังที่ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และสรุปไว้ ดังแสดงในตารางที่ 2.3

ตารางที่ 2.3 ผลสรุปการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความเป็นหุ้นส่วน

ที่	ผู้วิจัย/ปี	สาระสำคัญของทฤษฎีเกี่ยวกับความเป็นหุ้นส่วน				
		การมีเป้าหมายร่วมกัน	การทำงานที่เป็นระบบ	บทบาทความสัมพันธ์ อยู่เสมอและแก้ไขข้อตกลงเมื่อจำเป็น	การกำหนดบทบาทและผลประโยชน์ร่วมกัน	มีการร่วมมือกันอย่างเสมอภาค
1	Cohen and Uphoff (1977)	√	√		√	√
2	Tam, Cheng and Cheung (1997)	√	√	√	√	
3	Wright, Stegelin (2003)	√	√			
4	สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536)	√	√			√
5	กาญจนา แก้วเทพ (2538)	√			√	√
6	ลักษณะ สุชาดา (2541)	√	√	√	√	
7	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544)	√	√			
8	ศิริกุล กสิวิวัฒน์ (2547)	√	√		√	
	รวม	8	7	2	5	3

แนวคิดทั้งด้านการเรียนรู้ในเครือข่ายการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน การสนับสนุนทางสังคมและความเป็นหุ้นส่วน นอกจากจะเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานทั่วไปแล้ว ยังมีผลต่อการปฏิบัติด้านอื่นๆ ในวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ต้องการศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของสมาชิกเครือข่ายการป้องกันยาเสพติดในชุมชน ที่เป็นลักษณะการปฏิบัติงานที่มีความเฉพาะอันแตกต่างจากการปฏิบัติงานต่างๆไป เนื่องจากการปฏิบัติงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนเป็นภารกิจที่มีความเสี่ยง ไม่ได้ผลตอบแทนในรูปแบบตัวเงิน ซึ่งเป็นภารกิจทางด้านสังคมที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรทางด้านสังคมและชุมชน เช่น สภาพปัญหาเศรษฐกิจ ปัจจัยภายในและภายนอกชุมชน หรือแม้แต่ปัจจัยที่เป็นคุณลักษณะของผู้ปฏิบัติงานเอง

ตอนที่ 5 แนวคิดด้านการปฏิบัติงานและการประเมินผลการปฏิบัติงาน

การปฏิบัติงาน หมายถึงการดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้งการบริหาร การวางแผน การจัดการและการทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นผลจากองค์ประกอบหลายประการ ทั้งองค์ประกอบภายนอกตัวบุคคล ได้แก่ สิ่งแวดล้อม ซึ่งอาจเป็นบุคคล สิ่งของ เหตุการณ์ต่างๆ และองค์ประกอบภายในตัวบุคคล องค์ประกอบทั้งสองนี้จะมีผลต่อการปฏิบัติงานของบุคคล

สมยศ นาวิการ (2536) กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานไว้ดังนี้

1. ปัจจัยด้านสถานการณ์

1.1 สภาพแวดล้อมในการทำงาน โดยผู้บริหาร เพื่อนร่วมงาน จะเป็นปัจจัยโดยตรงต่อการปฏิบัติงานของบุคลากร

1.2 อุปกรณ์ และวัตถุดิบที่ใช้ในการดำเนินงาน รวมทั้งผู้ปฏิบัติงานด้วย

2. การรับรู้ทางด้านบทบาท หมายถึง แนวทางที่บุคคลให้ความหมายถึง ตัวเขากำลังพยายามที่มีอยู่และเชื่อว่ามีผลสำคัญต่อผลการปฏิบัติงานของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ

3. ความสามารถและทักษะ โดยที่ความสามารถเป็นลักษณะของบุคคลและทักษะหมายถึงระดับความเชี่ยวชาญในงานเฉพาะอย่าง ความสามารถจะมีความสัมพันธ์กับทักษะ บุคคลที่มีความสามารถ ซึ่งเป็นตัวกำหนดที่สำคัญต่อพฤติกรรม โดยแรงจูงใจขึ้นอยู่กับความต้องการของบุคคล และความต้องการเป็นผลของสภาพทางร่างกายและสภาพของสังคมที่บุคคลอาศัยอยู่ ส่วนความสามารถเป็นผลมาจาก 3 สิ่งอันได้แก่ ประสบการณ์ การศึกษาและการฝึกอบรม อย่างไรก็ตามคนไม่สามารถทำงานได้เหนือความสามารถของตน ดังนั้นถ้าผู้ใดรู้จักความสามารถของตนเอง ก็จะทำงานได้ดี

วีรุธ มาฆะศิริานนท์ (2542) อธิบายถึงทิศทางการพัฒนาความสามารถของบุคคล กำหนดเป็นเป้าหมายด้านการเรียนรู้และการปฏิบัติงาน

1. ความสามารถในการเรียนรู้ มีปัจจัยมากจากการเรียนรู้ของบุคคล ผลการปฏิบัติงานจะถูกกำหนดมาจากเรียนรู้ การฝึกคิดและลงมือกระทำ เพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงาน

2. ความสามารถในการปฏิบัติงาน หมายถึงลักษณะตามที่ต้องการ โดยมีเกณฑ์วัดความสามารถในลักษณะการประเมินผลที่ขึ้นกับบริบทของบุคคล องค์การในการกำหนดตัวชี้วัดหรือองค์ประกอบของการวัด

การศึกษาของ Holmes (2000) พบว่าปัจจัยด้านการเรียนรู้นำไปสู่การปฏิบัติงาน กำหนดเป็นโมเดลเอกลักษณ์ส่วนบุคคลสู่การปฏิบัติเพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาความสามารถของพนักงาน ซึ่งในโมเดลเอกลักษณ์จะระบุถึงการกระทำทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับเอกลักษณ์ของบุคคล ตามบุคคลิกภาพที่แตกต่างกันแต่ละบริษัท เมื่อจัดประสบการณ์การเรียนรู้จะส่งผลไปถึงการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานที่แตกต่างกัน วัดได้จากผลลัพธ์คือ ผลการปฏิบัติงาน ซึ่งตามทฤษฎีประกอบด้วยปัจจัยที่กำหนดการปฏิบัติงานของบุคคลได้แก่

1. ความสามารถของบุคคล หมายถึง บุคคลิกภาพพื้นฐานที่ส่งเสริมให้บุคคลปฏิบัติงานด้านต่างๆ กันเช่น สถิติปัญญา ทักษะการเรียนรู้และความสมบูรณ์ของร่างกาย
2. ความตั้งใจ หมายถึง ทศนคติที่มีต่องานหรือเกิดจากแรงจูงใจที่ทำให้บุคคลใช้ศักยภาพของตนให้เกิดผลการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่
3. โอกาส หมายถึง สิ่งแวดล้อมทางสังคมทางด้านกายภาพเช่น อุปกรณ์ เครื่องมือ งบประมาณ การบริหารงานที่เอื้อโอกาส

องค์กรสหประชาชาติ (2539) ได้กำหนดองค์ประกอบการปฏิบัติงานของบุคคล ในองค์กรดังนี้ 1) การปฏิบัติงาน วัดได้จากความรู้ ความชำนาญ ประสบการณ์ ความสามารถที่จะเรียนรู้ 2) คุณภาพงานที่ปฏิบัติเสร็จ วัดได้จาก ความถูกต้องสมบูรณ์ความเชื่อถือได้ 3) ปริมาณงาน วัดจากจำนวนชิ้นงานในเชิงปริมาณที่คำนวณและวัดได้ 4) ความรวดเร็ว วัดจากความสามารถที่ปฏิบัติงานแล้วเสร็จได้ตามเงื่อนไขที่กำหนด 5) ความริเริ่ม วัดได้จากการเสนอแนะ ความคิดเห็น การคิดค้นหรือสิ่งประดิษฐ์ที่แปลกใหม่และเป็นไปในเชิงสร้างสรรค์ 6) ความสามารถที่จะทำงานได้โดยอิสระ วัดได้จากระบบการควบคุม กำกับที่อยู่ในความควบคุมดูแลน้อยที่สุด 7) มนุษย์สัมพันธ์ วัดได้จากปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานหรือบุคคลภายนอก การประสานงาน การได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก 8) การตรงต่อเวลา วัดได้จากการมาปฏิบัติงานและการใช้เวลาในการทำงานในแต่ละวัน 9) การแสดงออกซึ่งความคิดเห็น เป็นการวัดทักษะการเขียน แสดงออก อธิบายออกมาให้คนอื่นได้แปลความหมายได้อย่างชัดเจน ถูกต้องและสมบูรณ์

สรุปได้ว่าการปฏิบัติงาน หมายถึงการดำเนินงานด้านต่างๆ ซึ่งเป็นผลจากองค์ประกอบภายนอกตัวบุคคล และองค์ประกอบภายในตัวบุคคล องค์ประกอบทั้งสองนี้จะมีผลต่อความสามารถในการปฏิบัติงานของบุคคลให้มีคุณลักษณะโดยมีเกณฑ์วัดความสามารถในลักษณะการประเมินผลที่ขึ้นกับบริบทของบุคคล องค์กรในการกำหนดตัวชี้วัดหรือองค์ประกอบของการวัด

การประเมินผลการปฏิบัติงาน มีความหมายโดยทั่วไป คือ การทบทวนหรือ การตรวจสอบการปฏิบัติงาน โดยมีการวัดผลการปฏิบัติงานและคุณลักษณะ ตามแนวคิดและ หลักการพื้นฐานสำคัญที่ไม่เปลี่ยนแปลงมากนักเมื่อเทียบกับยุคสมัยของการบริหารจัดการ ที่เปลี่ยนแปลงไป วิธีประเมินผลปฏิบัติงานและนำผลการปฏิบัติไปใช้ เน้นถึงความต้องการของ ผู้มีส่วนได้เสีย แนวคิดหลักการพื้นฐานให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากร ด้านประสิทธิภาพ การปฏิบัติงาน ทำให้ปัจจุบันองค์กรให้ความสำคัญอย่างมากกับการประเมินผลการปฏิบัติงานใน ทุกชั้นตอนอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาสมาชิกให้มีศักยภาพรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพการต่างๆ ในสังคมได้ (Mondy and Noe, 1990; อลงกรณ์ มีสุทธธา และสมิต สัชชุกร, 2545)

ความหมายของการประเมินผลการปฏิบัติงาน มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น performance appraisal, performance evaluation, performance assessment, performance review เป็นต้น ความแตกต่างเป็นไปตามมุมมองของนักวิชาการแต่ละคน เช่น

สำหรับนักวิชาการกลุ่มแรก ได้แก่ Murray and Stuart (1983); Peck (1984); Cascio (1989); Conway (1996); Bartol (1998); วิโรจน์ สารรัตน์ (2007) พิจารณาว่า การประเมินนั้น ต้องมองในหลายมิติ (Multi-Dimension) วัตถุประสงค์ในการประเมินผล การปฏิบัติงานเป็นกระบวนการกำหนดความคาดหวังในการปฏิบัติงานของบุคลากร ตามทฤษฎี การกำหนดจุดมุ่งหมาย (Goal setting theory) เป็นการมุ่งใจในการปฏิบัติงาน ขึ้นอยู่กับ จุดมุ่งหมายที่กำหนดว่ามีคุณลักษณะเหมาะสมเพียงใด คือ ความเฉพาะเจาะจงที่วัดผลได้ เป็น กระบวนการมองค่าของของผู้ปฏิบัติงานในด้านต่างๆ ทั้งผลงานและคุณลักษณะอื่นๆ ที่มีคุณค่า ต่อการปฏิบัติงาน ได้แก่ พฤติกรรม

ส่วนนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่ง ได้แก่ Mondy and Noe (1990); Werther (1990); Schermerhorn, Hunt and Osborn (1991); Carrell, Kuzmits and Elbert (1992); ศิริชัย กาญจนวาศี (2548) อธิบายว่าการประเมินผลมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินค่าการปฏิบัติงานของ บุคคล เพื่อตัดสินคุณค่าของผลงานที่เกิดขึ้นจากการได้รับมอบหมายของพนักงาน ประเมิน ปริมาณและคุณภาพของผลงานที่ทำสำเร็จของบุคคล เพื่อเป็นการประเมินผลงานของบุคคลว่าได้ ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายดีเพียงใด ซึ่งแนวคิดทั้งหมดมองที่ผลของงานที่ปฏิบัติ ดังนั้น การประเมินจึงมีมิติที่กว้างขึ้นโดยพิจารณาผลลัพธ์ของงาน

นอกจากนี้ มีนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่ง ได้แก่ Schweiger (1994); Summer (1994) กล่าวถึงการประเมินผลการปฏิบัติงานที่เหมาะสมที่สุด นอกจากพิจารณาที่คุณลักษณะผลงานแล้วยังต้องต้องประเมินที่วิธีการปฏิบัติงานในด้านการยึดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร (Focus on goals and objectives) ซึ่งเป็นแนวคิดสมัยใหม่ (ประเวศ มหารัตน์สกุล, 2007)

สรุปได้ว่าการประเมินการปฏิบัติงาน สามารถประเมินทั้งในเชิงปริมาณ คุณภาพ ระยะเวลา ค่าใช้จ่ายและพฤติกรรม เนื่องจากการประเมินผลการปฏิบัติงานที่ผ่านมา มีหลายวิธีการตามวิวัฒนาการของการประเมินผลการปฏิบัติงานตามที่พอสรุปได้ว่ามี 4 วิธีการได้แก่

1. การประเมินโดยยึดตัวบุคคลเป็นหลัก (Individual centered approach) ให้ความสำคัญกับลักษณะส่วนตัวของผู้ปฏิบัติรวมถึงบุคลิกภาพ
2. การประเมินโดยยึดตัวงานเป็นหลัก (Job centered approach) เป็นวิธีที่ไม่มี การเปรียบเทียบกับผู้อื่น เน้นเงื่อนไขอยู่ทำงานเปรียบเทียบกับความรับผิดชอบหลัก พฤติกรรมหรือวิธีการปฏิบัติของผู้ปฏิบัติกับงานที่ได้รับมอบหมาย
3. การประเมินโดยยึดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เป็นหลัก (Objective centered approach) หรือ (Result base management) มีการกำหนดเป้าหมายเฉพาะแต่ละตำแหน่งที่เป็นตัวกำหนดผลงานที่ประเมินว่าสามารถบรรลุเป้าหมายภายในระยะเวลาและเงื่อนไขที่ต้องการ
4. การประเมินโดยการผสมผสาน (Hybrid approach) เป็นวิธีการประเมินที่ยึดผลสำเร็จของงานตามหน้าที่ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลการปฏิบัติงาน รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลการปฏิบัติงานในหน่วยงาน องค์กรในประเทศไทยมีการกำหนดหลักเกณฑ์การประเมินผลที่นำเอาหลักการต่างๆ มาผสมผสานกัน สามารถสังเคราะห์ตัวอย่างเช่น กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กำหนดเกณฑ์ให้ประเมินใน 2 ด้านผลงานและคุณลักษณะ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดหลักเกณฑ์ การประเมินทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ คุณลักษณะความเป็นครู คุณภาพงาน และความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย, คณะกรรมการบริหารงานลูกจ้างและพนักงานราชการ กำหนดหลักเกณฑ์ การประเมิน 3 ด้าน ได้แก่ ผลงาน การปฏิบัติและคุณลักษณะ สำนักงาน ป.ป.ส. ทำการประเมินการปฏิบัติงานบุคคล องค์กรหน่วยงานดีเด่นด้านการป้องกันและแก้ไข ปัญหายาเสพติด จากคุณลักษณะเฉพาะและผลการปฏิบัติงาน ผู้วิจัยสามารถกำหนดเป็น องค์กรประกอบหรือตัวบ่งชี้ในการประเมินผลการปฏิบัติงาน ดังแสดงในตาราง 2.4

ตารางที่ 2.4 ผลสรุปการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลการปฏิบัติงาน

นักวิชาการ/นักวิจัย/หน่วยงาน/องค์กร	เกณฑ์ประเมิน			
	คุณลักษณะ เฉพาะ ของบุคคล (Trait Rating Based Approach)	วิธีการ ปฏิบัติงาน (Job Performance Based Approach)	ผลสำเร็จ ของงาน (Result Based Approach)	ผลสำเร็จงาน และวิธีการ ปฏิบัติงาน (Hybrid Approach)
1.Murray and Stuart (1983), Peck (1984), Cascio (1989), Conway (1996), Bartol (1998), วิโรจน์ สารรัตนะ (2007)	√		√	
2.Mondy and Noe (1990), Werther (1990), Schermerhorn,Hunt and Osborn (1991), Carrell and Kuzmitsv and Elbert (1992), ศิริชัย กาญจนวาสี (2548)			√	
3.Schweiger (1994), Summer (1994), ประเวศ มหารัตน์สกุล (2007)				√
4.สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (2538)	√	√	√	
5.องค์การสหประชาชาติ (2539)	√		√	
6.คณะกรรมการบริหารงานลูกจ้างและพนักงานราชการ (2547)	√	√	√	
7.กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ (2549)	√		√	
8.สำนักงาน ป.ป.ส. (2549)	√		√	
รวม	6	2	7	1

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ประกอบของการปฏิบัติงานและกำหนดให้สอดคล้องกับการปฏิบัติงานด้านป้องกันยาเสพติดในชุมชนของสมาชิกเครือข่าย ซึ่งสามารถแยกองค์ประกอบเป็นคุณลักษณะด้านการปฏิบัติงาน 2 คุณลักษณะ ได้แก่

1. คุณลักษณะในการปฏิบัติงานประกอบด้วย ความสามารถในการเรียนรู้ ความริเริ่มสร้างสรรค์ ความเสียสละ การมีวิสัยทัศน์ในการแก้ไขปัญหาสังคม การมีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และการติดต่อสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ มีจิตสำนึกในการสร้างความสงบให้กับสังคม

2. ผลงาน ประกอบด้วย คุณภาพและปริมาณงาน ซึ่งบ่งบอกถึงการปฏิบัติงานที่มีคุณภาพ อันจัดการกับปัญหาและลดข้อจำกัดต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมรวมถึงความคิดริเริ่มในการพัฒนาปรับปรุงงาน โดยมีการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ

ตอนที่ 6 การปฏิบัติงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดได้เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหายาเสพติดโดยองค์กรประชาชน บนหลักการของการมีส่วนร่วมและนำไปสู่การจัดรูปเครือข่ายชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ (เอี่ยมเดือน ไชยหาญ, 2542)

6.1 หลักการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation)

ในการแก้ไขปัญหายาเสพติด เป็นการจัดความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างบทบาทภาครัฐกับองค์กรนอกภาครัฐ หรือองค์กรชุมชนในกระบวนการแก้ไขปัญหายา โดยทั้งสองภาคยังคงมีบทบาทต่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดด้วยกัน บนความสัมพันธ์และหลักการที่เหมาะสมตามบทบาทแนวใหม่ที่มุ่งเน้นการขยายกำลังการแก้ไขปัญหายาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น พื้นฐานของหลักการดังกล่าวถือเป็นการขยายกำลังในทางยุทธศาสตร์ ที่จะส่งผลต่อความสำเร็จในการแก้ไขปัญหายาเสพติดในอนาคต ซึ่งมีหลักการและแนวความคิดสำคัญดังนี้

1. หลักการที่จะให้ชุมชนมีบทบาทหลัก ในการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน โดยการเคลื่อนย้ายบทบาทในฐานะศูนย์กลางจากภาครัฐไปสู่องค์กรชุมชนให้มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหายาเสพติดของชุมชนตนเองได้ หลักการนี้เป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน และมุ่งกระบวนการแก้ปัญหายาจากล่างสู่บน (Bottom-up) มากกว่าบนลงล่าง (Top-down)

2. หลักการที่จะทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการแก้ไขปัญหายาเสพติดเป็นกระบวนการพัฒนาทั้งที่เป็นวิธีการและเป้าหมาย กล่าวคือ การทำให้บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation) เป็นแนวทาง/วิธีการแก้ไขปัญหายาเสพติดและในขณะเดียวกันเป็นการเสริมสร้างกระบวนการรวมกลุ่มของชุมชนในการต่อสู้กับปัญหายาเสพติดในลักษณะของการมีความตระหนักหรือมีจิตสาธารณะ (Public awareness) โดยนัยนี้กิจกรรมการดำเนินงานแก้ไขปัญหายาเสพติดจึงมีความมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกระบวนการพัฒนาคนและการรวมกลุ่มชุมชน

3. หลักการที่จะทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหายาเสพติดเป็นการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการโดยความริเริ่มของชุมชนเป็นสำคัญ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทั้งในด้านปัจเจกบุคคลและภูมิคุ้มกันทางสังคม ซึ่งเป็นการสร้างสภาวะแวดล้อมในชุมชนให้เอื้ออำนวยต่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน

4. หลักการที่จะให้กระบวนการแก้ไขปัญหายาเสพติดของชุมชน เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการได้ทุกมาตรการของการแก้ไขปัญหายาเสพติด ซึ่งประกอบด้วยด้านการป้องกันปราบปรามและบำบัดรักษาตามสภาพปัญหาที่ปรากฏในชุมชน โดยนัยนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงสภาวะไร้ข้อจำกัดในการดำเนินงานด้านยาเสพติดของชุมชน

5. หลักการที่จะจัดความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของภาครัฐกับชุมชน ในการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน กล่าวคือ ภาครัฐมีบทบาทสำคัญในด้านสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมของชุมชนในกระบวนการแก้ไขปัญหายาเสพติด รวมทั้งการใช้อำนาจทางกฎหมายเข้าดำเนินการต่อผู้ค้ายาเสพติด ส่วนบทบาทของชุมชนควรเป็นบทบาทหลักในฐานะ "เจ้าของปัญหา"

6. หลักการที่จะทำให้กิจกรรมการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหายาเสพติดของชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมผสมผสานในงานด้านอื่นๆของชุมชน ทั้งนี้เพราะการแก้ไขปัญหายาเสพติดแบบครบวงจร ไม่อาจทำได้ด้วยกิจกรรมด้านยาเสพติดแต่เพียงประการเดียว หากต้องผสมผสานไปกับการพัฒนาการรวมกลุ่มในด้านอื่นๆ

สรุปหลักการทั้ง 6 ประการ เป็นหลักการสำคัญในมิติใหม่ของการส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยมุ่งเน้นบทบาทให้ชุมชนเป็นเจ้าของปัญหาและรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมแก้ไขปัญหาดด้วยความรับผิดชอบของตน เนื่องจากชุมชนมิได้มองปัญหาอย่างแยกส่วน ทำให้การผสมผสานงานการแก้ไขปัญหายาในทุกปัญหาที่ปรากฏในชุมชน จึงทำให้บทบาทของชุมชนดำเนินไปอย่างกว้างขวางเท่าที่ชุมชนเกิดความตระหนัก เมื่อพิจารณาบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหายาเสพติด ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมาการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด เริ่มปรากฏในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีสภาพปัญหายาเสพติดและมีกระแสความตื่นตัว แต่ปรากฏการณ์ดังกล่าวดำเนินไปสู่ชุมชนอื่นอย่างล่าช้า เนื่องจากขาดการสนับสนุน จนกระทั่งเมื่อ 2-3 ปี ที่ผ่านมา จึงได้จัดเวทีชาวบ้านให้ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นข้อสรุปร่วมกันและสามารถขยายผลไปยังพื้นที่ต่างๆทั่วประเทศในรูปของเครือข่ายการเรียนรู้และเครือข่ายการดำเนินงานด้านการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนต่อไป

6.2 การสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด

การสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด เป็นลักษณะเครือข่ายชุมชนที่ทำกิจกรรมในด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยการรวมตัวกันของคนในชุมชนที่มีลักษณะปัญหายาเสพติด และประสบกับปัญหายาเสพติดเดียวกันในชุมชน ที่มีความเกี่ยวพันกันทั้งด้านผู้เสพ ผู้ค้าและผู้ผลิตยาเสพติด ซึ่งการสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด ต้องพิจารณารายละเอียดของลักษณะต่างๆของเครือข่ายรวมถึงประเภทและรูปแบบของความสัมพันธ์ต่างๆ

6.2.1 ลักษณะเครือข่ายที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

เครือข่ายชุมชน เป็นสายใยแห่งความสัมพันธ์ ทั้งทางตรงหรือทางอ้อมในระหว่างชุมชนเดียวกันและต่างชุมชน หรือระหว่างชุมชนกับกลไกภาครัฐ รวมทั้งองค์การพัฒนาเอกชน ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ ที่มนุษย์จะต้องมีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันอยู่แล้ว เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง และหากมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันอย่างต่อเนื่อง จึงมักเรียกว่ากระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชน

ในหลักการของเครือข่ายชุมชน อาจเกิดได้ใน 2 ประเภท ดังนี้

1. เครือข่ายที่เป็นทางการ หมายถึง เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยการจัดตั้งของกลุ่มบุคคล ภาครัฐ หรือภาคเอกชน ที่มีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งเฉพาะเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยส่วนใหญ่มักเป็นการจัดตั้งจากภาครัฐที่มุ่งหวังให้มีการปฏิบัติงานเป็นไปตามแนวทางกำหนดไว้ โดยให้การสนับสนุนข้อมูล ข่าวสาร นโยบาย องค์ความรู้วิชาการและมีระบบการทำงานที่ชัดเจน มีการกำหนดบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกในรูปแบบของคณะกรรมการที่ได้รับการรับรองและมีสถานะตามกฎหมาย นอกจากนี้ยังมีการติดตามและกำกับ การปฏิบัติงานรวมถึงการประเมินผลเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการสนับสนุน โดยหน่วยงานที่จัดตั้ง สำหรับเครือข่ายการป้องกันยาเสพติดในชุมชนที่เป็นทางการ ในพื้นที่กรุงเทพมหานครจะได้รับการจัดตั้งและรับรองสถานะภาพจากสำนักงานเขตทั้ง 50 เขต โดยตั้งชื่อเป็นทางการว่า เครือข่ายชมรมผู้ประสานพลังแผ่นดิน ในบางกรณีเครือข่ายประเภทนี้อาจเกิดขึ้นจากการรวมตัวในลักษณะของเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการมาก่อนและมาได้รับการจัดตั้งและรับรองโดยภาครัฐในภายหลัง

2. เครือข่ายที่ไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นโดยตามธรรมชาติ โดยความเข้มแข็งของผู้นำที่ได้รับการยอมรับโดยชุมชน มีการรวมกลุ่มกันเพื่อปฏิบัติงานในหลายวัตถุประสงค์ เช่น วัตถุประสงค์ทางด้านสังคมหรือทางด้านเศรษฐกิจ โดยไม่ได้รับการรับรองสถานะทางกฎหมาย

จากหน่วยงานภาครัฐ แต่ภาครัฐรับรู้ว่ามีเครือข่ายประเภทนี้เกิดขึ้น วัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานของเครือข่ายประเภทนี้ มักเป็นไปเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาของกลุ่มในชุมชน โดยมีได้มีเจตนาที่จะพึ่งพาหน่วยงานจากภายนอก มักเป็นเครือข่ายประเภทเครือข่ายอาสาสมัคร เครือข่ายกลุ่มอาชีพ หรือเครือข่ายการปฏิบัติงานที่ต้องการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มของตน ในบางครั้งการปฏิบัติงานของสมาชิกเครือข่ายแบบไม่เป็นทางการอาจมีการเชื่อมโยงกิจกรรมกับเครือข่ายที่เป็นทางการได้

ความแตกต่างของเครือข่ายทั้ง 2 ประเภท เป็นเรื่องของลักษณะที่มา โดยพิจารณาจากการจัดตั้งและวัตถุประสงค์ ซึ่งหากเป็นกลไกที่เกิดขึ้นเองก็จะเป็นรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ หากมีหน่วยงานภายนอกมาจัดตั้งก็จะเป็นรูปแบบที่เป็นทางการ นอกจากนี้ยังพิจารณาถึงสถานะทางกฎหมาย และโครงสร้างของคณะกรรมการ ทั้งนี้เครือข่ายทั้ง 2 ประเภทนี้อาจมีรูปแบบของความสัมพันธ์ 3 ลักษณะคือ

1. เครือข่ายความคิดหรือเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นเครือข่ายที่เน้นการทำงานด้านความคิด ความรู้ หรือเทคนิคต่างๆ โดยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ด้วยวิธีการจัดอบรม เวทีชาวบ้าน
2. เครือข่ายกิจกรรม เป็นเครือข่ายที่เน้นการช่วยเหลือ ร่วมมือกันในการทำกิจกรรม ซึ่งมักเป็นเครือข่ายภายในชุมชน
3. เครือข่ายสนับสนุนทุน เป็นเครือข่ายที่มุ่งระดมทุนทำกิจกรรมแก้ไขปัญหาต่างๆ การสร้างองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ส่วนสำคัญอยู่ที่การสร้างโอกาสให้ชุมชนมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน โดยหวังผลความสำเร็จขององค์กรหนึ่งไปสู่อีกองค์กรหนึ่งโดยผ่านเครือข่ายชุมชนที่มีการจัดตั้งอยู่แล้วด้วยวิธีการต่างๆ เช่นการวิเคราะห์ปัญหา ร่วมกัน การประชุมประชาชน ศึกษาดูงาน การอบรม ฯลฯ

สรุปจากการเปรียบเทียบเครือข่ายชุมชนในหลายรูปแบบ การพิจารณาสรางเครือข่ายในรูปแบบใดย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของสภาพปัญหานั้นๆ เป็นจุดสำคัญ โดยเฉพาะปัญหาสาเหตุในชุมชนมีความเฉพาะในการพิจารณาลักษณะของเครือข่าย ทั้งในด้านการจัดตั้งการจัดการและการขยายเครือข่าย โดยพิจารณาถึงเป้าหมายในการลดความรุนแรงของปัญหาสาเหตุ

6.2.2 เครือข่ายชุมชนด้านยาเสพติด

สำหรับการสร้างเครือข่ายชุมชนด้านยาเสพติด ในช่วงที่ผ่านมามักเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติเป็นหลัก เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีประสบการณ์ ด้านยาเสพติด ในวงแคบ ทำให้การขยายรูปแบบการแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนเป็นไปอย่างเชื่องช้า

จากการสัมมนาองค์กรชุมชนที่ปฏิบัติงานด้านยาเสพติดในช่วงที่ผ่านมา มีข้อเสนอเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายชุมชนฯ ที่มีประสิทธิภาพเพื่อขยายงานการแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชน ตามแนวทางดังนี้

1. ให้มีการจัดตั้งเครือข่ายชุมชน โดยมีศูนย์กลางของเครือข่ายในแต่ละภูมิภาค ซึ่งทำการคัดเลือกจากองค์กรชุมชนที่เป็นแกนหลักของการแก้ไขปัญหาเสพติดอย่างเข้มแข็งในชุมชนนั้นๆ และมีองค์กรชุมชนระดับรองเป็นเครือข่าย
2. ให้มีการเชื่อมโยงระหว่างศูนย์กลางของเครือข่ายในแต่ละภาค เป็นเครือข่ายชุมชนที่มีขอบเขตทั่วประเทศ
3. เครือข่ายชุมชนด้านยาเสพติดที่เหมาะสมที่สุด จะต้องเป็นเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้ง เพื่อให้เกิดทิศทางของการสร้างเครือข่ายและเป็นเครือข่ายทางด้านความคิดมุ่งเน้นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชุมชนด้วยกันเอง โดยการอบรม สัมมนา ศึกษาดูงาน เวทีชาวบ้าน เป็นต้น ส่วนเครือข่ายกิจกรรมให้เป็นการดำเนินงานภายในชุมชนของตนเป็นหลัก

สรุปการจัดเครือข่ายทางด้านความคิดตามรูปแบบข้างต้น ควรเกิดการรวมตัวของชุมชนเป็นหลัก โดยมีหน่วยงานภาครัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุนทั้งงบประมาณหรือการจัดการ เพื่อให้เกิดกิจกรรมดังกล่าวขึ้น ส่วนเครือข่ายกิจกรรมเป็นการสนับสนุนการแก้ปัญหาซึ่งกันและกัน ในกลุ่มชุมชน นอกจากนี้กระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมทั้งเรื่องการปลูกจิตสำนึกของคนในการมุ่งมั่นจะแก้ปัญหาและพึ่งตนเอง และกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถช่วยยกระดับสติปัญญาของปัจเจกบุคคลและชุมชนได้นั้น ต้องมีการเรียนรู้ที่ควบคู่ไปกับการทำกิจกรรมต่างๆ เรียกกระบวนการดังกล่าวว่า "กระบวนการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน" (Interactive learning through action) หรืออีกนัยหนึ่ง คือ กระบวนการเรียนรู้แบบ Learning by doing นอกจากนั้นกระบวนการเรียนรู้มิใช่การเรียนรู้ของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้แบบร่วมกันของคนหลายๆคน ที่มาทำกิจกรรมร่วมกัน

6.2.3 กระบวนการและขั้นตอนการก่อเกิดเครือข่าย

1. **ขั้นก่อเกิดความตระหนักและเกิดจิตสำนึกในการแก้ปัญหา** ถือว่าเป็นขั้นตอนสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหากว่าแกนนำชุมชนและสมาชิกในชุมชนขาดจิตสำนึกในเรื่องนี้ อย่างแท้จริงแล้ว การดำเนินงานก็จะขาดความเข้มแข็งและไม่ต่อเนื่อง ทั้งเป็นจุดอ่อนที่จะนำไปสู่ความล้มเหลวของโครงการหรือกระบวนการแก้ไขปัญหานั้นที่สุด

การก่อเกิดจิตสำนึกในการแก้ปัญหานั้น จากการศึกษาชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการแก้ปัญหาพบว่า มีหลายวิธี กล่าวคือ

วิธีที่ 1 เกิดจากผลกระทบของปัญหาที่มีต่อบุคคล กลุ่มคนหรือชุมชนที่ปัญหานั้นดำรงอยู่ ดังเช่นกรณีที่บ้านสวนมอญ อำเภอภูมทวนปี ความตระหนักของปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มคนที่นี่เกิดขึ้นเนื่องจากผู้ติดยาเสพติดทำร้ายมารดาตัวเอง และเกิดการลักขโมยตลอดจนเยาวชนผู้เสพยาเสพติดทรยศทราม ไม่สามารถช่วยพ่อแม่ทำงานได้ ทำให้พ่อแม่ของเยาวชนที่ติดยา รวมตัวกันหาหนทางแก้ปัญหา

วิธีที่ 2 เกิดจากการกระตุ้นหรือชี้แนะจากหน่วยงานภายนอก ที่เข้ามาให้ข้อมูลความรู้ ชี้แนะให้เข้าถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนนั้นๆ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ มักคุ้นเคยกับปัญหา มองปัญหาต่างๆ เป็นเรื่องปกติและบางครั้งโดยเฉพาะปัญหา ยาเสพติด อาจมีภาพ 2 ด้าน ทั้งประโยชน์ คือ การเสพเพื่อต้องการใช้พลังงาน ความสนุกสนานและด้านโทษ คือ ผลการเสพยาทำให้ร่างกายทรุดโทรมและเกิดโรคแทรกซ้อนอื่นๆ ซึ่งต้องอาศัยเวลานานกว่าจะเกิดจิตสำนึกเห็นด้านโทษและพิษภัย จนบางครั้งสายเกินกว่าจะแก้ไขการกระตุ้นจากภายนอกจึงช่วยให้ชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง

วิธีที่ 3 ผู้นำหรือสมาชิกในชุมชน ที่มีโอกาสได้พบเห็นข้อเท็จจริงจากภายนอกและนำมาเผยแพร่กระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนได้เกิดความตระหนัก ทั้ง 3 ระดับ คือ ทั้งระดับบุคคล กลุ่มหรือองค์กรดำเนินการ แต่จะเป็นภาระหนักสำหรับผู้รับผิดชอบที่หากทำไปนานๆ จะท้อแท้ล้มเลิกไปในที่สุด แต่ถ้าทุกคนในชุมชนร่วมมือกันอย่างแท้จริง ปัญหาต่างๆ อาจแก้ไขได้

2. **ขั้นการเกิดองค์กรชุมชน** มักเกิดขึ้นภายหลังจากการตระหนักปัญหาในระดับกลุ่ม และได้ทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาเป็นระยะเวลาหนึ่ง ก็เริ่มจัดตั้งเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง ซึ่งลักษณะองค์กรที่ดีนั้น จะมีองค์ประกอบดังนี้

1. มีวัตถุประสงค์การดำเนินงานที่ชัดเจน และทุกคนมีส่วนร่วมในการกำหนด วัตถุประสงค์
2. มีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคคลในกลุ่มอย่างชัดเจน
3. กำหนดแผนการดำเนินงานที่แน่นอน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
4. แสวงหาทรัพยากร และความร่วมมือกับแหล่งอื่นๆ เพื่อนำมาใช้ในการ แก้ปัญหาให้ลุ่่วงไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้
5. ประเมินผล สรุปทเรียนแก้ไขข้อผิดพลาดจากการดำเนินงาน
6. มีจิตใจเปิดกว้างพร้อมที่จะยอมรับสิ่งใหม่ เทคโนโลยีใหม่ วิธีการใหม่ เพื่อนำมาปรับปรุงการทำงานให้มีประสิทธิภาพ

จากกรณีศึกษาต่างๆ ในการแก้ไขปัญหายาเสพติดพบว่าใช้เวลานานมากในการ จัดตั้งองค์กร ซึ่งต้องผ่านการต่อสู้และดำรงกิจการอย่างยาวนาน และปัจจัยสำคัญที่สนับสนุน ส่งเสริมองค์กรที่จัดตั้งให้เข้มแข็งได้ คือ

1. ผู้นำ ในการปลุกเร้าสมาชิกให้เกิดขวัญกำลังใจและยืนหยัดดำเนินงานต่อไป
2. องค์กรภายนอก กรณีที่เกิดความขัดแย้งในชุมชน องค์กรภายนอกจะช่วยแก้ไข สนับสนุน ทรัพยากรในการดำเนินงาน

3. ขั้นการพัฒนากระบวนการดำเนินงานที่เหมาะสม

วัตถุประสงค์ 2 ประการที่มีผลต่อความสำเร็จ และต้องก่อให้เกิดในขั้นตอนนี้ คือ

1. ต้องก่อให้เกิดกระบวนการทำงานที่เป็นระบบ คือ รู้จักค้นหาสาเหตุของปัญหา ปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาและกระบวนการเกิดขึ้นของปัญหาว่าปัจจัยต่างๆ ก่อความสัมพันธ์กัน ต้องรู้จักแสวงหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา วางแผนแก้ปัญหา โดยการนำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องมา จัดเรียงลำดับความสำคัญ การทำงานให้บรรลุตามแผนและการแสวงหาทรัพยากร
2. ต้องก่อให้เกิดการผสมผสานระหว่างวิธีการและภูมิปัญญาที่เหมาะสมกับ การแก้ปัญหาที่ผ่านมา การแก้ปัญหาที่ผ่านมาพบว่าสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่ก่อให้เกิดความ ล้มเหลวในการดำเนินงานคือ ความไม่ผสมผสานระหว่างวิชาการในการแก้ปัญหากับภูมิปัญญา ชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากหน่วยงานภายนอกที่เข้าไปกระตุ้นชุมชน หรือเป็นที่เล็งในการแก้ปัญหา มักนำเอาความคิดหรือวิธีการในการแก้ปัญหาเข้าไปยึดยึดให้โดยไม่ผ่านกระบวนการปรุงแต่ง ให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาหรือชุมชนนั้น ผลคือชุมชนยอมรับสิ่งใหม่ในระยะเริ่มแรกด้วย ความจำยอม แต่ด้วยความไม่เคยชินหรือขาดประสบการณ์ ในที่สุดจะเลิกใช้วิธีการนั้นในการ แก้ปัญหา เนื่องจากขาดการร่วมกันคิดหรือเรียนรู้ร่วมกันมาแต่ต้น

4. **ขั้นการขยายการดำเนินงานไปสู่ชุมชนอื่น** จากประสบการณ์ในอดีตของการแก้ไขปัญหาในชุมชน การขยายความร่วมมือไปยังชุมชนอื่นนับว่าจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากขบวนการค้าและแพรร่ระบาดยาเสพติด เกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการเป็นเครือข่ายและแพรร่ระบาดไปเกือบทุกชุมชน หากเราสามารถแก้ปัญหาหรือ ควบคุมปัญหาได้เพียงพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ในขณะที่ชุมชนรอบรอบข้างยังมีการเสพ การค้ายาเสพติดอยู่ ผู้เสพที่ยังไม่สามารถควบคุมตัวเองได้ ก็จะไปแสวงหายาเสพติดจากชุมชนเหล่านั้นมาเสพ หรืออาจหลบไปเสพในชุมชนนั้น และระยะเวลาผ่านไปปัญหา ยาเสพติดก็จะเข้ามาแพรร่ระบาดในชุมชนเดิมอีก โดยผู้ค้าพยายามสร้างอิทธิพลเพื่อกดดันในชุมชนที่แก้ปัญหาได้ การร่วมมือกันหลายชุมชนจะก่อให้เกิดพลังที่เข้มแข็งเพียงพอที่จะต่อสู้กับอิทธิพลของนักค้าได้ การขยายความร่วมมือกับชุมชนอื่นเกิดประโยชน์ใน 2 ด้าน

ด้านแรกเป็นการขจัดแหล่งที่จะแสวงหายาเสพติดมาเสพได้อีก และอีกด้านหนึ่งเพื่อสร้างพลังต่อต้านอิทธิพลของขบวนการผลิตและค้ายาเสพติด

ด้านที่สองการขยายความร่วมมือระหว่างชุมชน ก็คือการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างกัน เพราะแต่ละชุมชนมีวิธีการแก้ไขปัญหาที่ต่างกัน การได้รวมกลุ่มกันจะเป็นการทำให้เกิดความรู้และประสบการณ์เพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย อีกทั้งยังก่อให้เกิดความคึกคักกระตือรือร้นและเกิดกำลังใจในกลุ่มผู้แก้ปัญหาด้วยกัน

สรุปได้ว่าการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน พิจารณานบนหลักการแรก ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนมีบทบาทหลัก ทั้งในด้านการกำหนดกิจกรรมการรวมกลุ่มด้วยความรับผิดชอบของคนในชุมชน ในอันที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหายาเสพติด และหลักการที่สองคือ การสร้างเครือข่ายเพื่อทำกิจกรรมในด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดโดยเครือข่ายชุมชน มีหลายรูปแบบความสัมพันธ์ ที่สามารถแบ่งได้จากรูปแบบการจัดตั้งออกเป็นเครือข่ายที่เป็นทางการและเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ ในบริบทของการแก้ไขปัญหายาเสพติดจะเน้นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนด้วยการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน การศึกษาดูงานและการอบรมเพื่อสร้างองค์ความรู้ให้กับชุมชน เพื่อใช้ในการจัดการ ซึ่งที่ผ่านมาทั้งชุมชนที่ดำเนินการประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ โดยมีผู้ได้ทำการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหายาเสพติดในรูปแบบของการสร้างความเข้มแข็งชุมชน ด้วยวิธีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือและเครือข่ายการเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ ที่สามารถสรุปเป็นองค์ประกอบของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีที่บทวนมาในตอนต้น ดังอธิบายในตารางที่ 2.5

ตารางที่ 2.5 ผลสรุปการวิเคราะห์องค์ประกอบของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานป้องกัน
และแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชน จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานป้องกันยาเสพติดในชุมชน	ตั้งปั้งซี คัดสรร	นรินทร์ วัฒนชอบ (2535)	จรรยา สระมาจลา(2539)	เชื่อมเดือน ไชยหาญ (2542)	วันเพ็ญย์ จันทร์เอี่ยม (2543)	ณัด โมยาและคณะ (2544)	สุทิศ จันทะพิงค์ (2544)	พ.ต.ท.บวร เฟื่องสุข (2544)	บุญชัย วงศ์ดีใจ (2545)	พล.ต.อ. ไกรสุข สิ้นสุข (2545)	อัญญารัตน์ สุวรรณโณ (2545)	ศรีศักดิ์ ไทยอารี (2546)	พ.ต.อ.ประสิทธิ์ มะภูตทอง (2547)	พ.ต.ท.นคร ทองพานิช (2547)	รัตติยา พาณิชนอก (2547)	ต้นัน พงศ์อักษร (2547)	เอกพร จุ้ยสำราญ(2547)	สำนักงาน ป.ป.ส. (2549)
การเรียนรู้ในเครือข่าย การเรียนรู้ นอกระบบ โรงเรียน	การเรียนรู้ตามอธยาศัย	✓				✓		✓	✓				✓	✓	✓		✓	✓
	การเรียนรู้แบบร่วมกัน		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓					✓
	การเรียนรู้จากประสบ การณ์ทำงาน		✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓		✓			✓			✓
	การเรียนรู้จาก การ สอนงาน		✓						✓						✓	✓		✓
	การเรียนรู้แบบเป็น ทางการ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓					✓	✓	✓		✓
การสนับสนุนทางสังคม	การสนับสนุนจาก ครอบครัว						✓		✓				✓		✓	✓	✓	
	1.จิตใจ 2.ข้อมูล 3.ทรัพยากร		✓		✓	✓	✓		✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	การสนับสนุนจาก หน่วยงาน ราชการ	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓					✓	✓	✓	✓	✓
	การสนับสนุนจาก หน่วยงาน เอกชน				✓	✓	✓	✓	✓					✓	✓	✓	✓	✓

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานป้องกันยาเสพติดในชุมชน	ตั้งปั้งที่คัดสรร	นวิรัตน์ วัฒนชอบ (2535)	จรรยา สระมาจจา(2539)	เชื่อมเดือน ไชยหาญ (2542)	วันทนีย์ จันทร์เอี่ยม (2543)	ถนัด ไชยาและคณะ (2544)	สุพิศ จันทร์พิงค์ (2544)	พ.ต.ท.บวร เพ็งสูง (2544)	บุญชัย วงศ์ดีใจ (2545)	พล.ต.อ.ไกรสุข ลิ้มสุข (2545)	อัญญารัตน์ สุวรรณโณ (2545)	ศรีศักดิ์ ไทยอารี (2546)	พ.ต.อ.ประดิษฐ์ มะบุญทอง (2547)	พ.ต.ท.นคร ทองพานิช (2547)	รัตติยา พาณิชนอก (2547)	ศันัน พงศ์อักษร (2547)	เอกพร ชัยสำราญ(2547)	สำนักงาน.ป.ป.ส. (2549)
ความเป็นหุ้นส่วน	การมีเป้าหมายร่วมกัน		√		√	√	√		√	√		√		√	√	√	√	
	การกำหนดบทบาทและผลประโยชน์ร่วมกัน	√	√		√	√	√	√	√				√	√	√	√	√	
	การทำงานที่เป็นระบบ	√	√		√	√		√	√					√	√	√		√
การปฏิบัติงาน	คุณลักษณะเฉพาะ		√			√											√	
	ผลการปฏิบัติงาน	√	√	√	√	√		√	√	√	√	√	√	√	√		√	√

ตอนที่ 7 การวิเคราะห์อิทธิพลเชิงสาเหตุและทฤษฎีรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเส้นหรือโมเดลลิสเรล

การวิเคราะห์อิทธิพล (Path analysis)

ในการดำเนินการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย อันได้แก่ การบรรยาย การอธิบายและการควบคุมปรากฏการณ์ธรรมชาติ นักวิจัยให้ความสนใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causal relationship) ระหว่างตัวแปร และพยายามพัฒนาวิธีการศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรขึ้นหลายวิธี

การวิเคราะห์อิทธิพลเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ เพื่อทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงสาเหตุในการวิจัยที่ไม่ใช่การทดลอง เพราะนักวิจัยไม่สามารถใช้กระบวนการสุ่มได้อย่างสมบูรณ์และไม่สามารถจัดกระทำตัวแปรสาเหตุได้ จึงต้องใช้วิธีการรวบรวมตัวแปรทุกตัวที่คาดว่าจะป็นสาเหตุและมีอิทธิพลต่อตัวแปรตามมาศึกษาในการวิจัยและควบคุมตัวแปรเหล่านั้นโดยการจับคู่ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปร ด้วยเหตุนี้การตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปร โดยมีทฤษฎีเป็นพื้นฐาน

สนับสนุนจึงมีความสำคัญมาก นักวิจัยต้องทำงานในเรื่องนี้มากกว่านักวิจัยเชิงทดลอง เนื่องจากนักวิจัยที่ทำการวิจัย ซึ่งไม่ใช่การทดลองจะต้องศึกษาทฤษฎีทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับตัวแปร ที่เป็นสาเหตุของตัวแปรตามและต้องตั้งสมมติฐานหรือโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของตัวแปรทั้งหมด ถ้าในโมเดลขาดตัวแปรที่สำคัญจะทำให้การทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงสาเหตุไม่ถูกต้องสมบูรณ์

โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุหรือโมเดลลิสเรล (Linear structure relationship model or LISREL model) เป็นหัวใจสำคัญของการวิเคราะห์ อิทธิพลซึ่งจะช่วยให้ นักวิจัยตอบคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรในการวิจัยที่ไม่ใช่การทดลองได้จากโมเดลลิสเรลที่สร้างจากทฤษฎี นักวิจัยสามารถทดสอบโมเดลได้ โดยการเปรียบเทียบค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ได้จากข้อมูลเชิงประจักษ์ ค่าสหสัมพันธ์ที่ได้จากการประมาณค่าพารามิเตอร์ในโมเดล ถ้าโมเดลลิสเรลถูกต้อง (หรือทฤษฎีถูกต้อง) จะมีค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรใกล้เคียงกัน แต่อาจมีความแตกต่างกันไปได้บ้างเนื่องจากความคลาดเคลื่อนในการสุ่มตัวอย่าง แต่ถ้าหากค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่นำมาเปรียบเทียบกันนั้น มีความแตกต่างกันมากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่าโมเดลลิสเรลที่แสดงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรนั้นไม่ถูกต้อง และจำเป็นต้องปรับปรุงและพัฒนาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ หรือการวิเคราะห์อิทธิพล คือการทดสอบทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานในการสร้างโมเดลลิสเรล และการอธิบายความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ว่าตัวแปรสาเหตุแต่ละตัวมีอิทธิพลขนาดเท่าใด และมีทิศทางแบบใดต่อตัวแปรตาม ทั้งนี้เพื่อการอธิบายการพยากรณ์และการควบคุมปรากฏการณ์ที่เป็นจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ วิธีการวิเคราะห์อิทธิพลโดย Joreskog และ Sorbom ได้พัฒนาโปรแกรมลิสเรล แล้วให้ความสำคัญกับการทดสอบ รวมทั้งตรวจสอบความกลมกลืนระหว่างโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยการเปรียบเทียบค่าสหสัมพันธ์และการเปรียบเทียบ เมทริกซ์ความแปรปรวน-ความแปรปรวนร่วมระหว่างตัวแปร

วิธีการวิเคราะห์อิทธิพล มีการดำเนินการแยกเป็นขั้นตอนเริ่มต้นจากการสร้างโมเดลลิสเรล แสดงอิทธิพลจากพื้นฐานทางทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องให้ได้เป็นโมเดล แสดงอิทธิพลทางทฤษฎี (Theoretical path model) หรือโมเดลลิสเรล ขั้นต่อไปคือการกำหนดข้อมูลจำเพาะของโมเดลและการระบุความเป็นไปได้ค่าเดียวของโมเดล เพื่อตรวจสอบว่าจะดำเนินการขั้นตอนต่อไปได้หรือไม่ จากนั้นเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์มาวิเคราะห์ หากวิเคราะห์ความแปรปรวน-ความแปรปรวนร่วม หรือ เมทริกซ์สหสัมพันธ์เพื่อนำไปใช้ประมาณค่าพารามิเตอร์

ในโมเดล และนำมาคำนวณหาเมทริกซ์สหสัมพันธ์จากโมเดล ในขั้นตอนต่อไปจึงทำการเปรียบเทียบเมทริกซ์ที่ได้จากข้อมูลเชิงประจักษ์และเมทริกซ์ที่ได้จากโมเดล ซึ่งถ้ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติแสดงว่าโมเดลไม่กลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ มีข้อผิดพลาดเกี่ยวกับทฤษฎี อันต้องมีการปรับแก้โมเดลโดยทำการวิเคราะห์ใหม่ตั้งแต่เริ่มต้น แต่หากผลการเปรียบเทียบมีความแตกต่างอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ นักวิจัยอาจปรับโมเดลให้มีเส้นทางอิทธิพลน้อยลง เป็นโมเดลแบบประหยัด (Parsimonious model) การปรับแก้นี้อาจต้องดำเนินการหลายรอบจนได้ผลการทดสอบที่กลมกลืน นำไปสู่การแปลความหมายโมเดล และนำโมเดลไปใช้อธิบายความสำคัญเชิงสาเหตุของปรากฏการณ์ต่อไป

วิธีการสร้างโมเดลแสดงอิทธิพลทางทฤษฎี แบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน

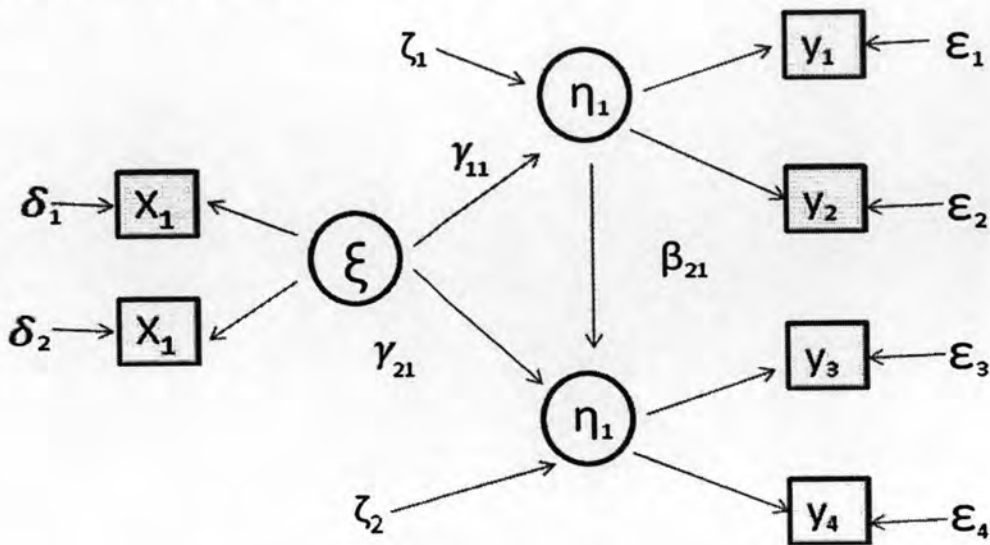
ขั้นตอนที่ 1 กำหนดชื่อตัวแปรทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 จัดลำดับตัวแปรว่าตัวแปรใดเป็นสาเหตุของตัวแปรใด

ขั้นตอนที่ 3 กำหนดลักษณะและทิศทางของความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปร โดยกำหนดเป็นโมเดล แสดงอิทธิพลระหว่างตัวแปรตามทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โมเดลลิสเรลเป็นแบบจำลองสมการที่แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุแบบเส้นตรงในโมเดลการวิจัย ตามลักษณะการวัดตัวแปร ประกอบด้วยตัวแปรแฝง ตัวแปรสังเกตได้ในกรณีที่มีตัวแปรที่เป็นสาเหตุและตัวแปรตามหลายตัว ซึ่งตัวแปรแฝงเป็นตัวแปรเชิงสมมุติฐานที่ไม่สามารถวัดได้โดยตรง แต่มีโครงสร้างตามทฤษฎีที่แสดงผลออกมาในรูปของพฤติกรรมที่สังเกตและวัดได้ สามารถประมาณค่าตัวแปรแฝงได้จากการนำกลุ่มตัวแปรที่สังเกตได้ที่เป็นตัวบ่งชี้ของตัวแปรแฝงตัวนั้น มาวิเคราะห์องค์ประกอบและค่าอิทธิพล และประมาณค่าพารามิเตอร์ ดังนั้นตัวแปรแฝงจึงเป็นตัวแปรที่ปลอดจากความคลาดเคลื่อนในการวัด เขียนเป็นโมเดลการวิจัยในรูปของสัญลักษณ์ที่ประกอบด้วย 2 โมเดล คือ โมเดลการวัด และโมเดลสมการโครงสร้าง โมเดลการวัดอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้กับตัวแปรแฝง ส่วนโมเดลสมการโครงสร้างอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝง ดังแผนภาพ

แผนภาพที่ 2.1 ภาพโมเดลใหญ่ในโปรแกรมลิสเรล

โมเดลในแผนภาพมีตัวแปรแฝงที่เป็นตัวแปรภายนอก (ξ เรียกว่า คลอไซด์) 1 ตัว และตัวแปรแฝงที่เป็นแปรภายใน (η เรียกว่า เอดต้า) 2 ตัว ตัวแปรแฝงทั้ง 3 ตัว แต่ละตัววัดได้จากตัวแปรสังเกตได้ 2 ตัวแปร (X_1, X_2) (Y_1, Y_2) (Y_3, Y_4) ตามลำดับ

ลักษณะเด่นของโปรแกรมลิสเรล สามารถสรุปได้ 5 ประการ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542) ได้แก่

1. ใช้ทฤษฎีทางสถิติวิธีไลค์ลิสต์สูงสุด (Maximum likelihood statistical theory) ซึ่งมีข้อตกลงเบื้องต้นที่ต้องทราบลักษณะการแจกแจงของตัวแปรว่ามีการแจกแจงแบบปกติพหุนาม (Multivariate normal distribution) ใช้การประมาณค่าพารามิเตอร์คำนวณทวนซ้ำหลายครั้ง จนกว่าจะมีค่าเข้าใกล้พารามิเตอร์จริง และสามารถใช่วิธีการประมาณค่าแบบอื่นได้อีก เช่น Instrument variables (IV), Two state least squares (TSLS), Unweighted least squares (ULS), Generalized least squares (GLS), Generalized weighted least squares (WLS), Diagonal least squares (DLS)

2. เป็นโมเดลใหญ่ที่ประกอบด้วย โมเดลการวัด (Measurement model) และ โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural equation model) โมเดลการวัดสามารถทำให้โปรแกรมลิสเรลสามารถแก้ปัญหาความคลาดเคลื่อนในการวัดได้โดยใช้หลักการวิเคราะห์องค์ประกอบยืนยันในการประมาณค่าตัวแปรแฝง ส่วนโมเดลสมการโครงสร้างในโปรแกรมลิสเรลนั้นครอบคลุมลักษณะความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างแบบเส้นทุกรูปแบบ จึงสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ไม่ว่าจะเป็น การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ โมเดลอิทธิพลทางเดียวหรือโมเดลอิทธิพลย้อนกลับ

3. โปรแกรมลิสเรลสามารถตรวจสอบโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างแบบเส้นระหว่างตัวแปรตามทฤษฎี ตั้งสมมติฐานว่าโมเดลสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์เพียงใด ได้หลายวิธีโดยใช้ไคสแควร์ ดัชนีวัดความพอเหมาะพอดี หรือดัชนีวัดความกลมกลืน (Goodness of fit index = GFI) และรากกำลังสองของเศษเหลือเฉลี่ย (Root of mean square residuals) ในการตรวจสอบ เมื่อโมเดลและข้อมูลสอดคล้องกัน ผลการประมาณค่าพารามิเตอร์ด้วยวิธี ML (Maximum likelihood) จะมีความถูกต้องตรงตามค่าพารามิเตอร์ เมื่อโมเดลและข้อมูลไม่สอดคล้องกัน โปรแกรมลิสเรลจะมีแนวทางแนะนำให้นักวิจัยปรับเปลี่ยนเส้นทางอิทธิพลในโมเดล หรือตรวจสอบความคลาดเคลื่อนในการวัดของตัวแปรจนกว่าจะได้ผลการวิเคราะห์ที่ต้องการ

4. ข้อตกลงเบื้องต้นของการวิเคราะห์ข้อมูลตามปกติ เมื่อนักวิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์อิทธิพล นักวิจัยต้องตรวจสอบข้อมูลว่าสอดคล้องกับข้อตกลงเบื้องต้นของการวิเคราะห์การถดถอย และการวิเคราะห์อิทธิพลซึ่งมีอยู่มากหลายข้อ และข้อมูลส่วนใหญ่จะไม่เป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้น โดยเฉพาะข้อที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างความคลาดเคลื่อน และข้อที่ว่าด้วยตัวแปรที่วัดได้ต้องไม่มีความคลาดเคลื่อน แต่สำหรับการวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมลิสเรล ข้อจำกัดในเรื่องข้อตกลงเบื้องต้นมีน้อยกว่าทำให้ผลการวิเคราะห์มีความถูกต้องมากกว่า

5. โปรแกรมลิสเรลมีโปรแกรมสำหรับวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้น ชื่อโปรแกรมพรีลิส หรือ PRELIS (PRE processor for LISREL) เพื่อคัดเลือกและสรุปข้อมูลที่เป็นตัวแปรพหุนาม ทำให้นักวิจัยสามารถใช้โปรแกรมนี้สำรวจข้อมูลจากแบบสอบถามได้ อ่านข้อมูลที่เป็นคะแนนดิบ หรืออ่านข้อมูลที่จัดกลุ่มไว้ และถ่วงน้ำหนักได้ ประมาณค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยได้ รวมทั้งจัดเตรียมเมทริกซ์สหสัมพันธ์ หรือเมทริกซ์ความแปรปรวนและบันทึกลงไว้เพื่อวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมลิสเรลต่อไป

สรุปได้ว่าการวิเคราะห์อิทธิพลเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ เพื่อทดสอบสมมติฐานในการวิจัยที่ไม่ใช่การทดลอง โดยเฉพาะงานด้านสังคมศาสตร์เนื่องจากไม่สามารถสุ่มตัวอย่างได้สมบูรณ์หรือจัดกระทำตัวแปรสาเหตุได้ จึงต้องใช้วิธีการรวบรวมตัวแปรทุกตัวที่คาดว่า จะเป็นสาเหตุต่อตัวแปรตามมาศึกษาในการวิจัย เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุจากการตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์โดยมีทฤษฎีเป็นพื้นฐานสนับสนุน จึงมีความสำคัญมาก นักวิจัยต้องทำงานในเรื่องนี้มากกว่านักวิจัยเชิงทดลอง เนื่องจากนักวิจัยที่ทำการวิจัย ซึ่งไม่ใช่การทดลองจะต้องศึกษาทฤษฎีทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับตัวแปร ที่เป็นสาเหตุของตัวแปรตามและต้องตั้งสมมติฐานหรือโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของตัวแปรทั้งหมด ถ้าในโมเดลขาดตัวแปรที่สำคัญจะทำให้การทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ไม่ถูกต้องสมบูรณ์

ตอนที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

8.1 งานวิจัยต่างประเทศ

8.1.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน

Coleman and Borman (2000) ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน โดยการทดสอบรูปแบบที่แตกต่างกัน พบว่าการปฏิบัติงานมีองค์ประกอบที่แฝงอยู่ 3 ด้านได้แก่

1. ความสามารถทางด้านความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างบุคคล หรือ การสนับสนุนทางสังคม การติดต่อระหว่างกันในที่นี้ได้แก่ การกระทำร่วมกัน การมีส่วนร่วม
2. การจัดการองค์กร ได้แก่ การกำหนดบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบร่วมกัน หรือลักษณะของความเป็นหุ้นส่วนที่กำหนดวัตถุประสงค์ บทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบที่ชัดเจน
3. ความผูกพันในงานหรือความรับผิดชอบที่มีต่องาน รวมถึงความกระตือรือร้นในงานที่สะท้อนมาจากคุณลักษณะส่วนบุคคล

8.1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านการสนับสนุนทางสังคมที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน

Sarason, I.G. (1984) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมกับความสามารถในการปฏิบัติงานในองค์กรที่มีความซับซ้อน ผลการศึกษาพบว่า การสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงาน ทักษะในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

8.1.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน

Campbell (1990) ทำการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการปฏิบัติงานจากพนักงานจำนวน 443 คนในบริษัทแห่งหนึ่งพบว่า ความสามารถในการปฏิบัติงานเป็นผลมาจากการเรียนรู้ใน 4 รูปแบบคือ

1. การเรียนรู้ตามอัธยาศัย
2. การเรียนรู้จากประสบการณ์การทำงาน
3. การเรียนรู้จากการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มทักษะ
4. การเรียนรู้แบบร่วมกัน ในรูปแบบการประชุม ปรีกษาหารือในกลุ่มหรือที่งาน

นอกจากนี้ในงานวิจัยยังพบว่า แรงจูงใจที่เกิดจากการสนับสนุนทางสังคม คุณลักษณะของบุคคล ได้แก่ ความพยายาม การมีระเบียบวินัย เป็นต้น

8.1.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านความเป็นหุ้นส่วนที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน

Cohen and Uphoff (1977) ทำการศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อความเป็นหุ้นส่วนของชุมชนกับโรงเรียน โดยศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการแก้ปัญหาชุมชนต้องเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจว่าจะทำอะไรและอย่างไร โดยการนำโครงการไปปฏิบัติและได้รับการสนับสนุนทรัพยากรด้านต่างๆ เช่น คน วัสดุ แรงงาน หรือความร่วมมือในด้านแรงงาน กิจกรรมเฉพาะด้าน ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาและร่วมในการประเมินผลโครงการ โดยได้เสนอแนะไว้ 4 ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มโครงการ ค้นพบปัญหาและสาเหตุของปัญหา แล้วร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการ

ชั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผน ร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ วิธีและแนวทางการดำเนินการ รวมทั้งกำหนดแหล่งทรัพยากร

ชั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ โดยเข้าร่วมทำประโยชน์ด้านทุนทรัพย์ แรงงาน วัสดุอุปกรณ์ การบริหารงานหรือประสานงาน

ชั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลโครงการ เข้าร่วมประเมินว่าโครงการที่ดำเนินมาบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ และเพื่อเป็นแนวทาง ปรับปรุงการดำเนินงานต่อไป

8.1.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านการสนับสนุนทางสังคม ด้านความเป็นหุ้นส่วนที่มีผลต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติงาน

Hamilton (2006) ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ในเครือข่ายการมีเรียนรู้เพื่อสร้างศักยภาพในการปฏิบัติงานในองค์กร พบว่า กระบวนการสร้างความสำเร็จของเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ การสร้างปัจจัยด้านความเป็นหุ้นส่วนเช่น การมีจิตสำนึก และสร้างวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม การกำหนดโครงสร้างและระบบการทำงานเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานร่วมกันและการกำหนดวัตถุประสงค์หรือกลยุทธ์ในทางธุรกิจที่ชัดเจน รวมทั้งการกำหนดและทำความเข้าใจบทบาทของหุ้นส่วนแต่ละคน ปัจจัยเหล่านี้จะเป็นตัวชี้วัดความสามารถในการปฏิบัติงานของสมาชิกได้เป็นอย่างดีและจะนำไปสู่ความสำเร็จขององค์กร

นอกจากปัจจัยความเป็นหุ้นส่วนแล้ว ยังพบว่า การสนับสนุนทางสังคมของผู้นำในเครือข่ายจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานมุ่งไปสู่เป้าหมายร่วมกัน ในการสนับสนุนนี้ยังรวมถึง การสนับสนุนด้านต่างๆ ที่จะสัมพันธ์กับหน้าที่การทำงาน และได้ศึกษาโครงสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเป็นรูปแบบที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า การเรียนรู้ในเครือข่ายที่เกิดจากโครงสร้างที่เหมาะสมจะสนับสนุนความสามารถขององค์กร

8.1.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลการปฏิบัติงาน

Hamid (1974) ทำวิจัยและพัฒนาเทคนิคการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคคล โดยเสนอว่าเครื่องมือในการประเมินผลที่เที่ยงตรงและเชื่อถือได้ ต้องมีองค์ประกอบด้าน พฤติกรรม ผลงาน วัตถุประสงค์ขององค์กร สภาพะการทำงานในองค์กร

Motowidlo et al. (1997) ทำการศึกษาเพื่อหาตัวบ่งชี้ในการวัดผลการปฏิบัติงาน ในมิติต่างๆ ของการปฏิบัติงาน พบความแตกต่างของตัวบ่งชี้ 2 ลักษณะคือ

1. ลักษณะเฉพาะหรือบุคคลิกภาพของผู้ปฏิบัติงาน ได้แก่ ความสามารถในการเรียนรู้ ทักษะ ความมีระเบียบวินัย ความเชื่อมั่นในตัวเอง ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน
2. ผลการปฏิบัติงาน เช่น ระดับของความสำเร็จ

งานวิจัยนี้ได้สอดคล้องกับ Campbell, McHerry and Wise, (1990); Hattrup, O'Connell and Wingate, (1998); Johnson, (2001)

8.1.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ทั่วไป

Pastor and Mayo (1995) ศึกษาลักษณะองค์กรกับการสร้างรูปแบบเครือข่ายทางสังคม โดยศึกษาลักษณะองค์กรและลักษณะส่วนบุคคล พบว่า รูปแบบเครือข่ายเป็นผลมาจากการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน การมีปฏิสัมพันธ์กันในงาน และความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน มากกว่าข้อตกลงร่วมกันขององค์กร ดังนั้น รูปแบบเครือข่ายที่เข้มแข็ง จึงเป็นลักษณะเครือข่ายเพื่อนร่วมงานมากกว่าเครือข่ายที่เป็นทางการ มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ทำให้ผู้นำกลุ่มมีอิทธิพลต่อกลุ่มเป็นอย่างมาก

Charlotte , Lowe and Kayleigh (2001) ศึกษากระบวนการ รูปแบบการเรียนรู้ของเครือข่ายแบบออนไลน์ เพื่อหาปัจจัยความสัมพันธ์ของกระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการต่างๆ ภายในกลุ่ม รูปแบบของปฏิสัมพันธ์และทำการประเมินประสิทธิภาพการเรียนรู้ในเชิงปริมาณ

และคุณภาพ ในการสร้างความรู้ที่เกิดขึ้นของสมาชิก เพื่อปรับปรุงพัฒนาการจัดการจัดสภาพแวดล้อมให้เกิดการพัฒนาความรู้ของสมาชิก พบว่าการเรียนรู้แบบเครือข่ายจะสร้างมุมมองที่หลากหลาย และสร้างความน่าสนใจให้กับสมาชิก ผู้จัดการจัดสภาพแวดล้อมในกระบวนการเรียนรู้ต้องพยายามดึงประสบการณ์ของแต่ละคนมาแลกเปลี่ยนให้มากที่สุด และเสนอแหล่งความรู้ใหม่ๆที่หลากหลาย มีกระบวนการที่ซับซ้อนมากกว่าการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้จัดการต้องเข้าใจการเรียนรู้ของกลุ่มเป็นอย่างดี จะทำให้การจัดการเกิดประสิทธิภาพทำให้ผู้เรียนเห็นภาพกว้างและชัดเจน จากการสร้างกระบวนการที่ผสมผสานระหว่างเนื้อหาและบริบท เข้าไปสู่กระบวนการเรียนรู้แบบร่วมกัน โดยการสร้างความขัดแย้งและควบคุมให้เกิดการคิดและสร้างความรู้ใหม่

Hytonen (2004) ศึกษาการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ด้วยการเรียนรู้แบบร่วมกัน เพื่อสนับสนุนเรื่องการจัดการความรู้ ในกลุ่มของพนักงานในองค์กร ที่การวิจัยจะแบ่งกลุ่มการเรียนรู้ ออกเป็นพนักงาน หัวหน้าและฝ่ายพัฒนาบุคลากร ให้นเน้นการมีส่วนร่วมด้วยการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกัน นำประสบการณ์และสมรรถนะงานของแต่ละบุคคลมาแลกเปลี่ยน ด้วยการจัดการปัญหาผ่านการปฏิบัติการจริงของกลุ่มในรูปแบบการมีส่วนร่วม การวิจัยพบว่า กระบวนการดังกล่าวทำให้เกิดองค์ความรู้ที่ขยายออกไป มีการพัฒนาสมรรถนะของสมาชิกในกลุ่มแต่ละคนตามภาระงานของตน นอกจากนี้การเรียนรู้ในแต่ละองค์กร ยังขึ้นอยู่กับปรัชญา และมุมมองของแต่ละองค์กรที่แตกต่างกัน

จากการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานทั่วไปและการปฏิบัติงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนและทั้งหมดที่กล่าวมา สรุปได้ว่าการปฏิบัติงานต้องใช้การเรียนรู้ และหากเป็นการปฏิบัติงานด้านสังคมที่ไม่มีคำตอบแทน หรืออยู่ในรูปแบบอาสาสมัคร ต้องมีการการสนับสนุนทางด้านสังคม จิตใจ ข้อมูลและทรัพยากรจากแหล่งต่างๆทั้งภายในชุมชนและแหล่งภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน นอกจากนี้ยังต้องมีการเข้าร่วมกันเป็นหุ้นส่วน มีการกำหนดเป้าหมาย กำหนดบทบาทและผลประโยชน์ร่วมกัน ด้วยการทำงานที่เป็นระบบ และจุดที่สำคัญของการปฏิบัติงานป้องกันยาเสพติดในชุมชนนั้น ต้องใช้กระบวนการของเครือข่ายที่สมาชิกต้องมีการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ จากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยทั้งหมดที่ได้ทบทวนมา ผู้วิจัยเห็นว่าแต่ละองค์ประกอบมีความสอดคล้องกันและมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของสมาชิกเครือข่ายการป้องกันยาเสพติดในชุมชน อันสามารถจะกำหนดเป็นกรอบการวิจัยที่ชัดเจน

8.2 งานวิจัยในประเทศ

8.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านการสนับสนุนทางสังคมที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน

เกรียงศักดิ์ ราชโคตร (2545) ศึกษาลักษณะทางชีวสังคมที่แตกต่างกันของนักศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการปฏิบัติงาน ของนักศึกษา ผลการศึกษาพบว่าลักษณะทางจิต ได้แก่ ความเชื่ออำนาจในตน แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ การสนับสนุนทางสังคม มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการปฏิบัติงาน พบว่าแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และสนับสนุนทางสังคม มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการปฏิบัติงาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จะเห็นได้ว่าลักษณะทางชีวสังคมมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการปฏิบัติงาน อิทธิบาท 4 มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการปฏิบัติงาน ดังนั้นลักษณะทางจิตมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานด้วย

ปัทมา อินทร์ชู (2547) เป็นการศึกษาสภาพความมั่นคงทางด้านจิตใจและพฤติกรรมการทำงานของข้าราชการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความมั่นคงทางด้านจิตใจและพฤติกรรมการทำงานของข้าราชการ และศึกษาปัจจัยด้านความมั่นคงทางจิตใจที่มีผลต่อการทำงานของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้าราชการในหน่วยงานส่วนกลางจำนวน 258 คน ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีสภาพความมั่นคงทางจิตระดับปานกลาง มีพฤติกรรมการทำงานในระดับสูง ปัจจัยด้านความมั่นคงทางจิตใจ ได้แก่ สุขภาพจิต การรับรู้ความสามารถของตนเอง บรรยากาศองค์การและการสนับสนุนทางสังคม มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับพฤติกรรมการทำงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ปัจจัยด้านความมั่นคงทางจิตใจ ได้แก่ สุขภาพจิต การรับรู้ความสามารถของตนเองการสนับสนุนทางสังคม และทัศนคติต่อการประเมินผลปฏิบัติงาน

8.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน

อัญชลี ศิลาเกศ (2545) ศึกษาวิจัยประเมินผลรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อการป้องกันสารเสพติดในจังหวัดอำนาจเจริญ โดยกรมสุขภาพจิต ได้ศึกษานุคคณาการสาธารณสุขที่ผ่านการอบรมเทคนิคการจัดการการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการป้องกันสารเสพติดใน 4 อำเภอจำนวน 28 คนและประชาชนที่เข้าร่วมการปฏิบัติงาน พบว่า การจัดการฝึกอบรมมีผลต่อการสร้างการมีส่วนร่วมและการปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาในชุมชน ทำให้สมาชิกเห็นความสำคัญและเกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติงานตามโครงการ โดยมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดการสนับสนุนระหว่างกันในด้านจิตใจและทรัพยากร

วาสนา บุญยประภา (2545) ศึกษาการเรียนรู้ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารเสพติดของชาวเขา พบว่าช่องทางในการเรียนรู้ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับสารเสพติดของชุมชน ได้แก่ 1) การเรียนรู้ทางตรง โดยการสอนหรือบอกโดยตรงจากผู้สอน เพื่อนสมาชิก 2) การเรียนรู้โดยทางอ้อม โดยการสังเกต สนทนา สื่อโทรทัศน์ ภาพยนตร์ วิทยุ ซึ่งเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้สารเสพติด คือความต้องการในการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต การศึกษายังพบว่าปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเรียนรู้คือ ความเป็นสมาชิกของกลุ่ม เครือข่ายที่มีความสัมพันธ์สนับสนุน เกื้อกูลกันทางสังคม เชื้ออาหารและเกิดแรงจูงใจในการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน อันส่งผลต่อการปฏิบัติงานของสมาชิกในชุมชน

8.2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านความเป็นหุ้นส่วนที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน

จตุภูมิ เขตจัตุรัส (2547) ศึกษาสภาพความรู้และการปฏิบัติงานก่อนและหลังการดำเนินงานความริเริ่มของความเป็นหุ้นส่วนในการวิจัย ลักษณะการดำเนินงานความริเริ่มของความเป็นหุ้นส่วนในการวิจัย และการเปลี่ยนแปลงของความรู้และการปฏิบัติงานอันเนื่องมาจากอิทธิพลของความริเริ่มของความเป็นหุ้นส่วนในการวิจัยของครูโรงเรียนและอาจารย์มหาวิทยาลัย วิธีการวิจัยเป็นแบบกรณีศึกษาพหุพื้นที่ (Multisite case study) 4 แห่ง ในโครงการวิจัย 2 โครงการ การศึกษาเป็นแบบสืบย้อนโดยการเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และแบบเจาะลึก การวิเคราะห์เอกสาร และการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย การวิเคราะห์เนื้อหา การลดทอนข้อมูล การเปรียบเทียบข้อมูล และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ผลวิจัยพบว่า

1. สภาพความรู้และการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนและอาจารย์มหาวิทยาลัยก่อนการดำเนินงานโครงการวิจัย มีลักษณะยังขาดความรู้ในเนื้อหาที่โครงการวิจัยมุ่งเน้นและสำหรับผู้ที่มีพหุความรู้ก็ยังขาดการนำความรู้มาใช้ในการปฏิบัติงาน ขาดความสม่ำเสมอในการปฏิบัติ และครูโรงเรียนไม่สามารถทำวิจัยและนำผลการวิจัยมาใช้ในการปฏิบัติงานได้

2. ลักษณะการดำเนินงานความริเริ่มของความเป็นหุ้นส่วนในการวิจัยระหว่างครูโรงเรียนและอาจารย์มหาวิทยาลัยมี 3 แบบ คือ แบบนำพัฒนา แบบกัลยาณมิตร และแบบสนับสนุน โดยทั้ง 3 แบบมีลักษณะความริเริ่มของความเป็นหุ้นส่วนในการวิจัย 5 ประการ คือ 1) มีการกำหนดเป้าหมายในการวิจัยร่วมกัน 2) มีการกำหนดบทบาทที่ชัดเจนในการวิจัยร่วมกัน 3) มีกิจกรรมที่ทำร่วมกันในการวิจัย 4) มีการทบทวนความสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอ และ 5) มีการเอื้อประโยชน์ต่อกันในการวิจัย

3. สภาพความรู้และการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนและอาจารย์มหาวิทยาลัย หลังการดำเนินงานโครงการวิจัย มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะการเพิ่มความรู้มากขึ้นในเนื้อหาสาระ ที่มุ่งเน้นของโครงการวิจัยและสามารถนำความรู้มาใช้ในการปฏิบัติงานได้มากขึ้นและอย่างหลากหลาย มีการพัฒนางานที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องสามารถทำวิจัยได้และมีการนำผลการวิจัยไปใช้ในการปฏิบัติงาน อิทธิพลสำคัญของความริเริ่มของความเป็นหุ้นส่วนในการวิจัยคือ ทำให้ครูโรงเรียนและอาจารย์มหาวิทยาลัยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกัน อันเป็นผลทำให้แต่ละฝ่ายเกิดความรู้ที่มีคุณค่าทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ และก้าวสู่การพัฒนาวิชาชีพพร้อมกัน

แสงทอง ภูศรี (2545) ศึกษาแนวคิดและการปฏิบัติด้านความเป็นหุ้นส่วนระหว่างครอบครัวและโรงเรียน ในการจัดการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นหุ้นส่วน ได้แก่ เจตคติต่อความเป็นหุ้นส่วน ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยย่อยที่มีอิทธิพลได้แก่ 1) การสร้างความตระหนักจากการประชุมสัมมนา ความห่วงใยลูกหลานของตนเอง และประสบการณ์การทำงานร่วมกัน 2) การกำหนดนโยบาย 3) การให้การสนับสนุน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลต่อแนวคิดด้านความเป็นหุ้นส่วนในการมีเป้าหมายและยึดหลักการทำงานด้วยความเสมอภาค เคารพและไว้วางใจกัน รับผิดชอบผลงานร่วมกัน และมีขั้นตอนการดำเนินงานที่มีคุณภาพ ซึ่งปัจจัยด้านความเป็นหุ้นส่วนที่กล่าวมาจะส่งผลต่อการปฏิบัติกิจกรรมที่ส่งเสริมความเป็นหุ้นส่วนในด้านการช่วยสร้างสภาพแวดล้อมชุมชน การติดต่อสื่อสารระหว่างกัน การเข้ามาทำงานอาสาสมัคร การสร้างการเรียนรู้ในชุมชน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการใช้ทรัพยากรร่วมกันในชุมชน

กมลทิพย์ ศรีหาเศษ (2547) ศึกษาการวิจัยประเมินผลโครงการจัดการศึกษาตามแนวคิดความเป็นหุ้นส่วนระหว่างภาครัฐและเอกชน ผลการศึกษาพบว่า ความเป็นหุ้นส่วนจะทำให้เกิดการตั้งเป้าหมายร่วมกัน ยึดความเสมอภาคในการบริหารและปฏิบัติงานอันมีขั้นตอนการดำเนินงานที่เป็นระบบ ซึ่งส่งผลต่อการปฏิบัติงานของโครงการร่วมภาครัฐและเอกชน โดยทำการประเมินผลก่อน ระหว่าง และหลังโครงการสิ้นสุด ซึ่งพบว่าการมีเป้าหมายเดียวกันจะช่วยให้เกิดการพัฒนาความรู้ ความสามารถได้ตรงตามวัตถุประสงค์โครงการ ส่วนการยึดหลักการทำงานที่เสมอภาคจะส่งผลต่อการปฏิบัติงานของโครงการ ตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ ในขั้นตอนการวางแผนและนำไปสู่การปฏิบัติ จะทำให้เกิดความเคารพซึ่งกันและกันระหว่างหน่วยงาน ส่วนการมีขั้นตอนการดำเนินงานที่เป็นระบบ จะส่งผลต่อการปฏิบัติงานโดยแต่ละฝ่ายจะไม่ก้าวก่ายการจัดการภายในของอีกฝ่ายและแต่ละฝ่ายจะมีอิสระในการตัดสินใจการทำงานอย่างเต็มที่

สามารถ กมขุนทด (2548) ศึกษาแนวทางการพัฒนาความเป็นหุ้นส่วนของ ผู้ปกครองและชุมชนเพื่อพัฒนาผู้เรียนโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พบว่ากิจกรรม ที่ทำให้เกิดความเป็นหุ้นส่วนได้แก่ การทำหน้าที่พัฒนาชุมชน การสื่อสาร การเรียนรู้ในชุมชน การมีส่วนร่วมตัดสินใจในนโยบาย กิจกรรมการพัฒนาและการแก้ปัญหาต่างๆ และการทำงาน ร่วมกับชุมชน โดยกิจกรรมเหล่านี้จะสร้างให้เกิดความเป็นหุ้นส่วนและนำไปสู่การปฏิบัติงาน ร่วมกันที่มีประสิทธิภาพระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยการปฏิบัติงานของอาสาสมัครพบว่า ยังมี จำนวนไม่มากเนื่องจากขาดความพร้อมทางด้านเวลาและความสามารถ

8.2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลการปฏิบัติงาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ทำการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการ ประเมินผลข้าราชการครู เพื่อหาองค์ประกอบที่เหมาะสมในการประเมินผลการปฏิบัติ โดยทำการ สัมภาษณ์ความคิดเห็น ครูสายงานนิเทศก์การศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ ต่างๆ จำนวน 394 คน พบว่า โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS และ โปรแกรมสำเร็จรูป LISREL ในการ วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory factors analysis) เพื่อทดสอบองค์ประกอบที่ เหมาะสมในการปฏิบัติงาน และทำการจัดลำดับองค์ประกอบด้วยการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) พบว่าองค์ประกอบที่เหมาะสมในการประเมินผลการปฏิบัติงานครูแต่ละสายงานมี ความแตกต่างกัน แต่สามารถสรุปองค์ประกอบรวมได้ 2 องค์ประกอบ คือ คุณสมบัตินายใน ตัวบุคคล ได้แก่ คุณลักษณะความเป็นครู ความรับผิดชอบต่อหน้าที่และผลการปฏิบัติงาน ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตร การสอน การจัดทำตำรา สื่อการสอนต่างๆ

8.2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชน

นวรรตน์ วัฒนชอบ (2535) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการประสานงาน ป้องกันและแก้ไขยาเสพติดในระดับจังหวัด ศึกษาการปฏิบัติงานของผู้ดำรงตำแหน่งอนุกรรมการ ป้องกันและปราบปรามยาเสพติดระดับจังหวัด 24 จังหวัดภาคกลางยกเว้นกรุงเทพมหานคร พบว่า 1) ปัจจัยส่วนบุคคลส่วนใหญ่ได้แก่ เพศ มีความสัมพันธ์กับงานด้านการประสาน อายุ ระดับการศึกษา ไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงาน 2) ปัจจัยการเรียนรู้ได้แก่ การเรียนรู้ตาม อรรถศาสตร์ การเรียนรู้จากการฝึกอบรมมีผลต่อการปฏิบัติงาน 3) โครงสร้างของคณะกรรมการได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานและการจัดระบบการทำงาน การติดต่อสื่อสารภายใน 4) การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร งบประมาณ โดยสามารถสร้าง สมการพยากรณ์ได้และเสนอเป็นตัวแปรสำหรับการศึกษาในเชิงปริมาณ

จรรยา สระมัจฉา (2539) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดบนพื้นที่สูงของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลกับการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของอาสาสมัครในพื้นที่หมู่บ้านพัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ กิ่งอำเภอแม่วาง อำเภอแม่แจ่ม ได้แก่ 1) การสนับสนุนจากผู้นำ 2) การสอนงานที่แนะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ 3) การให้การสนับสนุนจากมูลนิธิโครงการหลวงด้านวิชาการข้อมูล ข่าวสารและที่ปรึกษา 4) ความเป็นหุ้นส่วนในการกำหนดบทบาทความสัมพันธ์กับส่วนราชการและมูลนิธิกับชุมชน 5) การได้รับการยอมรับนับถือจากประชาชนในพื้นที่ 6) การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์นโยบาย กำหนดแผนพัฒนา ตัดสินใจและ ทบทวนความสัมพันธ์ 7) การสนับสนุนขวัญและกำลังใจรวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกจากชุมชน 8) การอบรมให้ความรู้ด้านตัวบทกฎหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติงานและเวทีการสัมมนา ประชุม ร่วมกัน 9) กำหนดวัตถุประสงค์เป้าหมายชัดเจน 10) คุณลักษณะของบุคคลในด้านการเสียสละ อดทนและความกระตือรือร้น 11) มีเครือข่ายสนับสนุนการดำเนินงาน

เอี่ยมเดือน ไชยหาญ (2542) ศึกษาลักษณะเครือข่ายชุมชนเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน พบว่า เครือข่ายทำกิจกรรมด้านยาเสพติดในชุมชนเป็นเครือข่าย การเรียนรู้ โดยส่วนใหญ่ชุมชนมีการสร้างการเรียนรู้ด้วยการพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ภายในชุมชนของตนเอง และปัญหาของเครือข่ายการเรียนรู้เกิดจากการขาดความรู้ แนวคิดในการ ทำกิจกรรม สำหรับแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ คือ การส่งเสริมวิชาการ เทคนิค การศึกษา ดูงานและการจัดเวทีชาวบ้าน

วันทนีญ์ จันทรเยี่ยม (2543) ศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนในการแก้ปัญหายาเสพติด กรณีศึกษาองค์กร ชุมชนมั่ง จังหวัดเชียงใหม่ พบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินงาน ได้แก่ 1) ศักยภาพของผู้นำชุมชน 2) การจัดการองค์กรร่วมกัน 3) การเรียนรู้ของสมาชิก ได้แก่ การเรียนรู้ในเครือข่ายการเรียนรู้ทางการศึกษานอกระบบ เช่น การเรียนรู้จากการประสบการณ์การทำงาน การเรียนรู้แบบร่วมกันและการฝึกอบรมดูงาน 4) การได้รับการสนับสนุนทางสังคมจาก องค์กรภาครัฐและเอกชน การได้รับการยอมรับจากหน่วยงานและประชาชนในชุมชน รวมถึงการ สนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร การสนับสนุนด้านอุปกรณ์ เช่นวิทยุสื่อสารประจำตัว

ถนัด ไบยาและคณะ (2544) ศึกษาสถานภาพและการพัฒนาเครือข่ายองค์กร ชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ทำการศึกษาการดำเนินงานของกลุ่ม องค์กรชุมชน ที่ดำเนินงานในจังหวัดน่าน โดยพบว่าปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของ

เครือข่ายได้แก่ 1) การตระหนักรับรู้ปัญหาและการสร้างแนวร่วมเป็นหุ้นส่วนในการกำหนดเป้าหมาย บทบาทและแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน การทำงานที่เป็นระบบ 2) แรงสนับสนุนจากองค์กรภายนอกและประชาชนในชุมชน 3) การประเมินผลการปฏิบัติงาน 4) การเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้จากการให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด (การเรียนรู้ตามอัธยาศัย) การใช้กระบวนการกลุ่ม การศึกษาดูงาน 5) คุณลักษณะของผู้ปฏิบัติ ได้แก่ การมีจิตสาธารณะ เสียสละ กล้าหาญ และเป็นที่ยอมรับ

ฐิติภัทร อุณเวทย์วานิช (2544) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ศึกษากรณีอำเภอเมือง จังหวัดยโสธร พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมปฏิบัติงานป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอเมือง จังหวัดยโสธร จำนวน 150 คนได้แก่ 1) ระยะเวลาในการอาศัยในหมู่บ้าน 2) จำนวนครั้งในการอบรมเกี่ยวกับยาเสพติดและความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับยาเสพติด ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ สถานภาพสมรสและระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งต่างๆ

สุพิศ จันทะพิงค์ (2544) ศึกษาการแก้ไขปัญหายาเสพติดโดยกระบวนการประชาสังคม กรณีศึกษาบ้านเขาโคกเพน อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ ทำการศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อมุ่งอธิบายการแก้ปัญหายาของชุมชนโดยการใช้ของสมาชิกในชุมชน เมื่อมีผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำกลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชนและพระสงฆ์ พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานคือ การมีจิตสำนึกร่วมในการรวมตัวจากความเดือดร้อนของปัญหายาเสพติดที่เป็นผู้ร่วมชะตาเดียวกัน เข้ามาเป็นหุ้นส่วนกัน ทุกคนสมัครใจเข้าร่วมกันเพื่อมุ่งหวังในเป้าหมายเดียวกัน คือ 1) การแก้ไขปัญหาและได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ทำให้มีการตัดสินใจและกำหนดบทบาทในการปฏิบัติงานและประเมินผลร่วมกัน 2) การเรียนรู้จากเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน มีการเรียนรู้ในรูปแบบของการศึกษาดูงาน เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การสรุปผลการปฏิบัติงาน การวิเคราะห์ปัญหาและเสนอทางเลือก 3) การสนับสนุนทางสังคมคือ การให้ข้อมูลข่าวสาร วิชาการ ภูมิปัญญาในด้านการบำบัดรักษาและความรักจากคนในสังคม

บวร เพ็งสุข (2544) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของชุมชนในการแก้ปัญหายาเสพติดตามโครงการชุมชนเฉลิมพระเกียรติ กรณีศึกษาชุมชนในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของสมาชิกหรือกลุ่มอาสาสมัครในชุมชนได้แก่ 1) ด้านการเตรียมความพร้อมของสมาชิกประกอบด้วย การศึกษาเพื่อปรับทัศนคติ

การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ประชาสัมพันธ์และการเรียนรู้แบบร่วมกัน การฝึกอบรม สัมมนา นิทรรศการและการเรียนรู้จากการประสบการณ์การทำงาน 2) ด้านการมีส่วนร่วมเป็นหุ้นส่วน ในกระบวนการกำหนดเป้าหมาย วางแผนการปฏิบัติ ปรับปรุงและประเมินผลร่วมกัน รวมถึง การกำหนดบทบาทที่เท่าเทียมกัน 3) ด้านการสนับสนุนในด้านจิตใจจากกลุ่ม การสนับสนุน ทรัพยากรจากหน่วยงานและองค์กรพัฒนาเอกชน

บุญชัย วงศ์เต๊ะจ๊ะ (2545) ศึกษาการพัฒนาการป้องกันและแก้ไขยาเสพติดของ เครือข่ายชุมชนหมู่บ้านป่อสร้าง อำเภอสันกำแพงจังหวัดเชียงใหม่ พบปัจจัยที่มีผลต่อการ ปฏิบัติงานได้แก่ 1) การสนับสนุนทางวิชาการ ทรัพยากรจากภาครัฐและเอกชน การได้รับความ ปลอดภัยและยกย่องเชิดชูจากสังคม 2) จิตสำนึกในการแก้ปัญหา 3) ความร่วมมือระหว่างองค์กร ภาครัฐและเอกชนในลักษณะของหุ้นส่วน ในการกำหนดบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ เป้าหมายและ การกระจายผลประโยชน์ให้สมาชิกอย่างเท่าเทียม 4) เครือข่ายการเรียนรู้ โดยการแสวงหาความรู้ ข่าวสารอันถูกต้องและการเพิ่มทักษะความรู้ ความสามารถจากเวทีแลกเปลี่ยน การประชุม การ สะสมประสบการณ์จากการทำงานและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

ไกรสุข ลินสุข (2545) ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกัน ยาเสพติด ตำบลพบางพรหม จังหวัดสมุทรสงคราม ด้วยวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) เสนอวิธีการสร้างการเรียนรู้ เพื่อจัดการกับปัญหายาเสพติดใน ชุมชนด้วยวิธีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างพลังให้ชุมชนในแนวทางของการมีส่วนร่วม และเสนอกระบวนการสร้างการเรียนรู้จากจัดการประชุม อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เรียนรู้จากประสบการณ์จากชุมชนอื่นๆ ทั้งที่ประสบความสำเร็จและล้มเหลว โดยเสนอให้มีการ สร้างเครือข่ายแกนนำเยาวชนและขยายเครือข่ายเพื่อสร้างพลังและความยั่งยืนในการแก้ปัญหา

อัญญารัตน์ สุวรรณโณ (2545) ศึกษาบทบาทของผู้นำท้องถิ่นกับแนวทางการ ป้องกันยาเสพติด ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา โดยหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภูมิหลัง และ บทบาทของผู้นำท้องถิ่นกับแนวทางป้องกันยาเสพติด ทำการศึกษากลุ่มกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์กร บริหารส่วนจังหวัด องค์กรบริหารส่วนตำบลและคณะกรรมการบริหารชุมชน จำนวน 206 คน ใน 4 อำเภอพบว่า เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรสและระยะเวลาการปฏิบัติงานมีผลต่อ การปฏิบัติงาน ส่วนอายุ รายได้ ไม่มีผลต่อการปฏิบัติงาน โดยได้สรุปในภาพรวมว่าปัจจัยภูมิหลัง ไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงาน

ศรีศักดิ์ ไทยอารี (2546) ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อการพัฒนาองค์ความรู้ในการจัดการปัญหาเสพติดในชุมชน พบว่าชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มการทำงานทั้งที่เป็นทางการและตามธรรมชาติและพบว่าประสบความสำเร็จมากกว่ากลุ่มสมาชิกที่ทางการกำหนดให้จัดตั้ง แต่ไม่มีการขยายและขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พัฒนาการองค์ความรู้ระหว่างกลุ่มต่างๆในชุมชน เสนอให้สร้างกลุ่มสมาชิกที่เกิดจากความต้องการของกลุ่มหรือคนในชุมชน และความเข้มแข็งของกลุ่มด้วยการสร้างเครือข่าย เสนอวิธีการใช้เยาวชนเป็นตัวขับเคลื่อนและสร้างเครือข่ายเยาวชนด้วยวิธีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานของกลุ่ม และสร้างแกนนำเพื่อขยายผลการเรียนรู้ออกไป

ประดิษฐ์ มะกูดทอง (2547) ศึกษาการสร้างเขตปลอดยาเสพติดในชุมชนโดยศึกษากรณีชุมชนริมคลองลาดพร้าวภาวนา มีวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานสร้างเขตปลอดยาเสพติดของสมาชิกชุมชนจำนวน 5 กลุ่ม ได้แก่ คณะกรรมการชุมชน อาสาสมัครชุมชน ผู้ติดยาเสพติด ผู้เลิกยาเสพติดและเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งพบปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน ได้แก่ 1) ความเป็นหุ้นส่วนด้วยการมีการกำหนดบทบาท ภาระหน้าที่รับผิดชอบ และประโยชน์ที่ได้รับร่วมกันรวมถึงการแบ่งปันการใช้ทรัพยากร เช่น อาคาร สถานที่ 2) การสร้างการเรียนรู้และมีส่วนร่วมการทำกิจกรรมทั้งในระดับของครอบครัว โรงเรียนและชุมชน 3) การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร 4) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมในชุมชน ได้แก่ การสนับสนุนจากหน่วยงานองค์กรทั้งภายในและภายนอกชุมชน รวมถึงปัญญาชนและผู้นำในชุมชน

นคร ทองพานิช (2547) ศึกษาศักยภาพของชุมชนในการป้องกันการแพร่ระบาดของยาเสพติด โดยทำการศึกษเปรียบเทียบระหว่างชุมชน 3 ชุมชน ได้แก่ เทพรักษาโมรารวรรณ 1 และชาฮาดาร์ ในพื้นที่เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร โดยพิจารณาตัวชี้วัดที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน พบว่า ตัวชี้วัดที่มีผลต่อการปฏิบัติงานจากการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่าง 3 ชุมชน ได้แก่

1. ผู้นำชุมชน ได้แก่ วิสัยทัศน์ การกระตุ้นและสนับสนุนด้านแรงจูงใจและการประสานงาน
2. กิจกรรมของชุมชน เป็นองค์ประกอบที่ทำให้เกิดการร่วมมือ และความเป็นหุ้นส่วนด้วยความเห็นอกเห็นใจและเป็นพวกพ้อง รวมถึงการสื่อสารที่ดีระหว่างกัน เช่นกิจกรรมทำบุญขึ้นปีใหม่
3. ศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิต ลดความขัดแย้งและปรับทัศนคติไปในทิศทางเดียวกัน

4. มาตรการทางสังคม ได้แก่ การปฏิบัติต่างๆที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งชุมชน เช่น การตั้งอาสาสมัครเวรยาม เฝ้าระวัง เป็นการกำหนดเป้าหมายและแนวทางการปฏิบัติ กำหนดบทบาทร่วมกันและแสดงความรับผิดชอบ

5. การเรียนรู้ ได้แก่ การเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นการเรียนรู้ทุกอย่างในชีวิตประจำวัน จากข่าวประชาสัมพันธ์ หอกระจายเสียง รวมทั้งการเรียนรู้แบบฝึกอบรม สัมมนา และศึกษาดูงาน

6. บทบาทของกัลยาณมิตรภายนอก ได้แก่ หน่วยงานองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงองค์การพัฒนาเอกชน ที่ให้การสนับสนุนด้าน ข้อมูลข่าวสาร งบประมาณ กิจกรรม โครงการและวิชาการ

7. ภูมิหลังของชุมชน ได้แก่ ความผูกพันของคนในชุมชน ศาสนา เศรษฐกิจ รายได้ การศึกษา และพบว่าการศึกษาเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานน้อยที่สุด

รัตติยา พานิชนอก (2547) ศึกษาการพัฒนาการดำเนินงานป้องกันและแก้ไข ปัญหายาเสพติดในโรงเรียน ชุมชน บ้านนาแพง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยศึกษาแบบวิจัย ปฏิบัติการเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนชุมชน ในด้านการป้องกันและแก้ไข ปัญหา ยาเสพติด กลุ่มเป้าหมายเป็นครู 13 คน นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน 20 คน ผู้วิจัยและคณะ 3 คน รวมทั้งสิ้น 36 คน ระยะเวลาการทำวิจัย 1 ภาคการศึกษา พบการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผล ต่อการปฏิบัติงาน ได้แก่ 1) สภาพครอบครัว 2) ความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ในงาน 3) ระบบการทำงานเชื่อมโยง การกำกับ ควบคุม ประเมินผลและติดตาม 4) การสร้างเครือข่าย การเรียนรู้ 5) ความเป็นหุ้นส่วน ได้แก่ การกำหนดเป้าหมาย และแผนการปฏิบัติงานรวมถึง บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ 6) การเรียนรู้จากการฝึกอบรม การปฏิบัติงาน การสอนงาน และการประชุมร่วมกันในการปฏิบัติงาน รวมถึงการเรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้ 7) การสนับสนุน ด้านแรงจูงใจ ข้อมูลข่าวสาร 8) สายสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก

สนั่น พงศ์อักษร (2547) ศึกษาการประเมินผลโครงการอบรมอาสาสมัครป้องกัน ยาเสพติดประจำหมู่บ้านจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดยะลา โดยศึกษากลุ่มตัวอย่างอาสาสมัคร จำนวน 150 คน ที่ปฏิบัติงานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อ การปฏิบัติงาน ได้แก่ 1) ความรู้ ความเข้าใจที่มาจากการฝึกอบรม 2) การสนับสนุนจากสังคม ครอบครัวและหน่วยงาน องค์กรในชุมชน 3) การกำหนดบทบาท เป้าหมายและผลประโยชน์ ที่ชัดเจนรวมถึงการทำงานที่เป็นระบบและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง 4) คุณลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ 4.1) เพศ พบว่าเพศหญิงมีความรู้ ความเข้าใจดีกว่าเพศชาย เนื่องจาก เพศหญิงมีความ

สนใจในการหาความรู้ด้วยความหวังโยในบุคคลครอบครัวของตน 4.2) กลุ่มนับถือศาสนา พบว่า กลุ่มคนที่นับถือศาสนาพุทธปฏิบัติงานได้ดีกว่ากลุ่มคนที่นับถือศาสนาอิสลาม เนื่องจาก เป็นกลุ่มที่ไม่ได้รับการศึกษาเล่าเรียนพื้นฐานทำให้ขาดความรู้ในด้านสังคมและประสบการณ์ ทำงานร่วมกับผู้อื่น 5) การตั้งทีมงานปฏิบัติงาน มีการสอนงานและระบบที่เลี้ยง 6) คุณลักษณะ ส่วนบุคคลได้แก่ การเป็นคนเปิดเผย เสียสละ มีมนุษยสัมพันธ์ดี อดทนและรับผิดชอบ 7) การรับ การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนในด้านงบประมาณ ข้อมูล วิชาการและ ทรัพยากรต่างๆ 8) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ การศึกษาดูงาน 9) ขวัญและกำลังใจที่ได้รับจาก ชุมชนเช่น การได้รับคัดเลือกเป็นอาสาสมัครดีเด่น

เอกพร จัยสำราญ (2547) ศึกษาการปฏิบัติงานของสมาชิกสภาองค์การบริหาร ส่วนตำบลในการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดในอำเภอลาดหลุมแก้ว ปทุมธานี พบว่ามีปัจจัย ที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานได้แก่ 1) รายได้ 2) ความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติงาน ส่วนปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์ได้แก่ 1) อายุ 2) การศึกษา 3) ลักษณะการประกอบอาชีพ และ สรุปเป็นปัจจัยด้านต่างๆ ได้แก่ 1) แรงจูงใจเป็นการได้รับการสนับสนุน ความร่วมมือจากภาคส่วน ที่เกี่ยวข้องในสังคม 2) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ด้วยการสื่อสารข้อมูลและประชาสัมพันธ์ ข่าวสาร 3) การกำหนดบทบาท เป้าหมายและผลประโยชน์ที่ชัดเจน

สำนักงาน ป.ป.ส. (2549) ศึกษาการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากภาคส่วน ต่างๆทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาชน เพื่อสร้างความยั่งยืนในการแก้ปัญหาเสพติด เสนอการ พัฒนารูปแบบความร่วมมือหรือกลไกการจัดการที่มีประสิทธิภาพด้วยการพัฒนาเครือข่ายในระดับ หมู่บ้านและขยายออกไป โดยคำนึงถึงศักยภาพของชุมชนทั้งในด้านพื้นที่และประเด็นกิจกรรม ที่เกิดขึ้นให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเรียนรู้ปัญหาของคนในชุมชนสอดคล้องกับวิถีชีวิตและ วัฒนธรรม รวมทั้งเหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยมีหน่วยงานรัฐเป็นผู้สนับสนุน ผลักดันให้เกิดการสร้างเครือข่ายด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในระดับชุมชน โดยเสนอขั้นตอนและวิธีการที่เริ่มจากการศึกษาชุมชนและสภาพการณ์ภายในชุมชน และค้นหา ผู้นำกลุ่มที่สำคัญ เพื่อสร้างความตระหนักและการรวมกลุ่มเครือข่าย และให้มีการพัฒนากิจกรรม ความสัมพันธ์ ระบบข้อมูลข่าวสาร โดยเน้นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย เพื่อสรุป บทเรียนและขยายกระบวนการเครือข่าย

8.2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ทั่วไป

ปาน กิมปี (2540) ศึกษาการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน พบว่า กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนที่พบในเครือข่ายการเรียนรู้มีทั้งกิจกรรมในด้านการพัฒนาทักษะการเรียนรู้และแก้ปัญหา ด้านพัฒนาข่าวสารข้อมูลและด้านพัฒนาทักษะและอาชีพ โดยผ่านการเรียนรู้แบบร่วมกัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง ตลอดจนการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นทางการโดยองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540) ศึกษาการนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เริ่มก่อตัวจากการสร้างผู้นำ การขยายและการเชื่อมประสานที่เน้นการสร้างการรวมกลุ่มให้เกิดองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง การร่วมแก้ปัญหา การเรียนรู้แบบร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์ การพัฒนาฐานความรู้เดิมและสร้างความรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงภูมิปัญญาเดิม และวิทยาการสมัยใหม่ และการดำรงอยู่จะเน้นให้สมาชิกของเครือข่ายมีการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

สมชาย พงษ์เทพิน (2542) ศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้นำกับการทำงานของผู้นำเครือข่ายองค์กรชุมชนในเขตเมือง พบว่า ปัจจัยที่เกื้อหนุนการทำงานของผู้นำเครือข่ายสหชุมชน ได้แก่ ความรู้ ความสามารถจากประสบการณ์การเรียนรู้ การเรียนรู้ การสังสมประสบการณ์ชีวิต ความภาคภูมิใจอันเกิดจากการยอมรับนับถือจากสังคม และประสบการณ์ที่เคยทำงานแก้ปัญหาได้เป็นผลสำเร็จ

ชัยยศ อิมสุวรรณ (2543) ศึกษาการพัฒนา รูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่า รูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จำแนกเป็น 2 รูปแบบ คือ รูปแบบอิงชุมชนที่ชุมชนเป็นผู้ริเริ่ม ซึ่งเหมาะสำหรับชุมชนที่มีผู้นำที่เข้มแข็ง และมีศักยภาพพื้นฐาน เป็นแนวคิดการพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วมและการใช้ทรัพยากร ตลอดจนภูมิปัญญาภายในชุมชน และรูปแบบที่หน่วยงานภายนอกเป็นผู้ริเริ่ม ซึ่งเหมาะสำหรับชุมชนที่ประสบปัญหาเกินขอบเขตความสามารถของชุมชน การแก้ปัญหาจำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือจากภายนอก

อดุลย์ วังศรีคุณ (2543) ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ใน 3 ด้าน คือ ด้านขั้นตอน ด้านองค์ประกอบ และด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน คือ การรับรู้และตระหนักในปัญหา การร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา การร่วมกันแสวงหาทางเลือก การร่วมกันดำเนินการ การร่วมกันประเมินผล และการร่วมกันปรับปรุง ด้านองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ การศึกษาประสบการณ์จากชุมชนอื่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการปฏิบัติจริง ฐานการเรียนรู้ ได้แก่ ฐานการเรียนรู้ภายในชุมชน และฐานการเรียนรู้ภายนอกชุมชน และเนื้อหา ได้แก่ ปัญหาและความต้องการ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ ปัจจัยภายใน คือ ผู้นำ สมาชิก และความสัมพันธ์ในชุมชน ปัจจัยภายนอก คือ แนวคิดและการปฏิบัติของนักพัฒนาจากภายนอก การสนับสนุนและแหล่งทรัพยากรภายนอก และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมอยู่บนพื้นฐานของประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ตอนที่ 9 กรอบแนวคิดในการวิจัย

พัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามที่เสนอรายละเอียดไว้ในข้อ 10 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบตามแนวคิดดังนี้

1. แนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551
 2. แนวคิดการเรียนรู้ การเรียนรู้ในชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้
 3. แนวคิดการสนับสนุนทางสังคม
 4. แนวคิดความเป็นหุ้นส่วน
 5. การปฏิบัติงานด้านการป้องกันยาเสพติดในชุมชน
 6. การปฏิบัติงานและการประเมินผลการทำงาน
- สรุปเป็นตัวแปรเบื้องต้นได้จากตารางต่อไปนี้

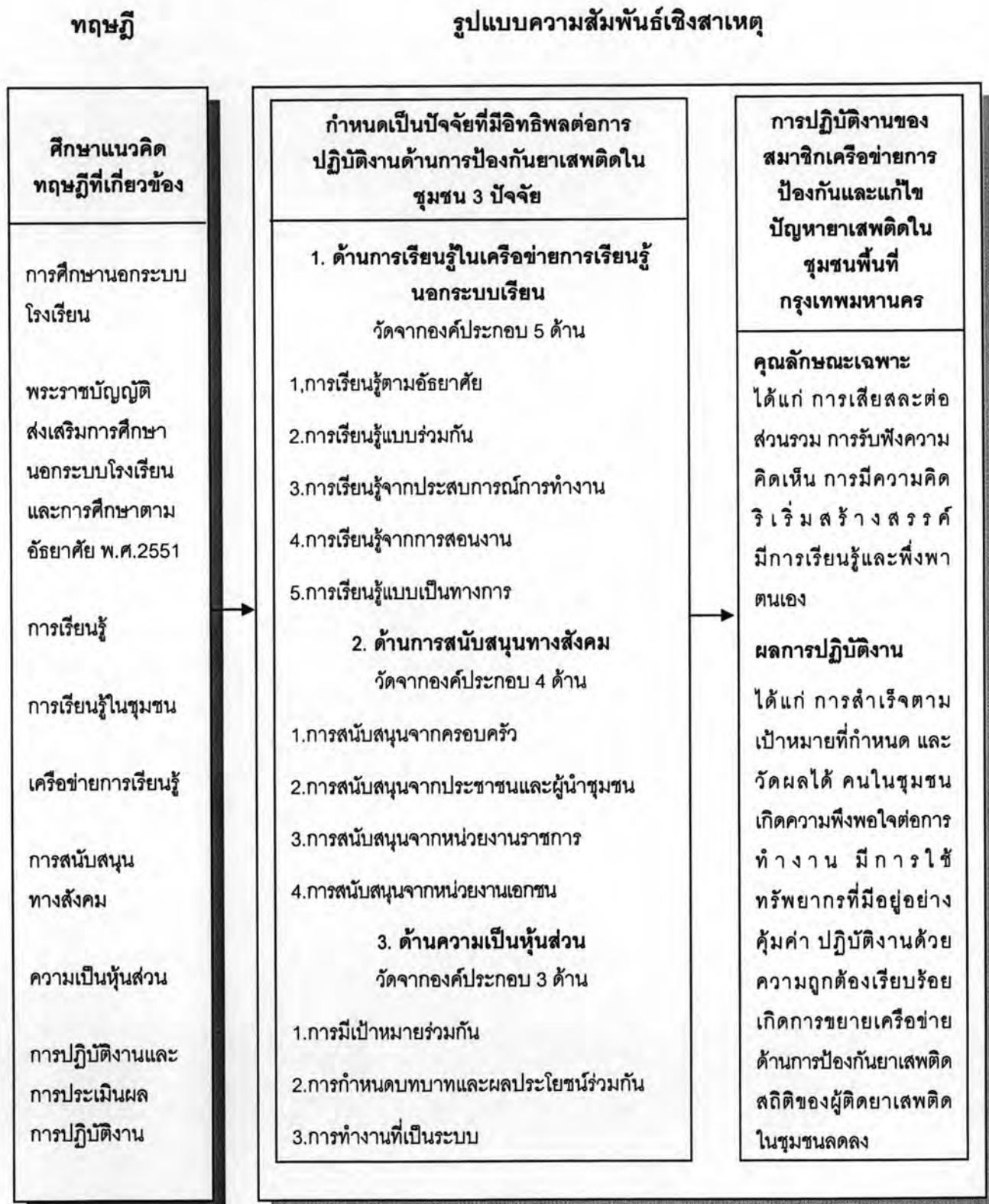
ตารางที่ 2.6 แนวคิดทฤษฎี ตัวแปร แหล่งอ้างอิง และการกำหนดเป็นตัวแปรวัดได้ของการวิจัย

แนวคิด ทฤษฎี	ตัวแปรที่ศึกษา	แหล่งอ้างอิง	กำหนดเป็น ตัวแปรวัดได้
การศึกษานอก ระบบโรงเรียน พระราชบัญญัติ ส่งเสริมการศึกษา นอกระบบ โรงเรียนและ การศึกษาตาม อัธยาศัย พ.ศ. 2551 การเรียนรู้ การเรียนรู้ใน ชุมชน เครือข่ายการ เรียนรู้	การเรียนรู้ใน เครือข่ายการ เรียนรู้นอก ระบบโรงเรียน	อนก นาคะบุตร (2533) เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ (2533) กล้า สมตระกูล (2535) สีลาภรณ์ นาคทรรพ (2538) สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ (2538) ปาน กิมปี (2540) วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540) อนุชาติ พวงสำลี (2541) ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) Tuija & Hytonen (2004)	ตัวแปรแฝงภายใน การเรียนรู้ในเครือข่ายการ เรียนรู้นอกระบบโรงเรียน วัดได้จากตัวแปรสังเกตได้ 5 ตัวแปร 1. การเรียนรู้ตามอัธยาศัย 2. การเรียนรู้แบบร่วมกัน 3. การเรียนรู้จากประสบการณ์ การทำงาน 4. การเรียนรู้จากการสอนงาน 5. การเรียนรู้แบบเป็นทางการ
การสนับสนุน ทางสังคม	การสนับสนุน ทางสังคม	Cobb (1976) House (1981) Thoits (1982) Hubbard; Muhlemkamp; & Brown (1984) Tilden (1985) Brown (1986) Pender (1987) Gottlieb (1991) Grasha (1995) Nevid (2003)	ตัวแปรแฝงภายใน การสนับสนุนทางสังคม วัดได้จากตัวแปรสังเกตได้ 4 ตัวแปร 1. การสนับสนุนจากครอบครัว 2. การสนับสนุนจากประชาชน ผู้นำ ชุมชน 3. การสนับสนุนจากองค์กร เอกชน 4. การสนับสนุนจากหน่วยงาน ภาครัฐ

แนวคิด ทฤษฎี	ตัวแปรที่ศึกษา	แหล่งอ้างอิง	กำหนดเป็นตัวแปรวัดได้
		บุญเยี่ยม ตระกูลวงษ์ (2528) วันทนีย์ วาสิกะสิน และ คณะ (2538) ระพีพรรณ คำหอม (2544) อุทัย ลายภูคำ (2545)	แต่ละตัวแปรวัดจาก 1. การสนับสนุน ด้านอารมณ์ จิตใจ 2. การสนับสนุน ด้านทรัพยากร เงินทุน งบประมาณ 3. การสนับสนุน ด้านข้อมูลข่าวสาร แนวคิด นโยบาย วิชาการ
ความเป็น หุ้นส่วน	ความเป็น หุ้นส่วน	Cohen and Uphoff (1977) Tam, Cheng, & Cheung (1997) Wright and Stegelin (2003) สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) ลักษณะ สุชาดา (2541) กาญจนา แก้วเทพ (2538) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ (2544) ศิริกุล กสิวิวัฒน์ (2547)	ตัวแปรแฝงภายใน ความเป็นหุ้นส่วน วัดได้จากตัวแปรสังเกตได้ 3 ตัวแปร 1. การมีเป้าหมายร่วมกัน 2. กำหนดบทบาทและ ผลประโยชน์ร่วมกัน 3. การทำงานที่เป็นระบบ
การปฏิบัติงาน และการ ประเมินผลการ ปฏิบัติงาน	ตัวแปรผล คุณลักษณะ เฉพาะและ ผลการ ปฏิบัติงาน	1. Murray and Stuart (1983); Peck (1984) Conway (1996); Bartol (1998) Cascio (1989); วิโรจน์ สารรัตน์ (2007); 2. Mondy and Noe (1990); Werther (1990); Schermerhorn, Hunt and Osborn (1991); Carrell, Kuzmits and Elbert (1992) และ ศิริชัย กาญจนวาสี (2548)	ตัวแปรแฝงภายใน การปฏิบัติงาน วัดได้จากตัวแปรสังเกตได้ 2 ตัวแปร 1. คุณลักษณะเฉพาะ 2. ผลการปฏิบัติงาน

แนวคิด ทฤษฎี	ตัวแปรที่ ศึกษา	แหล่งอ้างอิง	กำหนดเป็นตัวแปรวัดได้
		3.Schweiger (1994); Summer (1994); ประเวศ มหารัตน์สกุล (2007)	
		4.สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ (2538)	
		5.องค์การสหประชาชาติ (2539)	
		6.คณะกรรมการบริหารงานลูกจ้าง และพนักงานราชการ (2547)	
		7.กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ (2549)	
		8.สำนักงาน ป.ป.ส.(2549)	

แผนภาพที่ 2.2 ที่มาของกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

แผนภาพที่ 2.3 รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัย ด้านการเรียนรู้ในเครือข่ายการเรียนรู้ นอกระบบโรงเรียน การสนับสนุนทางสังคมและความเป็นหุ้นส่วน ที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของสมาชิกเครือข่ายการป้องกันยาเสพติดในชุมชนพื้นที่ กรุงเทพมหานครตามสมมติฐาน

